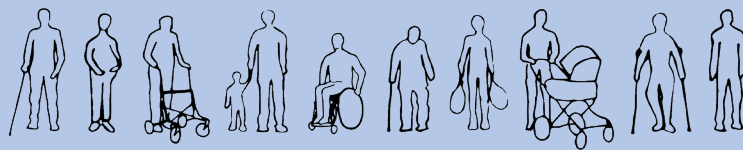

*ASUINRAKENTAMISEN
ESTEETTÖMYYSRATKAISUT
KODIN LAATUTEKIJÄNÄ*

Tampereen yliopisto
Rakennetun ympäristön tiedekunta
Arkkitehtuurin tutkinto-ohjelma

Tampere University
Faculty of Built Environment
School of Architecture

Anu Kirjonen

Diplomityö

Graafinen ulkoasu ja taitto: Anu Kirjonen
Kaaviot: Anu Kirjonen, ellei toisin mainittu

ANU KIRJONEN

*ASUINRAKENTAMISEN
ESTEETTÖMYYSRATKAISUT
KODIN LAATUTEKIJÄNÄ*

DIPLOMITYÖ
ARKKITEHTUURIN TUTKINTO-OHJELMA

TARKASTAJAT
Pekka Passinmäki, yliopistonlehtori
Tapio Kaasalainen, yliopisto-opettaja

TIIVISTELMÄ

Anu Kirjonen: Asuinrakentamisen esteettömyysratkaisut kodin laatutekijänä

Diplomityö

Tampereen yliopisto

Arkkitehtuurin tutkinto-ohjelma

Marraskuu 2022

Avainsanat: Esteettömyys, asuminen, laatutekijät, kodin tematiikka

Väestörakenteen muutoksen myötä esteettömien asuntojen tarve on yhä suuremmassa kasvussa, ja se on luonnollisesti lisännyt asuinrakentamisen tavoitteita käytön ja liikkumisen helppoudesta. Ikääntymisen huomioimisen lisäksi asunosuunnittelun kasvavana trendinä on ihmisten moninaisuuden ymmärtäminen ja yhdenvertaisuuden parantaminen, joiden myötä esteettömyyttä on ruvettu arvostamaan entistä tärkeämpänä asumisen ominaisuutena. Esteettömyyden merkitys laatutekijöiden kentässä on kuitenkin usein keskittynyt lähinnä sen toiminnallisuuden ominaisuuksiin ja sen kokonaisvaltaiset laadulliset ominaisuudet huomioiden myös henkisen puolen merkitykset ovat jääneet vähemmälle huomiolle.

Tämän diplomityön tavoitteena on tuoda esille esteettömyysratkaisujen laadullisia puolia sekä pohtia niiden vaikutusta asukkaan kokemaan kodikkuuden ja viihtyisyyden tuntuun. Yksittäisinä teemoina esteettömyys, asumisen laatutekijät ja kodin tematiikka ovat olleet useiden tutkimusten kohteina, mutta näitä aiheita yhdistävää tutkimusta ei ole ainakaan tämän diplomityöprosessin aikana tullut vastaan, ja tämän työn tarkoituksena onkin ollut täyttää tätä vajetta tutkimalla esteettömyyden laadupuolia myös kodin kokemuksellisten näkökulmien kautta. Esteettömyyden merkitystä niin asumisen laatutekijänä kuin kodin muodostuksen prosessissa lähestytään kirjallisuuden ja olemassa olevan tutkimuksen kautta syventyen näiden laaja-alaisten aiheiden yhtymäpintojen ymmärrykseen.

Lähdeaineiston perusteella tärkeiksi esteettömyyden laadullisiksi ominaisuuksiksi nousivat erityisesti kodin toiminnallisuuden, muuntojoustavuuden ja turvallisuuden ominaisuudet sekä asumisen itsemääräämisoikeus ja vaikutusmahdollisuudet tehdä kodista omia tarpeita ja toiveita, arvoja sekä identiteettiä vastaava. Kokonaisvaltainen hyvinvoinnin kokeminen sekä oman identiteetin kehittäminen nousivat puolestaan merkittäviksi kodin kokemusta tukeviksi ominaisuuksiksi.

Diplomityön tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että esteettömyyden osuus laatutekijöiden joukossa perustuu paljon muuhunkin kuin sen funktionaalisuuteen ja fyysisiin ominaisuuksiin. Esteettömyyden osuus kodin laatutekijänä muodostuu osittain sen erinäisistä laadullisista ominaisuuksista ja toisaalta sen merkittävää roolia kodin kokemuksen tukemisessa. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että esteettömyysratkaisujen rooli kodin laatutekijänä muodostuu ennen kaikkea sen kautta, miten ne vaikuttavat kodin muodostumiseen ja sen kokemiseen. Esteettömyysratkaisuilla mahdollistetaan asumista, jota ei ole sidottu tietynlaisiin toimintamalleihin tai asumisen tapoihin, jolloin myöskään asukkaan mahdolliset liikunta- ja toimintarajoitteet eivät ole laadukkaan asumisen tai kodin kokemisen esteenä.

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Anu Kirjonen: Accessibility Solutions as Home's Quality Factor in Residential Housing

Master's Thesis

Tampere University

Master's Degree Programme in Architecture

November 2022

Keywords: Accessibility, dwelling, quality factors, thematic of home

Change in the population structure has caused larger demands for accessible housing and naturally increased goals for easier use and movement in residential construction. In addition to considering aging of the population, another trend of residential design is understanding the diversity of people and improving equality, which have led to growing appreciation of accessibility as an important feature of dwelling. The significance of accessibility in the field of quality factors has often mainly focused on its functionality and its overall qualitative features including mental significance have had less attention.

The goal of this master's thesis is to bring out qualitative aspects of accessibility solutions and ponder their effect on residents' experience of home and its comfort. Separately accessibility, quality factors of dwelling, and thematic of home have been the subject of many studies, but at least during this thesis process, there have not come up studies connecting these three themes. The purpose of this study is to fill in this gap by studying accessibility's qualitative sides through experimentalism of home as well. The importance of accessibility both as a dwelling quality factor and in the process of creating a home is studied from literature and existing research while establishing a deeper understanding of these broad themes and their interfaces.

Based on research material important qualitative features of accessibility are functionality, adaptability, flexibility and safety as well as autonomy and possibilities to make one's home correspond to their own needs and wishes, values and identity. Experiencing overall well-being and developing one's identity emerged as remarkable features of supporting the experimentalism of home.

Based on the research in this thesis, it can be stated that the role of accessibility in quality factors is based on a lot more than only its functionality and physical features. The role of accessibility as a quality factor of a home is formed by its several qualitative features as well as its remarkable role in supporting the experience of a home. In conclusion, it can be stated that the role of accessibility solutions as a quality feature of a home is formed above all from how they affect the formation of a home and its experience. With accessibility we are enabling dwelling that is not tied to certain operation models or dwelling habits whereupon possible impairment of mobility or functioning does not prevent experiencing home.

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

ALKUSANAT

Kiinnostukseni esteettömyyteen rakennetussa ympäristössä heräsi aikaisemman työni kautta. Ennen arkkitehdin opintoja työskentelin noin neljän vuoden ajan Helsinki-Vantaan lentokentällä lentokenttäavustajana, missä työtehtäviini kuului liikunta- ja näkörajoitteisten sekä vanhusten avustaminen lentokenttäympäristössä. Työssä olin siis usein pyörätuolin kanssa liikkeellä ja koin asiakkaitteni kanssa esteettömyyden haasteita hektisessä ympäristössä päivittäin. Työn kautta pääsin tutustumaan lähietäisyydeltä, minkälaisia ratkaisuja ja vaihtoehtoja liikuntarajoitteinen henkilö tarvitsee toimiakseen rakennetussa ympäristössä, joka yleisesti ottaen on suunniteltu liikuntakykyisille ja näkeville henkilöille.

Arkkitehdin opintojen myötä aloin kiinnittämään huomiota esteettömyyteen myös muissa kuin lentokenttäympäristössä. Usein kiinnitin huomiota nimenomaan niihin kohtiin ja paikkoihin, joissa esteettömyys oli toteutettu kehnosti tai täysin toimimattomasti. Diplomityöni aihe lähtikin alun perin kriittisestä otteesta esteettömyysratkaisujen toimivuudesta. Toimivuuden rinnalle löytyi asumisen laadun käsitteellisyys ohjaajieni kanssa käytyjen keskustelujen myötä ja tämän kautta työ muovautui tutkimaan esteettömyyttä kodin laatekijänä.

Haluankin kiittää ohjaajiani Pekka Passinmäkeä ja Tapio Kaasalaista mielenkiintoisista ja antoisista keskusteluista sekä arvokkaasta palautteesta, jotka mahdollistivat työn toteutumisen tällaiseksi, kun siitä tuli. Lämmin kiitos perheelleni jatkuvasta tuesta ja tsemppi- viesteistä niin tämän diplomityöprosessin aikana kuin koko opiskeluaikojen läpi. Kumpianiani Jaakkoa haluan kiittää ymmärtäväisyydestä hektisen arjen ja tämän stressaavan elämänvaiheen aikana. Megaiso kiitos myös ystäväilleni vertaistuesta sekä siitä, että irrottite minut välillä työn ääreltä.

Tampereella, 1.11.2022

SISÄLLYSLUETTELO

Tiivistelmä
Abstract
Alkusanat
Käsitteet

1. JOHDANTO	1
1.1 Työn tavoitteet	4
1.2 Työn rajaus	5
1.3 Työn menetelmät ja rakenne	7
2. ESTEETTÖMYYS	10
2.1 Esteettömyys käsitteenä	12
2.2 Esteettömyyden määräykset ja säädökset	14
2.3 Esteettömyys asuinrakentamisessa	17
2.4 Asuinrakentamisen yleisiä esteettömyysongelmia	22
2.5 Esteettömyyden vaikutus kustannuksiin	33
3. ASUMISEN LAATUTEKIJÄT	36
3.1 Laatu käsitteenä	38
3.2 Laatu käsite rakentamisessa	41
3.3 Laatu käsite asumiskontekstissa	45
3.4 Asumisen laatutekijöitä	51
3.5 Asumisen yksilöllistyminen	53

4. ARKKITEHDIN ROOLI ESTEETTÖMYYDEN SUUNNITTELIJANA	59
4.1 Laadukkaan esteettömyyden toteutuminen	61
4.2 Esteettömyyssuunnittelua monella tasolla	64
4.3 Arkkitehdin ammattitaito ja esteettömyystietoisuus	66
4.4 Arkkitehti kodin lähtökohtien luoja	70
5. ESTEETTÖMYYS KODIN LAATUTEKIJÄNÄ	77
5.1 Esteettömyyden laadullisia ominaisuuksia	80
5.1.1 Toiminnallisuus ja käytännöllisyys	82
5.1.2 Muunneltavuus ja joustavuus	84
5.1.3 Esteettisyys ja kauneusarvot	88
5.1.4 Itsemääräämisoikeus	90
5.2 Esteettömyyden vaikutus kodin kokemukseen	92
5.2.1 Tuki identiteetille	94
5.2.2 Tuki turvallisuuden tunteelle	97
5.2.3 Tuki hyvinvoinnille	99
6. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	103

Lähteet

KÄSITTEET

ASUMISEN LAATUTEKIJÄ

Tekijä, joka kuvaa laatua asumisen kontekstissa.

ASUMISPREFERENSSI

Mieltymys erilaisten asumisen vaihtoehtojen suhteen.

ELINKAARIASUNTO

Asunto, joka on toteutettu sellaisilla suunnitteluratkaisuilla, jotka mahdollistavat samassa asunnossa asumisen muuttavista elämäntilanteista huolimatta.

EMPATIA

Kyky asettaa itsensä toisen henkilön näkökulmaan, eli kyky ymmärtää ja ottaa huomioon toisen henkilön tunnetiloja ja elämäntilanteita.

ESTEETTINEN

Visuaalisesti ja kauneusarvoiltaan miellyttävä.

ESTEETTÖMYYS

Kaikenlaisten ihmisten huomioon ottaminen fyysisen ympäristön suunnittelussa ja toteuttamisessa.

IDENTITEETTI

Yksilön käsitys itsestään, erillisenä muista erottavana kokonaisuutena. Identiteetti liittyy tietoisuuteen itsestään, personalisuuteen ja sosiaaliseen identifioitumiseen suhteessa muihin ihmisiin.

ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS, AUTONOMIA

Oikeus päättää itse omasta elämästään ja siihen liittyvistä valinnoista.

LIIKUNTARAJOITTEINEN

Henkilö, jolla on jokin liikkumista rajoittava vamma tai toimintaeste.

MUUNTOJOUSTAVUUS

Rakennuksen, rakenteen ja tekniikan kyky mukautua sen elinkaaren aikana tapahtuviin toiminnallisiin, teknisiin tai käyttötarkoituksellisiin muutoksiin.

PERSONOITAVUUS

Asunnon ominaisuus, joka mahdollistaa sen mukauttamista ja yksilöllistämistä.

SAAVUTETTAVUUS

Kaikenlaisten ihmisten huomioon ottaminen digitaalisten ympäristöjen, palveluiden ja viestinnän suunnittelussa ja toteuttamisessa.

STANDARDISOINTI

Yhteisten toimintatapojen toteuttaminen, tuotteen tai palvelun vakioiminen.

TOIMINTAKYKY

Henkilön fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset edellytykset selviytyä tälle merkityksellisestä ja välttämättömistä jokapäiväisistä toiminnoista.

VIIHTYISYYS

Ympäristön ominaisuus, jolla kuvataan sen miellyttävyyttä, rattoisuutta, kotoisuutta ja viihdyttävyyttä.

YHDENVERTAISUUS

Kaikkien ihmisten arvottaminen samanarvoisiksi riippumatta heidän iästään, vammastaan, sukupuolestaan, terveydentilastaan, kansalaisuudestaan, etnisestä tai kansallisesta alkuperästään, kielestään, uskonnostaan ja vakaumuksesta, mielipiteestään, seksuaalisesta suuntautumisestaan tai muusta henkilöön liittyvästä syystä (Oikeusministeriö 2022).

1. JOHDANTO

2. ESTEETTÖMYYS

3. ASUMISEN LAATUTEKIJÄT

4. ARKKITEHDIN ROOLI ESTEETTÖMYYDEN SUUNNITTELIJANA

5. ESTEETTÖMYYS KODIN LAATUTEKIJÄNÄ

6. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

1. JOHDANTO

1.1 TYÖN TAVOITTEET

1.2 TYÖN RAJAUS

1.3 TYÖN MENETELMÄT JA RAKENNE

Johdantoluvussa esitellään työn taustat sekä työn tavoitteet ja tutkimuskysymykset. Lisäksi määritetään työn rajaus, eli missä kontekstissa työn aiheita käsitellään sekä työn menetelmät ja kokonaisuuden rakenne.

Esteettömyys on noussut aiheeksi, josta kirjoitetaan paljon niin uutisissa kuin mielipidekirjoituksissa. Se on ollut puheenaiheissa esimerkiksi väestörakenteen muutoksen keskusteluissa sekä yhdenvertaisuuden ja ihmisten moninaisuuden huomioimisen näkökulmissa. Suomen nykyaikaisen asuinrakentamisen ahtautta ja toisaalta esimerkiksi reilusti mitoitettuja kylpyhuoneita on kritisoitu julkisissa keskusteluissa paljon. Esteettömyys on yksi uudisrakentamisen peruslähtökohdista, mutta sen laadukkaasta toteutumisesta ollaan usein montaa mieltä.

Esteettömien asuntojen tarve on yhä suuremmissa kasvussa väestön ikääntyessä ja Ympäristöministeriön *Ikääntyneiden asumisen toimenpideohjelman* (2020) yhtenä tavoitteena on, että Suomessa olisi miljoona esteetöntä asuntoa vuonna 2030. Ikääntymisen huomioimisen lisäksi asunosuunnittelun kasvavana trendinä on ihmisten moninaisuuden ymmärtäminen ja yhdenvertaisuuden parantaminen. Näillä teemoilla pyritään ottamaan huomioon ihmisten erilaiset toiminta- ja liikkumiskyvyt sekä varmistamaan kohteiden soveltuminen myös niille, joilla on liikkumisen tai toimintakyvyn rajoitteita (esim. Hätönen 2019a). Esteettömän asunon soveltavuus monenlaisille käyttäjille ja erilaisiin elämäntilanteisiin antaa laajemmin mahdollisuuksia pidempiaikaiseen itsenäiseen asumiseen ja vähentää näin hoitopaikkojen ja avustajien tarvetta.

Laadukas itsenäinen asuminen tarvitsee tapahtumapaikakseen kodin. Arkkitehti voi hyvällä suunnittelulla luoda lähtökohtia toimivalle ja viihtyisälle asumiselle, mutta asunnosta kodin muodostaa vasta itse asukas. Koti on se paikka, jossa ihminen voi toteuttaa itseään ja jossa hänen tulisi tuntea olonsa turvalliseksi. Kodin laatutekijöitä on tutkittu esimerkiksi erilaisten haastattelujen kautta, mutta niiden yksiselitteinen määrittäminen on hankalaa, sillä koti on aina subjektiivinen käsite ja paikka, johon kaikilla ihmisillä on omanlaisia tarpeita, toiveita ja preferenssejä. Kodin tulee täyttää sille asetetut toiminnalliset vaatimukset, jotka tukevat ja auttavat ihmisen toimintakykyä jokapäiväisessä elämässä, mutta tämän lisäksi esimerkiksi esteettisyyden ja muuntojoustavuuden valinnoilla on suuri merkitys siihen, kuinka viihtyisänä koti koetaan. Arkkitehdin rooli esteettömien asuntojen suunnittelussa on merkittävä, mutta se vaatii suunnittelijalta hyvää ammattitaitoa sekä empatiakykyä samaistua erilaisten asukkaiden asemaan.

Esteetöntä suunnittelua toteutetaan lähtökohtaisesti määräysten ja vaatimusten kautta, joilla on pyritty varmistamaan rakentamisen ja asumisen peruslaatu. Esteettömyyttä käsittelevissä kirjoituksissa monesti todetaan, että esteettömyys tulisi nähdä yhtenä rakentamisen merkittävänä laatutekijänä, mutta mitä tämä oikeastaan tarkoittaa? Mikä esteettömyyden rooli laatutekijänä on ja millainen vaikutus arkkitehdin tekemillä suunnitteluratkaisuilla on esteettömyyden laadukkaaseen toteutumiseen? Auttavatko esteettömyysratkaisut asukasta kokemaan asuntoa enemmän kotina tai voidaanko esteettömyyttä sanoa laadukkaaksi, jos näin ei ole?

Asuinrakentamisen esteettömyys on jokaisen koettavissa ja sen painoarvo asunnon laadun lisääjänä vaihtelee elämänvaiheiden ja -tilanteiden kautta. Vaikka esteettömyys ei jossakin elämäntilanteessa olisi merkittävässä roolissa, jokaiselle meille se tulee vastaan jossain vaiheessa – tavalla tai toisella.

1.1 TYÖN TAVOITTEET

Omaehtoisten havaintojeni mukaan esteettömyys on usein herättänyt enemmän negatiivis-sävytteisiä ajatuksia kuin positiivisia. Esteettömyyttä tarvitsevat ihmiset monesti kokevat sen toteutumisen olevan heikkolaatuista tai ajattelematonta, ja toisaalta se on usein koettu niin sanotuksi ylimääräiseksi pahaksi, joka aiheuttaa suunnittelijalle lisähaasteita sekä asukkaalle epämääräisiä asumisen ratkaisuja. Tätä näkemystä osittain vahvistaa myös esteettömyyttä koskevien kirjoitusten sävy, joissa korostuu kirjoittajien pyrkimys painottaa esteettömyyden arvoa yhdenvertaisuuden parantamisessa sekä sen helpottavaa vaikutusta ihan jokaisen, myös liikkumis- ja toimintakykyisten, liikkumiseen, tekemiseen ja osallistumiseen.

Tämän diplomityön tavoitteena on tuoda esille esteettömyysratkaisujen laadullisia puolia sekä pohtia niiden vaikutusta asukkaan kokemaan kodikkuuden ja viihtyisyyden tuntuun. Työllä pyritään haastamaan havaitsemiani asenteita esteettömästä suunnittelusta sekä herättämään ajatuksia esteettömyyden tärkeydestä osana laadukasta suunnittelutyötä.

Työn varsinaisina tutkimuskysymyksinä ovat:

1. MIKÄ TEKEE ASUINRAKENTAMISEN ESTEETTÖMYYSRATKAISUISTA KODIN LAATUTEKIJÄN?
2. MITEN ESTEETTÖMYYSRATKAISUT VAIKUTTAVAT KODIN KOKEMUKSEEN?

Tutkimuskysymyksiä lähestytään tutustumalla esteettömyyden lähtökohtiin ja laatukäsitteeseen asumisen kontekstissa. Asumisen ominaisuuksia pohditaan sen tarpeiden ja toiveiden sekä asumisvalintojen tekemisen kautta. Lisäksi työssä pohditaan arkkitehdin roolia niin asumisen laadun tekijänä kuin esteettömien asuntojen suunnittelijana. Havaintojen avulla pyritään ymmärtämään, millaiset esteettömyyden ominaisuudet tukevat kehitystä asunnosta kodiksi ja millainen vaikutus näillä on kodin koettuun laatuun, viihtyisyyteen ja kodin tuntuun. Tutkittavat teemat on eritelty kahdeksi tutkimuskysymykseksi, mutta käsiteltävät aiheet eivät ole täysin eroteltavissa omiksi osa-alueiksi, sillä esteettömyysratkaisujen muodostuminen laatutekijäksi oletettavasti tapahtuu osittain kodin kokemuksen kautta ja toisaalta taas esteettömyysratkaisut osaltaan myös vaikuttavat siihen, miten kotia koetaan.

1.2 TYÖN RAJAUS

Tutkimuksen rajaamiseksi tässä diplomityössä esteettömyysratkaisujen laadullisia vaikutuksia tutkitaan asuinrakentamisen tuottajamuotoisissa uudiskohteissa, pääsääntöisesti yksinasuvan, liikuntarajoitteisen asukkaan näkökulmasta.

Tuottajamuotoisella rakentamisella tarkoitetaan kerros-, rivi- ja paritalokohteita, eli asuntorakentamisen kohteita, jotka usein ovat asukkaista riippumattoman rakennuttajan käynnistämiä. Erillis- ja omakotitalot ovat rajattu työstä pois, sillä niissä lähtökohtaisesti asukkaan mahdollisuus vaikuttaa suunnitteluratkaisuihin on suurempi ja täten hänen omien asumistarpeidensa ja -preferenssiensä toteuttaminen on usein mahdollisempaa. Lisäksi rajausta on asetettu asuin-

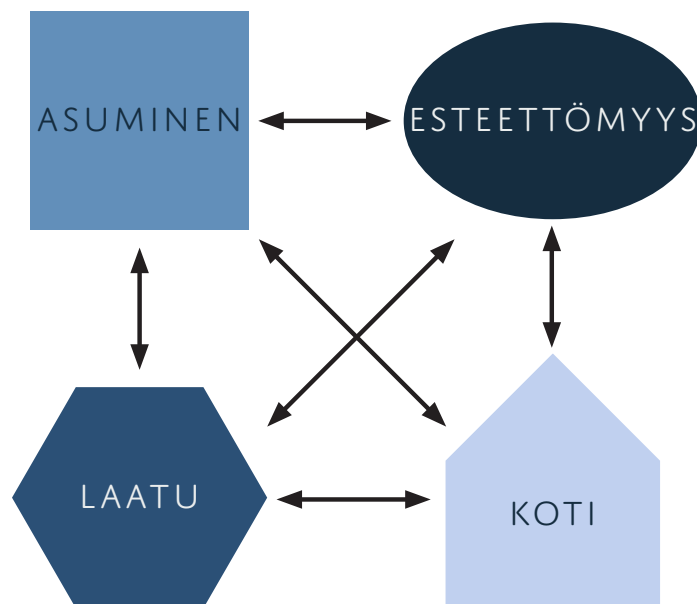
rakentamisen uudiskohteisiin, sillä rakentamisen ohjaus ja vaatimukset koskevat ensisijaisesti uudiskohteiden suunnittelua ja rakentamista. On kuitenkin hyvä huomioida, että tämä ei tarkoita, etteikö olemassa olevista kohteista voitaisi löytää esteettömyyden laatua parantavia ominaisuuksia, mutta lähtökohtaisesti laadukas esteettömyys vaatii toteutumista aina rakennuksen suunnitteluvaiheesta lähtien.

Työssä keskitytään pääsääntöisesti yksin asuviin asukkaisiin, sillä yksinasuminen on jatkuvasti nousussa, ja Suomen virallisen tilaston (2021a) mukaan yli puoli miljoonaa työikäistä asuu yksin. Vanhusten leskeksi jääminen on yleisesti vähentynyt esimerkiksi miesten eliniän pidentymisen vuoksi, jolloin yli 65-vuotiaiden yksinasuminen on ollut laskussa. Yleisellä tasolla yksinasuvien vanhusten määrä on kuitenkin suuri. (Suomen virallinen tilasto 2021a.) Iän myötä toimintarajoitteiden määrä yleensä kasvaa, minkä lisäksi vanhetessa myös kumppanin poisjäämisen mahdollisuus lisääntyy (esim. Kautto 2004). Yksinasuminen onkin yksi viime vuosikymmenien selkeimpiä asumisen muutoksia ja se yleistyy esimerkiksi myös uudenaisten perhemallien myötä (Junto 2010a; Lapintie & Hasu 2010). Pääsääntöisesti yksinasuvalla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa henkilöä, joka saattaa tarvita avustajan tai kotihoitoa apua tietyissä tilanteissa, mutta selviytyy normaaleista arjen askareista itsenäisesti.

Liikuntarajoitteisuutta on hyvin monen eri tasoista, ja tässä työssä asumisen laadun piirteitä tutkitaan siis toimintarajoitteiden vaikutusten minimoinnin ja asumisen laadun lisäämisen näkökulmasta. On kuitenkin hyvä huomioida, että tämä tutkimus ei vastaa kaikkiin asumisen laatuun liittyviin näkökulmiin, sillä elämäntilanteet ja asunnon tarpeet ovat jo lähtökohtaisesti laajalti erilaisia eri ihmisten välillä, ja ne myös muuttuvat jatkuvasti elämän aikana.

1.3 TYÖN MENETELMÄT JA RAKENNE

Tutkimus on toteutettu kvalitatiivisin tutkimusmenetelmin. Työn teoria ja taustoitus on tehty kirjallisuuden, kuten tieteellisten artikkelien ja tutkimusten kautta sekä tutustumalla nykyaikaisiin määräyksiin ja säädöksiin. Aineistoa on etsitty eri tietokannoista, kuten Tampereen yliopiston kirjaston hakupalvelu Andorista sekä muista hakupalveluista, kuten Scopuksesta ja Google Scholarista. Tietokantojen lisäksi kirjallisuutta on haettu myös painetuista aineistoista. Tietokannoista tiedonhaku on toteutettu pääsääntöisesti vapaasanahauilla työn keskeisten aiheiden, kuten esteettömyyden, asumisen laatu-tekijöiden ja kodin tematiikan hakusanoilla sekä niitä yhdistelevillä termeillä (kaavio 1). Lisäksi aineistoa on täydennetty tarkastelemalla löydettyjen aineistojen lähdeluetteloita. Tutkimusmenetelmänä on käytetty laadullista sisällönanalyysia, jossa pyritään löytämään eri lähteistä esiin tulevia yhtäläisyyksiä ja toisaalta eroja. Kirjallisuuden avulla on selvitetty, miten työ liittyy aiheesta aiemmin tehtyihin tutkimuksiin sekä pyritty ymmärtämään työn rajauksen kentässä aiheen kokonaisuutta.

Kaavio 1. Diplomityön keskeiset aiheet ovat asuminen, esteettömyys, laatu ja kodin tematiikka sekä näiden väliset yhteydet.

Työn rakenne muodostuu johdannosta, työn kannalta olennaisten teemojen määrittelystä sekä varsinaisesta aiheen käsittelystä (kaavio 2). Luvut 2–4 toimivat osittain taustoittavina lukuina, mutta ne ovat samalla olennaisia tarkastelulukuja, minkä pohjalta varsinainen käsittelyluku 5 rakentuu.

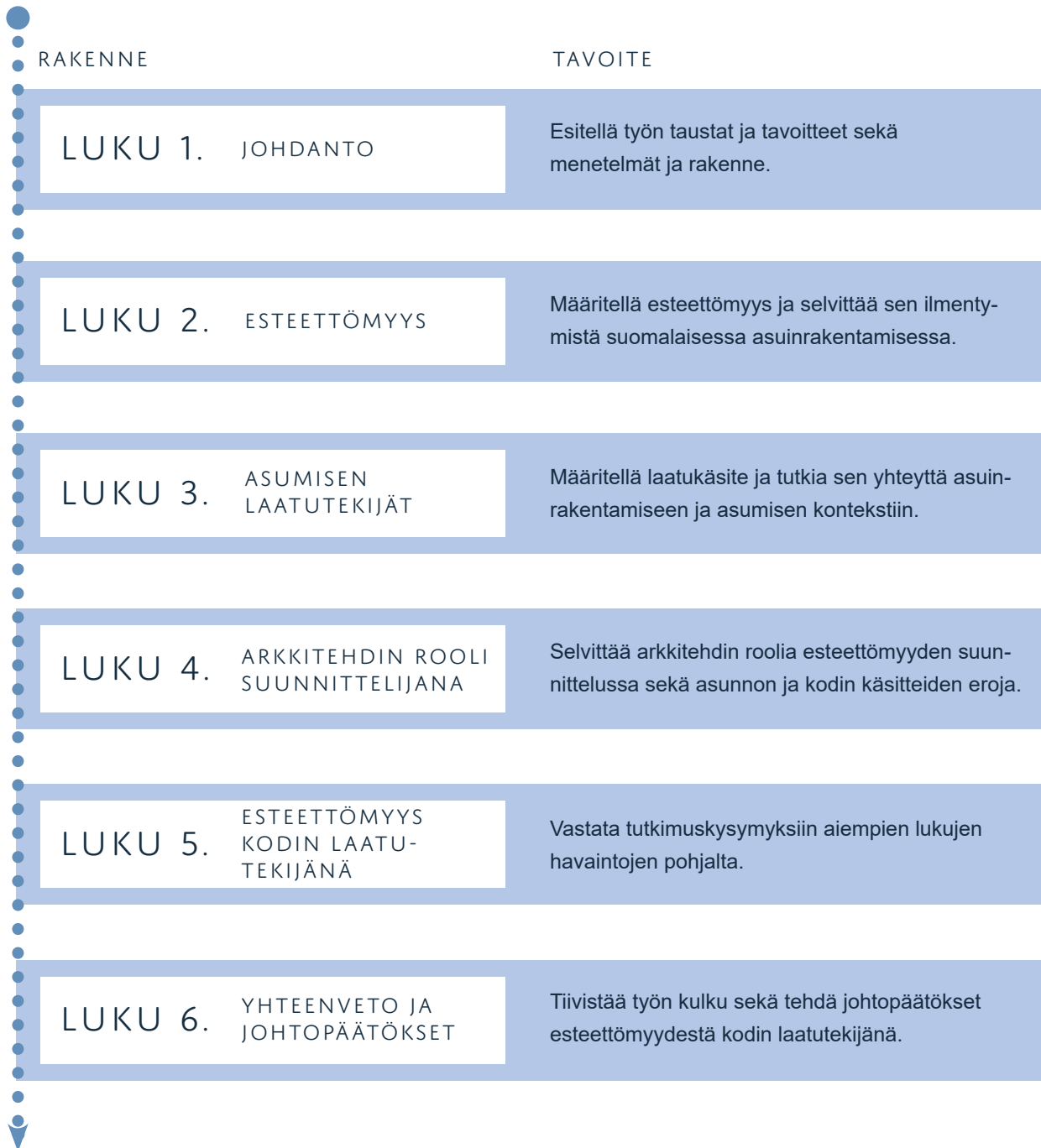
Luvussa kaksi määrittellään esteettömyys käsitteenä sekä tutustutaan esteettömän suunnittelun määräyksiin Suomessa. Lisäksi kartoitetaan yleisiä esteettömyyden ongelmia asuinrakentamisessa, mistä saadaan ymmärrystä yleiseen esteettömyysratkaisujen saamaan kritiikkiin. Luvussa käsitellään myös esteettömyyden vaikutuksia kustannuksiin, joka on monesti esteettömyyttä koskeviin keskusteluihin nouseva aihe.

Kolmannessa luvussa käsitellään työn kannalta olennaisella tasolla laatua niin käsitteenä kuin sen ilmentymistä rakentamisessa ja asumisessa. Lisäksi alaluvuissa pyritään avaamaan asumisen monimuotoista aihetta. Laatuksittelen täysivaltainen määrittelemisen ei ole tämän työn kannalta olennaista, mutta se toimii perustana pohdinnalle, jossa pureudutaan tarkemmin laatukäsitteeseen nimenomaan esteettömyyden ominaisuuksissa.

Luvussa neljä siirrytään arkkitehdin roolin aiheeseen. Alaluvuissa käsitellään laadukkaan esteettömyyden toteutumista, esteettömyyssiunnittelun monitasoisuutta sekä arkkitehdin ammattitaidon ja esteettömyystietoisuuden tärkeyttä. Lisäksi tartutaan työn kannalta erittäin olennaiseen kodin käsitteeseen ja tarkastellaan asunnon ja kodin tematiikkojen eroavaisuuksia sekä arkkitehdin roolia kodin lähtökohtien luojana.

Viidennessä luvussa keskitytään tarkemmin esteettömyyteen laatutekijänä ja käsitellään edellisistä luvuista erityisesti esiin nousseita teemoja. Viidennessä luvussa vastataan varsinaisiin tutkimuskysymyksiin, joka tehdään pohtimalla esteettömyyden laatua lisääviä ominaisuuksia sekä erilaisten esteettömyysratkaisujen vaikutusta kodin kokemukseen.

Kuudes luku on työn yhteen kokoava osuus. Luvussa tiivistetään työn kulku sekä palataan työn tutkimuskysymyksiin tekemällä johtopäätökset työn tuloksista, eli siitä, mikä esteettömyysratkaisuiden rooli on laatutekijöiden ja kodin kokemuksen kentässä.

Kaavio 2. Diplomityön rakenne ja lukujen tavoitteet.

1. JOHDANTO

2. ESTEETTÖMYYS

3. ASUMISEN LAATUTEKIJÄT

4. ARKKITEHDIN ROOLI ESTEETTÖMYYDEN
SUUNNITTELIJANA

5. ESTEETTÖMYYS KODIN LAATUTEKIJÄNÄ

6. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

2. ESTEETTÖMYYS

2.1 ESTEETTÖMYYS KÄSITTEENÄ

2.2 ESTEETTÖMYYDEN MÄÄRÄYKSET JA SÄÄDÖKSET

2.3 ESTEETTÖMYYS ASUINRAKENTAMISESSA

2.4 ASUINRAKENTAMISEN YLEISIÄ ESTEETTÖMYYSONGELMIA

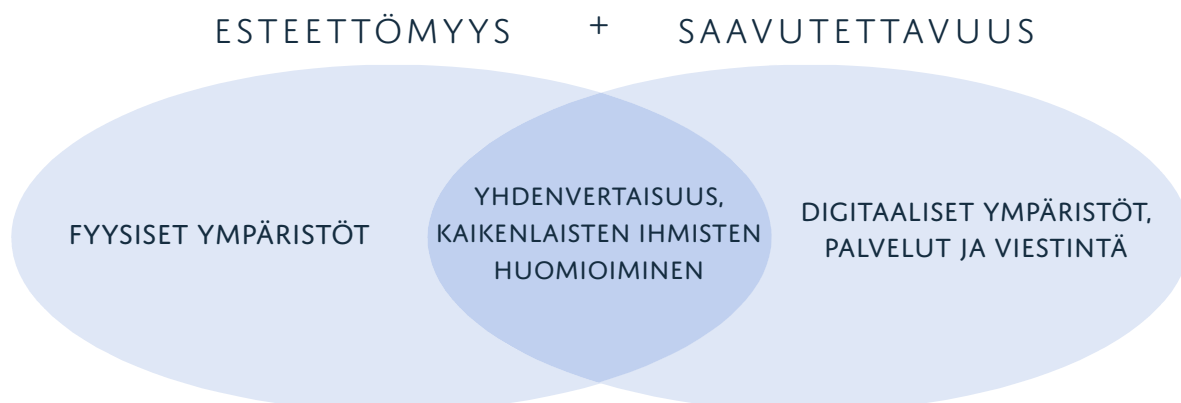
2.5 ESTEETTÖMYYDEN VAIKUTUS KUSTANNUKSIIN

Luvussa käsitellään esteettömyyttä käsitteenä sekä tutustutaan sen määräyksiin Suomessa. Lisäksi käsitellään esteettömyyden kritiikkiä koskevia aiheita yleisten esteettömyysongelmien sekä sen tuomien kustannusvaikutusten kautta.

Esteettömyys ymmärretään usein rakennetun ympäristön piirteinä, jotka mahdollistavat esimerkiksi pyörätuolin kanssa liikkumisen. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL 2021a) mukaan esteettömyyden ja saavutettavuuden yhteisenä päätarkoituksena on kaikenlaisten ihmisten huomioiminen sekä rakennetun että digitaalisen ympäristön suunnittelussa ja toteutuksessa. Invalidiliiton (2022a; 2022b) mukaan ne ovat näiden lisäksi yhdenvertaisuutta ja niiden avulla mahdollistetaan kaikkien ihmisten osallistuminen työntekoon, harrastuksiin, kulttuuriin ja opiskeluun. Lisäksi esteettömyydellä ja saavutettavuudella luodaan kaikille vapaus valita asuinpaikkansa ja -tyylinsä.

2.1 ESTEETTÖMYYS KÄSITTEENÄ

Varsinkin puhekielessä sanaa *esteettömyys* saatetaan käyttää yleisterminä, jolla tarkoitetaan sekä esteettömyyttä että saavutettavuutta, mutta tosiasiaassa käsitteet tarkoittavat hiekan eri asioita. Yhdessä käytettynä termeillä tarkoitetaan ympäristöjen helppokäyttöisyyttä ja soveltuvuutta kaikille käyttäjilleen toimintakyvystä riippumatta. Eriteltynä esteettömyydellä tarkoitetaan nimenomaan fyysisen, rakennetun tai luonnonvaraisen ympäristön piirteitä, kun taas saavutettavuus käsittää digitaaliset ympäristöt, palvelut ja viestinnän (Invalidiliitto 2022a; 2022b) (kaavio 3). Tässä tutkimuksessa termejä käytetään käsitteiden määritysten mukaisesti eli esteettömyydellä tarkoitetaan nimenomaan fyysisistä ympäristöä.

Kaavio 3. Esteettömyyden ja saavutettavuuden käsitteiden yhteiset ja erilliset tarkoitukset (Invalidiliiton 2022a; 2022b sisältöjä mukaillen).

Vaikka esteettömyydestä ei ole haittaa kenellekään, toisille se on välttämätöntä. Esteetöntä ympäristöä tarvitsevat erityisesti ihmiset, joilla on jonkintasoisia liikkumis- tai toimintaesteitä. Liikkumisesteisyyden tasoja on laajasti erilaisia ja samat määritykset eivät päde kaikkialla, sillä ympäristötekijöillä on aina suuri merkitys ihmisen kykyyn ja valmiuteen toimia (THL 2022). Tämän lisäksi on hyvä muistaa, että liikkumisesteinen ei tarkoita pelkästään niin sanottuja erityisryhmiä. Myös pienten lasten tai painavien kantamusten kanssa liikkuminen voi heikentää henkilön liikkumis- ja toimintakykyä (Ruskovaara et al. 2009, 150). Esteettömyyden ratkaisulla ei siis helpoteta pelkästään niiden liikkumista, joilla on fyysisiä toimintakykyä heikentäviä piirteitä, vaan esimerkiksi myös muuttokuorman kantajan ja postinkuljettajan liikkumista. Ruskovaara et al. (2009) arvioivatkin, että kaikki ihmiset ovat elinajastaan keskimäärin 40 % eri tavoin liikkumis- ja toimimisesteisiä. Käytännössä siis jokainen joutuu tekemisiin esteettömyyden kanssa jossain muodossa.

Ihmiset ovat lähtökohtaisesti erilaisia, ja tämän lisäksi aina on mahdollisuus sairastua tai vammautua, jolloin liikkumiskyky voi heikentyä hetkellisesti tai pitkäaikaisesti. Hetkellinen liikkumiskyvyn heikkeneminen voi olla yksittäisiä hetkiä, kuten painavien kantamusten kanssa kulkemista, tai sillä voidaan myös tarkoittaa loukkaantumista johtuvaa, ohimenevää liikkumistapojen ja -kykyjen muuttumista. Ihmisen toimintakyky heikkenee myös luonnollisesti iän karttuessa, ja liikkumiseen ja asioiden tekemisen kykyyn tulee tällöin muutoksia. Nykyään ihmisten elinajanodote on pidempi, ja vanhusten ikäluokat ovat suuria. Onkin arvioitu, että vuoteen 2030 mennessä yli 65-vuotiaiden määrä Suomessa on noin 25 % väestöstä (Suomen virallinen tilasto 2021b). Elinajanodotteen piteneminen tarkoittaa kokonaan uusia elämänvaiheita ja siirtää väestön painopistettä ikääntyneisiin, joka on ainoa kasvava väestöryhmä nykyajan Suomessa (Juntto 2010a; Suomen virallinen tilasto 2021c).

Liikuntarajoitteisuus liitetään yleensä juuri ikääntyneisiin ja vammaisiin henkilöihin. Heidät mielletään helposti yhtenäiseksi ryhmäksi, jolle tarjotaan esteettömyyden yleisratkaisuja, joissa yksilöllisyys ei pääse toteutumaan (Jacobson & Pirinen 2010, 205–236). Asumistutkimuksissa on kuitenkin alettu korostamaan sitä, että eliniän pidentyessä myös ikääntyvien ryhmän heterogeenisuus kasvaa (Poutanen et al. 2008, 5). Ikääntyminen tuo mukanaan tietynlaisia

toimintakyvyn muutoksia, jotka ilmenevät eri ihmisillä eri tavoin. Tämän lisäksi myös vammaiset henkilöt ikääntyvät ja sen myötä heille saattaa lisäksi tulla myös vanhenemisen toimintarajoitteita (Pesola 2009). Vanhusten ja vammaisten asukasryhmän kirjon kasvamiseen ovat vaikuttaneet esimerkiksi elintason kasvu, eliniän piteneminen ja terveydentilan yleinen paraneminen (Poutanen et al. 2008, 7). Niin sanotut kolmannen ja neljännen ikävaiheen ihmiset voivat olla toiminta- ja liikkumiskyvyltään hyvin eri tasoisia ja heillä on siten erilaisia tarpeita ja toiveita myös asumisen suhteen.

Monelle liikuntarajoitteiselle, vammaiselle ja vanhukselle yksi suurimmista asumisen toiveista on pystyä asumaan omassa kodissaan mahdollisimman pitkään, ja kodin toimivuudella ja esteettömyyden laadulla on suuri merkitys tähän. Tämän lisäksi sairastuneet, vammautuneet ja vanhukset usein viettävät keskimäärin enemmän aikaa kotona, jolloin koti alkaa muodostaa niitä piirejä, joissa koko elämä tapahtuu. Itsenäisen asumisen tukemisella voidaan vaikuttaa merkittävästi asukkaan itsetuntoon sekä oman identiteetin muodostumiseen. Liikuntarajoitteisten, vammaisten ja vanhusten liikunta- ja toimintakyky vaikuttaa kuitenkin suuresti siihen, millä asteella itsenäistä asumista voidaan toteuttaa. Esteettömyyden ratkaisulla voidaan ainakin edesauttaa omaehtoisen asumisen mahdollisuutta ja tukea näin hyvinvointia sekä lisätä elämäniloa ja mahdollisuutta myös tälle asukasryhmälle kokea jokin asunto omaksi kodikseen.

2.2 ESTEETTÖMYYDEN MÄÄRÄYKSET JA SÄÄDÖKSET

Suomessa esteettömyyteen alettiin kiinnittää huomioita 1970-luvulta alkaen, mutta vasta 1990-luvulla esteettömyyteen todellisuudessa kehitettiin lainsäädännöllisiä asetuksia ja määräyksiä (Kurppa 2017). Rakentamisen asetukset ja määräykset koskevat rakennushankkeeseen ryhtyvää ja velvoittavat tätä täyttämään kohdetta koskevat rakentamisen vaatimukset. Määräykset eivät kuitenkaan ole kaikin osin kovin yksityiskohtaisia, joten niiden rinnalle on kehitetty erilaisia ohjeita ja esimerkkiratkaisuja. Ohjeilla annetaan neuvoja, joilla määräykset saadaan toteutettua, mutta ne ovat sovellettavissa myös muunlaisiin ratkaisuihin.

Suomen perustuslaissa asetetaan esteettömyyden vaatimusten lähtökohta, sillä siinä sanotaan: *"Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella."* (Suomen perustuslaki 731/1999). Perustuslain ohella yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) määrää kohtelemaan kaikkia henkilöitä samalla tavalla ja vaatii esimerkiksi päätöksenteoissa huomioimaan kaikki ihmiset. Näiden lisäksi Suomessa esteettömyysmääräykset perustuvat maankäyttö- ja rakennuslakiin (132/1999) ja siitä sovellettuun Suomen rakentamismääräyskokoelman (RakMK) ohjeisiin. Näissä asetuksissa ja ohjeissa keskitytään enemmän rakennetun ympäristön asioihin ja niillä pyritään varmistamaan ympäristön tasavertaisuus kaikille. Lisäksi vuonna 2016 Suomessa astui voimaan Yhdistyneiden Kansakuntien vammaissopimus, joka kieltää kaiken vammaisiin kohdistuvan syrjinnän (YK 27/2016). Käytännössä tämä siis tarkoittaa, että vammaisilla tulee olla samanlainen oikeus esimerkiksi päästä kaikkiin tiloihin kuin muillakin ihmisillä. Vuonna 2016 astui myös voimaan Euroopan unionin (EU) saavutettavuusdirektiivi (2016/2102), ja tämän lisäksi vuonna 2019 asetettiin esteettömyysdirektiivi (2019/882). Näiden direktiivien tavoitteena on julkisten palveluiden, tuotteiden ja digitaalisten alustojen saavutettavuus.

Esteettömyyteen liittyviä määräyksiä ja säädöksiä on kehitetty jatkuvasti lisää yhdenvertaisuuden parantamiseksi. Yhdenvertaisuudella ei tarkoiteta, että kaikkia ihmisiä tulisi kohdella täysin samalla tavalla, sillä ihmisten lähtökohdat ja kyvykkyydet toimia vaihtelevat suuresti. Yhdenvertaisuudella pyritään nimenomaan tasoittamaan eriarvoisuuden tekijöitä (THL 2021b). Lakien ja asetusten avulla pyritään turvaamaan laadukas rakennettu ympäristö, joka olisi toimiva kaikille eri tavoin ja kyvyin liikkuville ihmisille. Rakentamisessa esteettömyydellä onkin merkittävä rooli ihmisten toimintakykyä tukevana tekijänä. Yksi esteettömän suunnittelun lähestymistapa on *Design for All* -ajatus, jossa pyritään huomioimaan jokainen ihminen kohteiden suunnittelussa, ja luomaan tasavertaiset lähtökohdat kaikille osallistua yhteiskunnan toimintaan (European Institute for Design and Disability 2004). Tämä tarkoittaa sitä, että suunnitteluvaihtoissa ymmärretään, että ihmisten kyvyt ja mieltymykset ovat erilaisia. Ratkaisuina tulisivat suosia suunnitteluratkaisuja, jotka ovat kaikille sopivia, muokattavia tai lisätuettavia käyttäjän tarpeiden mukaan.

Maankäyttö- ja rakennuslain pykälässä 5 ”Alueiden käytön suunnittelun tavoitteet” (MRL 132/1999 § 5) sanotaan: *“Alueiden käytön suunnittelun tavoitteena on vuorovaikutteiseen suunnitteluun ja riittävään vaikutusten arviointiin perustuen edistää turvallisen, terveellisen, viihtyisän, sosiaalisesti toimivan ja eri väestöryhmien, kuten lasten, vanhusten ja vammaisten tarpeet tyydyttävän elin- ja toimintaympäristön luomista.”* Yleisellä tasolla ihmiset tarvitsevat asumiselta mahdollisuuksia sosiaaliseen osallistumiseen ja omaehtoiseen tekemiseen sekä terveyden ylläpitämiseen (Luoma-Halkola et al. 2019). Esteettömyyden pyrkimyksinä on siten fyysisen ympäristön soveltuvuuden lisäksi edistää sosiaalista hyvinvointia ja kanssakäyntiä ihmisten välillä. Asumisen fysiologisiin ominaisuuksiin arkkitehti voi vaikuttaa suunnittelemalla toimivia ja asumisviihtyisyyttä tukevia tiloja. Asunnon sijainnilla sekä asuntotyypillä on puolestaan merkitystä sosiaalisen hyvinvoinnin näkökulmaan, joka tosin osittain on myös asukkaasta itsestään kiinni. Esimerkiksi kerrostaloasumiseen liitetään vahvemmin anonymiteettia, jossa naapurit eivät kovin herkästi puutu toistensa asioihin (Manninen 2005, 59).

Kyse ei kuitenkaan ole pelkästään liikkumis- tai muutoin toimintaesteisen ihmisen omasta asunnosta, vaan myös erilaisista sosiaalisista verkostoista ja niiden toimintamahdollisuuksista (esim. Könkkölä 2003, 14). Toimimaton fyysinen ympäristö vähentää vuorovaikutusta ja rajoittaa normaaleja kohtaamisia ja kanssakäymistä ihmisten välillä. Tällöin syrjään yleensä jäävät nimenomaan vammaiset, vanhukset, sairauden tai tapaturman takia liikkumisesteiset ja jossain määrin myös pienten lasten kanssa sinänsä toimintakykyiset aikuiset (Könkkölä 2003, 14). Sosiaalisilla kanssakäymisillä on keskeinen merkitys ihmisen yleiseen hyvinvointiin. Sosiaaliseen hyvinvointiin liittyvät ihmisen erilaiset sosiaaliset suhteet, osallisuuden ja yhteisöllisyyden tunteet sekä käsitykset ympäröivästä yhteiskunnasta (Vesa et al. 2020, 52). Henkilö, joka joutuu liikuntarajoitteen takia toimimaan ympäristössä eri lailla kuin muut, asettuu usein erilaiseen asemaan, jolloin myös vuorovaikutusten kynnykset kasvavat.

Suomessa esteettömyyttä koskevia määräyksiä ja säädöksiä on 1990-luvun jälkeen kehitetty runsaasti lisää. Tarkentavilla säädöksillä kehitetään esteettömyyden ominaisuuksia sekä varmistetaan sen tarkempi huomioiminen erilaisissa hankkeissa. Erilaisten ympäristöjen varmistaminen jokaisen ihmisen käytettäväksi lisää paitsi tasa-arvoa myös elinympäristöjen laatua, turvallisuutta ja miellyttävyyttä.

2.3 ESTEETTÖMYYS ASUINRAKENTAMISESSA

”Kaikessa kaavoituksessa ja rakennusten suunnittelussa tulee nykyisen maankäyttö- ja rakennuslain mukaisesti ottaa huomioon esteettömyysnäkökohdat.” (Karinen et al. 2016, 19.)

Asuinrakentamista koskevat samat ympäristöministeriön asetukset kuin muitakin luvanvaraisia rakennuksia. Lisäksi asuinrakentamisen tulee täyttää ympäristöministeriön asetus asuin-, majoitus- ja työtiloista (1008/2017) sekä valtioneuvoston asetus rakennusten esteettömyydestä (241/2017). Asetuksilla pyritään siihen, että asuinympäristöt rakennetaan tukemaan jokaisen toimimista kyseisessä ympäristössä. Asuinrakentamista koskevassa asetuksessa vaaditaan esimerkiksi sitä, että asunnossa tulee olla toiminnan kannalta tarkoituksen mukaiset tilat levolle, oleskelulle, vapaa-ajan vietoille, ruokailulle sekä hygienian hoidolle (1008/2017).

Asuinrakentamisessa yleinen esteettömän suunnittelun lähtökohta on pyörätuolimitoitus. Pohjapiirustuksien eteistiloissa ja kylpyhuoneissa on usein piirretty ympyrä, jolla pyritään kuvastamaan sitä, että tilassa mahtuu toimimaan pyörätuolin kanssa. Pyörähdysympyrän piirtäminen pohjapiirrokseseen ei kuitenkaan suoraan takaa tilan toimivuutta pyörätuolia käyttävälle tai muuten liikkumis- tai toimintaesteiselle (Pesola 2009, 5). Pyörätuolin kanssa liikkuminen ei ole täysin suoraviivaista ja esimerkiksi kääntymiseen tarvitaan yleensä enemmän tilaa kuin moni ajattelee. Lisäksi mahdollisen avustajan läsnäolo vaikuttaa myös siihen, miten tilassa toimitaan pyörätuolin kanssa. On hyvä myös muistaa, että esteettömyys koskee muitakin kuin vain pyörätuolin kanssa toimijoita. Esimerkiksi rollaattoria käyttävä vanhus tai lastenrattaiden kanssa toimiva vanhempi liikkuvat tilassa eri tavoin kuin pyörätuolin käyttäjä. Esteettömyysmääräyksien erilaiset mitoitusperusteet perustuvat yleisellä tasolla hyväksi todettuihin ratkaisuihin. Aina kuitenkin pelkästään mitoituksen täyttävä ratkaisu ei tuota toimivaa ja laadukasta tilaa, vaan myös muilla suunnitteluratkaisuilla on vaikutuksensa näihin.

Tilojen toimivuuden lisäksi niiden tulisi olla turvallisia ja terveellisiä (Montin 2013). Tilojen ei siis pitäisi hankaloittaa jokapäiväistä elämää, vaan päinvastoin tukea sitä. Erilaisilla suunnit-

teluratkaisuilla voidaan huolehtia siitä, että asunto saadaan soveltumaan sekä nykyiseen että tulevaisuuden asumiseen. Jo suunnitteluvaiheessa huomioitu esteettömyys tukee siten sekä muunneltavuutta että elämäntilanteiden muuttumista (Invalidiliitto 2022c). Jokaisen elämäntilanteet vaihtelevat, ja aina yksittäinen asunto ei vastaa kaikkien tilanteiden tarpeita. Yllättävän elämänmuutoksen, kuten onnettomuuden tai sairastumisen myötä, olisi kuitenkin hyvä, että asunto soveltuisi myös tähän uuteen elämäntilanteeseen. Lisäksi on myös yhteiskuntataloudelliselta kannalta parempi, jos ihmisten ei tarvitsisi vaihtaa asuntoa liikkumisesteiden takia (Könkkölä 2003, 11). Esteettömyyden asetuksilla pyritään ennen kaikkea luomaan ympäristöä, jossa jokaisen olisi turvallista kulkea. Turvallisuus vähentää syrjintää ja parantaa yhdenvertaisuutta, sillä turvallisiksi suunnitellussa ja toteutetussa ympäristössä jokaisella on mahdollisuus lähteä liikkeelle ja osallistua muun yhteiskunnan tavoin sen toimintaan.

Esteettömyyden määräyksillä ja säädöksillä on tarkoitus varmistaa rakentamisen perustaso ja varmistaa esteettömyyden vähimmäistason toteutuminen. Nykyinen esteetön suunnittelu tarjoaa kuitenkin lähinnä standardiratkaisuja kaikille, jolloin yksilölliset muunnelmat tai käyttäjän osallistuminen suunnitteluun ovat harvinaisia (Jacobson & Pirinen 2010, 205–236). Laadukkaasti toteutetut standardiratkaisut ovat kuitenkin hyvä lähtökohta esteettömyydelle, ja ne lisäksi varmistavat mahdollisuuksia toteuttaa myös yksilöllisiä asumisen ratkaisuja. Huonosti suunniteltu ja toteutettu esteettömyys puolestaan lisää yksilöllisten erityis palvelujen ja -ratkaisujen tarvetta (Sosiaali- ja terveysministeriö 2003, 18). Yleensä hyvin suunnitellut standardiratkaisut vastaavatkin monen liikuntarajoitteisen vaatimuksia ja auttavat heitä jokapäiväisessä elämässä, mutta toisaalta hyvinkään toteutettu esteettömyys ei täysin poista yksilöllisten ratkaisujen tarvetta joillekin henkilöille. Asumisen ratkaisujen sovittaminen toimintakyvyn eri muotoihin on perusedellytys niiden toimivuudelle ja elämisen sujumiselle (Jacobson & Pirinen 2010, 205–236). Yksilöllisten ratkaisujen tarve arvioidaan aina tapauskohtaisesti, mutta yleis-pätevillä suunnitteluratkaisuilla luodaan hyvä perusta niiden toteuttamiselle.

Vammaisen henkilö joutuu valitettavan usein luopumaan asumistavoistaan ja valitsemaan kodin sen perusteella, mistä löytyy toiminnallisesti mahdollisimman hänelle sopiva asunto, johon voi tarvittaessa saada myös apua ja tukea (Karinen et al. 2016, 15). Toiminnallisesti tark-

kaan harkittuja esteettömyyden ratkaisuja löytyy esimerkiksi laitosasunnoista, mutta ne ovat hyvä esimerkki asumisratkaisusta, jossa mahdollisuus asunnon personoitavuuteen on varsin vähäistä. Tällainen asunto saattaa vastata henkilön toiminnallisia tarpeita asunnon suhteen, mutta jos monesta muusta asumisen toiveesta on jouduttu luopumaan tai tekemään kompromisseja, asuntoon voi olla vaikea asettua ja saada tuntumaan kodilta, jolloin asumisen laatu laskee.

Vammaisten laitospaikkaisesta asumisesta onkin viime aikoina pyritty pois ja heille on alettu tarjota asumisvaihtoehtoja muualta. Lähtökohtana on, että vammaisten asuminen pystytäisiin toteuttamaan niin sanotussa normaalissa asuinympäristössä ja siten, että henkilöllä on mahdollisuus itse valita asuntonsa sekä kenen kanssa asuu (Karinen et al. 2016, 15). Mahdollisuus valita ja vaikuttaa omaan asumisympäristöön lisää merkittävästi tunnetta oman elämän hallinnasta ja tukee näin itsenäistymistä ja oman identiteetin rakentamista. Itsemääräämisoikeus ja autonomia, eli mahdollisuus vaikuttaa omaan asumiseen ja asumistapoihin, liittyvät lisäksi vahvasti yksityisyyden tarpeeseen. Autonomiaan liittyy olennaisesti myös fyysinen mahdollisuus liikkua asunnossa ja sen ympäristössä, ja erilaiset elämäntilanteet vaikuttavat siihen, millaiset ratkaisut tukevat autonomisuutta parhaiten aina juuri kyseisessä tilanteessa (Luoma-Halkola et al. 2019).

Suomessa esteettömyyteen liittyviä erityiskysymyksiä hoitavat yleensä kunnan esteettömyysasiamies, vammaislautakunta tai vammaisneuvosto (Takala et al. 2008, 8). Kunnilla on velvoite korvata asunnon muutostöistä kohtuulliset kustannukset, jos asukas on vaikeasti vammainen.

Asunnon muutostöistä säännellään vammaispalvelulaissa ja -asetuksessa. Kunnan on korvattava vaikeavammaiselle henkilölle asunnon muutostöistä sekä asuntoon kuuluvien välineiden ja laitteiden hankkimisesta hänelle aiheutuvat kohtuulliset kustannukset, jos hän vammansa tai sairautensa johdosta välttämättä tarvitsee näitä toimenpiteitä suoriutuakseen tavanomaisista elämän toiminnoista. Kyseessä on subjektiivinen oikeus, jota ei voi evätä vedoten määrärahan puutteeseen. (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987/380 § 9).

Muutostöillä on kuitenkin oma hintansa sekä asukkaalle että kunnalle, ja hyvin toteutetulla esteettömyydellä asunnon muutostöiden tarve vähenee (Krokkfors et al. 2019; Pesola 2009). Esteettömyysratkaisuilla voidaan varmistaa turvallinen pääsy rakennukselle ja sen sisällä. Lisäksi esimerkiksi tarpeeksi väljällä kylpyhuoneen mitoituksella ja leveillä oviaukoilla luodaan hyvät lähtökohdat esteettömälle asumiselle. Tällöin myös muutostöiden tarve vähenee, kun erikseen ei tarvitse levennyttää oviaukkoja tai poistattaa kynnyksiä. Tämänlainen hyvällä suunnittelulla toteutettu ennakointi alentaa kokonaisuudessaan muutostöiden hintaa, kun taas jälkikäteen tehtyinä erikoisratkaisuina kustannukset yleensä nousevat (Kilpelä et al. 2014, 48). Erityisesti vanhoissa taloissa on usein tarvetta erilaisille esteettömyyttä parantaville muutoksille. Liikkumisesteiden poistaminen tällaisista on erityisen tärkeää, mutta joskus haastavaa teknisistä tai rakennussuojelullisista syistä (Könkkölä 2003, 11). Jälkikäteen tehtyjen muutostöiden ongelmaksi koituu usein myös se, että ne eivät oikein istu ympäristöönsä tai ylipäänsä näytä hyvältä (Pesola 2009, 9). Esteettömyyden huomioiminen niin uudis- kuin korjauskohdeissa mahdollisimman aikaisessa vaiheessa on usein takeena sen tarkemmalle tarkastelulle ja sitä kautta paremmalle toteutumiselle.

Asuinrakentamisen esteettömyyden ja saavutettavuuden ominaisuuksia on pyritty asettamaan erilaisten luokitusten muotoon. Esteettömyyden luokitteluilla on pyritty tuottamaan tietoa huoneiston tai tontin esteettömyyden tasosta ja tällä tavoin luomaan siitä ikään kuin apuväline asunnon tai tontin hankkijalle. Tällöin esteettömyyden ja saavutettavuuden arviointia voidaan tehdä samaan tapaan kuin energiatodistuksella arvioidaan kohteen energiatehokkuutta. (Takala et al. 2008, 34.) Luokituksissa eri rakennustyypeille jaetaan omanlaiset esteettömyyden kriteerit, ja luokittelun avulla voidaan tuottaa standardoitua tietoa rakennusten esteettömyydestä, jolloin kaikkia rakennuksia koskevat tietyt vaatimukset täyttyäkseen eri esteettömyyden luokitukset. Tarkan ja toimivan luokituksen tekeminen asumisen kokonaistavoitteiden kannalta ei kuitenkaan ole yksinkertaista, ja toimivan luokituksen tekemiseen vaaditaan kriteereinä käytettävien määräysten tarkkaa läpikäyntiä ja arviointia (Takala et al. 2008, 34). Vielä nykyaikaisessa rakennustuotannossa esteettömyysluokitukset eivät ole vakiintuneet yleiseen käytäntöön, mutta tietoisuuden lisääntymisen myötä niiden painoarvo on jatkuvasti lisääntynyt.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisussa Niina Kilpelä ja Johanna Hätönen (2014, 13) esittelevät erään esteettömyystiedon keruuseen ja mittaamiseen tarkoitetun esteettömyysluokituksen. Esteettömyysluokitus jakaa kirjoittajien mukaan rakennukset viiteen eri luokkaan esteellisestä esteetön plus -luokkaan. Julkaisu käsittelee esteettömyyttä ja saavutettavuutta palvelutiloissa, mutta samanlaista luokittelua voidaan soveltaa myös asuinrakentamiseen, sillä julkaisun mukaan keskitason luokka ”määräysten mukainen esteettömyys” perustuu RakMK:n entisiin osiin F1: Esteetön rakennus ja F2: Rakennuksen käyttöturvallisuus. (Kilpelä & Hätönen 2014, 14). Nykyään osa F1 on korvattu asetuksella valtioneuvoston asetus rakennuksen esteettömyydestä (241/2017) ja F2 asetuksella ympäristöministeriön asetus rakennuksen käyttöturvallisuudesta (1007/2017).

Vaikka kolmannen tason luokka täyttää esteettömyyden määräykset, se tarkoittaa kuitenkin, että kohteessa saa olla vähäisiä esteitä. Vähäisiä esteitä voivat esimerkiksi olla 20 mm kynnykset, jotka joillekin voivat olla kuitenkin todellinen este. Kirsti Pesola (2009, 4) kirjoittaa: ”Esteettömyys tavallisessa asuntosuunnittelussa on – tai sen pitäisi olla – vaivatonta sisäänpääsyä, väljyyttä ja varautumista mahdollisiin muutoksiin.” Esteettömyydellä voidaan siis parantaa kaikkien ihmisten asuntojen ominaisuuksia, sillä asumisen helppous, väljyys ja soveltuvuus muutoksiin ovat yhtä lailla kaikkia asukkaita koskevia asumisen laatua parantavia ominaisuuksia. Paljon asumisen eri piirteitä tutkinut professori Anneli Juntto (2008a, 13) muistuttaa kuitenkin, että kaikkea ei voida ennakoida, mutta asunnon avoin ja joustava pohjaratkaisu mahdollistavat tilojen monenlaisen käytön ja täten joustavan asumisen. Esteettömyys on tämän lisäksi varsin pieniäkin yksityiskohtia, kuten detaljeja ja heloitusvalintoja (Pesola 2009). Nämä pieniltäkin tuntuvat yksityiskohdat voivat huonosti suunniteltuina tai toteutettuina aiheuttaa asukkaalle ongelmia, jotka haittaavat merkittävästi jokapäiväistä toimintaa.

On myös ymmärrettävää, etteivät kaikki ratkaisut ole toimivia kaikille. Ihmisten kirjo on toiminta- ja liikkumiskyvyn suhteen erittäin laaja, ja asunnon toiminnallisten vaatimusten skaala on lähes yhtä mittava. Esteettömyys on olennainen osa nykyaikaista asuinrakentamista ja sen huomioiminen niin suurissa kuin pienissä ratkaisuissa on keskeistä kaikessa suunnittelutyössä.

2.4 ASUINRAKENTAMISEN YLEISIÄ ESTEETTÖMYYSONGELMIA

Esteettömyys on terminä hyvin laaja ja se kattaa sisäänsä paljon erilaisia ominaisuuksia. Tämän myötä sillä ei myöskään ole yksiselitteisiä ratkaisuja, jotka toimivat kaikille. Asuinrakentamisen erilaisista piirteistä voidaan kuitenkin löytää yleisesti asunnossa elämistä vaikeuttavia asioita, niin sanottuja esteettömyysongelmia. On selvää, että esimerkiksi sisäänkäynnille johtavat portaat ovat monelle liikkumisesteisille ongelma, mutta asuntokannassa on paljon myös asuntoja, jotka on saatettu luokitella esteettömiksi, mutta eivät kuitenkaan todellisuudessa tätä ole (Kroffors et al. 2019, 20). Yleisimpiä esteettömyyden ongelmia ovat erilaiset toiminnallisuuteen liittyvät ongelmat. Toimivuus ja toisaalta toimimattomuus vaikuttavat kuitenkin suuresti siihen, miten tiloja käytetään ja miten ne koetaan. Se voi vaikuttaa suuresti siihen, koetaanko asuminen laadukkaana vai ei.

Asuinrakentamisen yleisiä esteettömyysongelmia voidaan löytää muun muassa kulkureittien, portaiden, ovien, hygieniatiilojen ja materiaalien ominaisuuksista sekä hissipuutteesta, asennuskorkeuksista ja negatiivisesta erottuvuudesta (kaavio 4). Seuraavissa alaluvuissa käsitellään näiden ominaisuuksien yleisesti suunnittelussa huomioitavia asioita.

Kaavio 4. Diplomityössä käsiteltävät yleiset esteettömyysongelmat.

KULKUREITIT

Tasoerot ovat kenties vaikein liikuntarajoitteisen haaste. Pahimmillaan pienikin tasoero voi estää kulkureitin käytön kokonaan tai vähintään tehdä liikkumisesta riskialttiimpaa ja vaarallisempaa. Tasoerojen tuottamaa ongelmaa voidaan helpottaa järjestämällä tasaisia, portaattomia ja kynnyksettömiä kulkureittejä ulko- ja sisätiloissa, sekä rakentamalla hissejä ja loivia luiskia (Ruskovaara et al. 2009). Tontin sijainti, kaavoituksen valinnat sekä muut ympäristöolosuhteet voivat luoda tähän tavoitteeseen haasteita, ja hyvin ratkaisuihin tarvitaan päättäjien ja suunnittelijoiden yhteistyötä ja ammattiosaamista.

Kulkureittien ongelmat liittyvät yleensä niiden mitoituksiin, materiaaleihin sekä kulkureiteille asetettuihin esteisiin. Kulkuväylille on määritelty vähimmäisleveys sekä enimmäiskaltevuus, joka on määritelty sekä luiskien etenemis- että sivuttaiskaltevuuksille. Kulkuväylät tulisi suunnitella väljiksi ja esteettömiksi sekä leveys- että korkeussuunnassa. Niiden tulee olla helposti havaittavia, pinnaltaan tasaisia, kovia ja luistamattomia. (Kilpelä 2019.) Luiskan pitää lisäksi näyttää siltä, että siitä uskalletaan mennä, eli myös sen lähiympäristö tulee huomioida turvallisen liikkumisen takaamiseksi. Luiskan ja tasanteen välillä jo parinkin sentin epätasaisuus tai kynnyks voivat tehdä luiskasta vaarallisen käyttää (Ruskovaara et al. 2009, 76). Hyvin toteutettunakaan luiskat eivät kuitenkaan korvaa täysin portaiden tarvetta, ja molempia vaihtoehtoja tulee olla saatavilla. Esimerkiksi henkilöiden, joilla on jäykät nilkat, on vaikea liikkua kaltevaa tasoa pitkin ja heille hyvin mitoitettut portaatt saattavat olla parempi vaihtoehto (Pesola 2009, 25). Portaatt tukevat myös yleiskunnan ylläpitämistä ja ne tulisivatkin tehdä houkutteleviksi käyttää niille, jotka kykenevät portaita kulkemaan.

Kulkureittien suunnittelussa tulisi huomioida monipuolisesti ihmisten erilaiset kyvyt ja taidot liikkua. Varsinkin kodin piha- ja lähipiiri ovat merkittävässä asemassa tukemaan esimerkiksi vanhusten liikkumista. Hyvin toteutettu piha, jossa liikkuja tuntee olonsa turvalliseksi, kannustaa liikkumaan ja siten ylläpitämään liikkumiskykyä. Lähiympäristöt ovat erityisen tärkeitä vanhusten lisäksi myös pienille lapsille, jotka pääsevät omin avuin liikkumaan yleensä vain oman korttelin piha-alueella tai sen välittömässä läheisyydessä (Koukkari et al. 2001, 16). Kulkureiteillä kunnossapidon ja talvihoidon tulee hoitua niin, että kulkureitit ovat roskattomia, lumettomia ja jäättömiä. Niillä ei saa olla törmäys-, putoamis- tai kiinnitakertumisvaaraa aiheuttavia esteitä. (Ruskovaara et al. 2009.) Suomen talvi aiheuttaa lisäksi haasteita lumen ja jään määrällä. Huonosti toteutetuilla kulkureiteillä ei ole varmistettu niiden käytettävyyttä esimerkiksi sulanapitokaapeleilla tai katoksilla. Myös pienillä valinnoilla, kuten penkkien ja aulatilojen viherkasvien sijoittelulla voidaan vaikuttaa paljonkin kulkureitin käytettävyyteen.

PORTAAT JA HISSIN PUUTE

Kuten todettu, tasoerot ovat liikuntarajoitteisen yksi suurimmista haasteista. Portaot, luiskat ja hissit, jotka tehdään helpottamaan liikkumista, voivat kuitenkin huonosti suunniteltuna tuottaa ennemminkin ongelmia kuin ratkaisuja. Maija Könkkölä (2003) on todennut, että hissillistä ja hissittöntä taloa ei ole järkevää edes verrata, sillä ne ovat käytännössä eri tuote.

Hissi lisää asumisen laatua merkittävästi sekä nostaa asunnon arvoa (Nordlund 2008a, 34). Vuodesta 2005 lähtien kolmikerroksisiin ja sitä korkeampiin, uusiin asuinrakennuksiin on vaadittu hissi, joka kulkee sisäänkäyntitason ja jokaisen asuinhuoneiston ja rakennuksen käyttöä palvelevien tilojen välillä (Valtioneuvoston asetus rakennuksen esteettömyydestä 241/2017 § 7). Myös vanhempiin kohteisiin on ruvettu yhä enemmän lisäämään jälkiasennushissejä, jolloin esimerkiksi vanhuksat ovat pystyneet jäämään asumaan kyseiseen kohteeseen aiempaa pidemmäksi ajaksi. Hissin oikeanlaisella käytettävyydellä on paljon merkitystä, eikä pelkkä hissin olemassaolo riitä, vaan sen tulee olla hyvällä sijainnilla ja oikean kokoinen (Nordlund 2008a, 34). Lisäksi esimerkiksi hissin ovien avautumistapa, nappuloiden korkeus ja hissin valaistus vaikuttavat merkittävästi sen käytettävyyteen. Vaikeasti saavutettava hissi voi jopa olla niin hankala, että se saa liikuntarajoitteisen mieluummin jäämään sisälle asuntoonsa, kun pyrkimään ulkoilmaan.

Portaiden epäkäytännöllisyys liittyy yleensä niiden kokonaisuutuon, askelmien muotoon ja kokoon sekä välitasanteiden puuttumiseen. Paras porrasmalli on suorat portaot, joissa on tarvittaessa 10–15 askelman välein välitasanne. Hyvin toteutetuissa portaissa ei ole käytetty avoaskelmia eikä askelmissa ole liian ulkonevaa reunaa, vaan reuna on suorassa kulmassa kulkusuuntaan nähden. Lisäksi sen materiaalin tulisi olla luistamaton. (Ruskovaara et al. 2009, 72.) Hyvin toteutettuna portaot ovat kätevä ja houkutteleva tapa liikkua ja tuki arjen jokapäiväiseen toimintaan.

Suoriin portaisiin verrattuna kierreportaot ovat hankalat liikkumiskykyisellekin, saati henkilölle, jolla liikkuminen on rajoittunutta. Kierreportaiden ongelma on siinä, että vain toinen reuna on tarpeeksi leveä askelmiltaan sekä käsijohteesta on apua vain toisella puolella (Nordlund 2008b, 60). Hyvissä portaissa käsijohde on molemmilla puolilla ja se on sellainen, josta saa hyvän otteen. Käsijohde ei siis saa olla liian paksu tai ohut eikä terävasärmäinen (Ruskovaara et al. 2009, 77). Portaissa liikkumisen turvallisuuteen vaikuttavat siis monet tekijät, ja näinkin arkinen suunnittelukohde on usein toteutettu liikuntarajoitteisille hankalaksi.

OVET JA KYNNYKSET

Ovien monilla ominaisuuksilla on paljon merkitystä esteettömyyden toteutumiseen. Näitä ovat muun muassa oven koko, paino, avautumissuunta, kynnykset ja heloitukset. Esteettömyysmäärittämissä on määritelty vähimmäisleveydet oville, jotta niistä mahtuu kulkemaan pyörätuolin ja esimerkiksi muuttokuormien kanssa. Nämä vaatimukset on omaksuttu melko hyvin asunotosuunnittelun osalta, mutta valitettavan usein oven käytettävyyttä ei aina ole ajateltu tarpeeksi laajasta näkökulmasta.

Ovien avautumissuunnat vaikuttavat paljon niiden käytettävyyteen. Ulko-ovien ei koskaan tulisi avautua portaissa ja luiskaa pitkin kulkevan eteen (Nordlund 2008a, 32). Myös tasaisilla osuuk-silla avautumissuunta ja -kohta on harkittava tarkoin, jotta se ei hankaloita liikkumista tai luo törmäysvaaraa. Ulko-ovien ja tuulikaapin sisäovien tulee olla tarpeeksi etäällä toisistaan niin, että sisääntulijan ei pidä pystyä samanaikaisesti pitämään yhtä ovea auki, avata toista ja vielä liikkua eteenpäin (Pesola 2009, 23). Tällainen tilanne on käytännössä mahdoton pyörätuolilla liikkuvalla. Tuulikaappiin ei myöskään saa syntyä tilannetta, jossa ensimmäisestä ovesta meneminen estää seuraavan avaamista.

Usein ikääntyneillä, lapsilla ja joihinkin sairauksiin liittyvissä tapauksissa käsivoimat ovat heikentyneet. Ovien tulisi siis olla kevyitä avata tai vaihtoehtoisesti tulisi käyttää automaattiovia, kevyt-toimisia heloituksia ja ovenaukaisulaitteita (Ruskovaara et al. 2009, 8). Ovipumppu voi myös olla syynä oven raskauteen ja niitä tulisikin käyttää harkiten (Pesola 2009, 22). Ovia suunnitellessa kyky hahmottaa todelliset käyttötavat kyseisessä tilassa on tärkeää, sillä esimerkiksi ovenaukaisu-laitteen kytkimen sijainnilla on myös merkitystä sen todelliseen käytettävyyteen. Keveyden lisäksi ovien mieluiten tulisi olla sellaisia, että lukon saa yhdellä kädellä auki sekä sisä- että ulkopuolelta (Nordlund 2008a, 32). Tämä helpottaa liikuntarajoitteisten lisäksi esimerkiksi ruokakassien kanssa liikkuvaa henkilöä.

Oven vetimen muoto vaikuttaa ulkonäön lisäksi sen käytettävyyteen. Suositeltava vedintyyppi on pystysuuntainen lankavedin, josta saa otteen useammasta kohdasta sekä niin, että rannetta ei tarvitse kiertää. Pyöreä nuppivedin on puolestaan yksi hankalimmista vetimistä. (Ruskovaara et al. 2009, 69.) Vedintyyppejä on nykyään tarjolla paljon, mutta valintakriteereinä tulisi aina muistaa esteettisten asioiden lisäksi niiden käytettävyys jokaisen ihmisen kannalta. Materiaaliltaan vetimissä ei saisi olla nikkeliä, kumia tai keinokumia, sillä ne voivat aiheuttaa kontaktiallergiaa (Ruskovaara

et al. 2009, 69). Henkilö, jolla on heikentyneet käsivoimat, saa hyvästä vetimestä helpommin oteen ja pystyy käyttämään ovea turvallisesti. Oven tulisi lisäksi aina päästä avautumaan kokonaan. Jos se ei aukea kokonaan pois kulkuaukon tieltä, oven leveydestä tulee vähentää kulkuaukkoon jäävän ovilevyn paksuus. Avautumisen lisäksi painikkeen, vetimen, kahvan yms. sijainti ja koko voivat vaikuttaa todelliseen kulkuaukon kokoon kaventavasti. (Pesola 2009, 21.) Paljon ulostuleva vedin aiheuttaa riskiä törmäämiselle sekä tarttumiselle, jos ovilehti ei pääse aukeamaan tarpeeksi.

Kynnyksen korkeudesta on määritelty maksimikorkeus. Säädökset täyttävä 20 mm korkea kynnyks voi kuitenkin liikkumisapuvälineitä käyttävälle henkilölle olla haaste, ja tällöin kynnyksen muotoilu on suuri merkitys. Pystyreunainen kynnyks voi koitua esteeksi esimerkiksi ikääntyneelle, joka ei jaksakaan enää nostaa rollaattoria, eikä saa sitä työnnettyä huonosti muotoillun kynnyksen yli (Pesola 2009, 4). Kynnyksiä tulisi muutenkin käyttää harkiten. Liian tiheään asettuvat kynnykset hankaloittavat aina liikkumista ja pahimmassa tapauksessa niin paljon, että pyörällistä apuvälinettä käyttävä voi jäädä jumiin kynnyksien väliin. Kynnyksiin liittyvät vaatimukset ovat osittain myös ristiriitaisia, sillä esteettömyyden kannalta ne ovat hankalia, mutta palomääräysten takia ne taas vaaditaan palo-osaston rajalla oleviin oviin (Koukkari et al. 2001, 12). Hyvä kynnyks on muodoltaan sellainen, josta heikkovoimainenkin jaksaa työntää pyörällisen välineen yli, eikä aiheuta vaaraa kompastumiselle tai äkilliselle pysähtymiselle.

ASUNNON KOKO

Yleensä ajatellaan, että esteettömyys vaatii paljon tilaa ja että se on päätekijä esteettömyyden toimivuuteen. On toki totta, että esteettömän suunnittelun lähtökohta on tehdä pyörähdysympyröillä ja ovien avautumissuunnilla niin sanottuja tilavaruuksia, joilla varmistetaan, että tilassa mahtuu toimimaan. Erityisesti lapsia ja liikuntarajoitteisia hyödyttää se, että on tarpeeksi tilaa, eikä sitä ole kalustettu liian ahtaaksi (Nordlund 2008b, 40). Kun on tarpeeksi tilaa liikkua ja toimia, luo se samalla turvallisempaa ympäristöä, jossa kompastumisen ja törmäämisen riski vähenee. Asunnot, joissa on väljemmin mitoitetut eteinen ja keittiö koetaankin pääsääntöisesti hyviksi, eivätkä vähimmäismitoituksella toteutetut asunnot puolestaan ole halutuimpia (Kilpelä et al. 2014, 16). Ylenpalttinen tilanmäärä ei kuitenkaan hyödytä ketään ja niin sanottua hukkatilaa on kritisoitu julkisesti paljonkin.

Arkkithetuurin muotoon perehtyneet Helmer Stenros ja Seppo Aura (1984) määrittelevät arkkithetuurin muodon laatukriteeriksi sen rajan, jossa muoto muuttuu löysäksi. Heidän mukaansa muodon löysyys tulkitaan usein arkkithetuurissa heikkoudeksi, ja että se johtuu erilaisten elementtien vää-

ränlaisesta asemasta suhteessa toisiinsa. (Stenros & Aura 1984.) Tätä ajatusta voidaan soveltaa myös esteettömyyden suunnitteluperiaatteisiin. Asunnon toimintojen sijoittelu huonosti suhteessa toisiinsa hankaloittaa toimintojen tekemistä ja niiden välillä liikkumista. Lisäksi liian väljästä mitoitukselta voi jopa olla haittaa. Esimerkiksi ilman apuvälineitä liikkuva liikuntarajoitteinen voi kokea pitkät välimatkat erittäin haastavina, ja liian väljällä mitoituksella ja kalustuksella toteutetut asunnot vaarallisina, sillä kohtia, joista saa tukea, ei ole tarpeeksi (Nordlund 2008b, 43). Tilan suuren koon sijasta suunnittelussa tulisikin keskittyä enemmän tilojen ja niiden yhteyksien toimivuuteen ja viihtyisyyteen.

Pienempien asuntojen kysyntä näkyy esimerkiksi tutkimuksissa ja markkinoilla. Pieniä asuntokuntia on paljon, ja yhden tai kahden hengen talouksille yleensä riittääkin pienempi asunto (Juntto 2008a). Pienien asuntojen ongelma on kuitenkin usein minimimitoituksella toteutetut tilat, joissa liikuntarajoitteisen voi olla hankala elää. Tilavaraukset tulisi aina tehdä huomioiden pyörätuolin käyttö sekä mahdollisen avustajan toimiminen tämän kanssa (Kilpelä 2019, 102). Niin pienemmissä kuin isommissakin asunnoissa ongelmana on voimakas tehostamisen kulttuuri, jossa pyritään mahdollisimman tehokkaiisiin asuinneliöihin, jolloin esteettömyyttäkin toteutetaan itsepintaisesti piirtämällä pyörähdysympyröitä eteis- ja pesutiloihin, mutta asunnon kokonaispinta-alaa puolestaan pyritään kutistamaan mahdollisimman tiiviiksi (Kytösaho 2010, 401). Tätä on kustannus- ja tuotantopaineissa pyritty ratkaisemaan esimerkiksi keittiö- ja ruokailutilojen liittämisellä oleskelutiloihin, mutta usein se on johtanut siihen, että esimerkiksi makuuhuoneet ovat jääneet tällöin varsin pieniksi (Juntto 2010b, 17–36). Monen asunnon ongelma onkin liian pieneksi mitoitettujen lepotilat, joista välttämättä yksikään huone ei varsinaisesti sovellu liikuntarajoitteisen makuutilaksi.

Vuonna 2018 voimaan astuneen esteettömyysasetuksen mukaan yhden asuntoon liittyvän ulkotilan (terassi, parveke, piha-alue) katsotaan olevan asumista palveleva välttämätön tila, johon tällöin tulee olla esteetön kulkuyhteys (Hätönen 2019b). Pihan kulkureittien lisäksi sen toimintojen suunnittelussa tärkeitä asiakasryhmiä ovat pienet lapset, liikuntarajoitteiset ja vanhukset. Pienten lasten turvallinen liikkuminen ja leikkiminen ovat yksi pihasuunnittelun peruslähtökohdista, mutta väestön ikääntyminen ja yleinen lähiympäristön arvostuksen nousu asettavat vaatimuksia myös muiden ikäryhmien viihtyisälle pihalla oleskelulle (Koukkari et al. 2001, 16). Pihan tulisi tarjota monipuolisesti aktiivisuuteen ja luovuuteen houkuttelevia tiloja, mutta lisäksi myös rentoutumiseen ja levähtämiseen mahdollistavia toimintoja. Helposti saavutettava ja houkutteleva piha on avainasemassa auttamaan toimintakyvyn ylläpitämisessä niin vanhusten kuin muidenkin ikäryhmien keskuudessa (Koukkari et al. 2001, 16–17).

Liikuntarajoitteisuus tai avustajan puute voivat kuitenkin estää piha-alueelle pääsyn ja tällöin asunnon parveke toimii kodin lähiulkoalueena. Tällöin parvekkeen merkitys kasvaa ja sen käyttöaste lisääntyy entisestään. Yksinkertaisenkin parvekkeen suunnittelussa voidaan kuitenkin mennä pieleen. Liian kapeaksi muotoiltu parveke hankaloittaa sinne menemistä sekä siellä toimimista. Kapeaa parvekettä on myös lähes mahdotonta kalustaa niin, että siellä pystyisi liikkumaan esimerkiksi pyörätuolin tai rollaattorin kanssa. Melko usein parveke yhä rakennetaan liian suurella tasoterolla sisätilojen kanssa tai sisä- ja ulkotilojen välinen kynnyks on massiivisen kokoinen. Parveke pystytään kuitenkin tekemään sisätilan lattian kanssa samaan tasoon, kun esteettömyys otetaan suunnittelussa huomioon alusta alkaen (Kilpelä et al. 2014, 15). Parvekkeen merkitys hyvinvointia tukevana asumisen tilana olisi hyvä ymmärtää jo suunnittelun alkuvaiheessa ja suunnittelijan roolin sen asumisen laatua lisäävänä arvona on merkittävä.

HYGIENIATILAT

Esteettömyyteen liittyvä kritiikki koskee usein juuri hygieniatilojen suurta kokoa suhteessa muun asunnon kokoon, varsinkin pienien asuntojen kohdalla. Ne myös lisäävät asunnon kustannuksia, sillä märkätiloja koskee muita tiloja tarkempia vaatimuksia muun muassa vedeneristyksen takia. Liian suuria pesutiloja ei koeta pystyvän hyödyntämään tehokkaasti erityisesti pienissä asunnoissa (Kilpelä et al. 2014, 16). Tällöin tilaa koetaan menevän hukkaan, kun toisaalta sitä kaivattaisiin muualla asunnossa. Liikuntarajoitteisen näkökulmasta yksi riittävän tilava hygienia-tila on kuitenkin parempi vaihtoehto verrattuna ratkaisuun, joissa esimerkiksi pesuhuone ja WC on erotettu kahdeksi erilliseksi, pienemmäksi tilaksi (Kaipiainen 1993, 61–68). Tällöin kaikki hygienian hoito voi tapahtua yhdessä tilassa, mikä helpottaa arkea merkittävästi.

On myös huomioitava, että hygieniatilojen kasvuun on myös muita syitä kuin esteettömyys. Nykyään suuressa osassa uudistuotannon kohteissa myös pienissä asunnoissa on oma sauna (Takala et al. 2008, 31). Pienikin sauna lisää automaattisesti hygieniatilojen kokoa, mutta toisaalta sen asunnon viihtyisyyttä ja laatua lisäävä ominaisuus ei ole yhtä lailla mitattavissa. Toinen syy hygieniatilojen kasvulle on ilmanvaihto, sillä asuntokohtainen ilmanvaihto ja lämmöntalteenottotekniikat ovat tuoneet mukanaan alaslaskuja, koteloiteja, kanavia sekä itse laitteiston, joka kerrostalokohdeissa usein sijaitsee juuri pesuhuoneessa (Takala et al. 2008, 31). Myös ilmanvaihdolla on suuri merkitys asunnon viihtyisyyteen, eikä sen laadun vähentäminen tai poisjättäminen ole vaihtoehto, sillä nykyrakentamisessa myös ilmanvaihdolle on asetettu tarkat vaatimukset.

Kylpyhuoneen toimintojen sijoittelulla voidaan vaikuttaa merkittävästi sen kokoon. Oven ja oviaukon vievän tilan hyödyntäminen esimerkiksi WC-istuimen viereen tarvittavana tyhjänä tilana vähentää niin sanottujen muiden väljien mitoitusarvojen tarvetta. Leveä käyttöovi voitaisiin myös toteuttaa kaksiosaisella ovella, jolloin mahdollisuus ottaa leveä ovi käyttöön olisi aina läsnä, mutta tarvittaessa seinätilaa voitaisiin hyödyntää muuhunkin käyttöön (Nordlund 2008c, 17). Liikuteltavalla suihkuseinällä pystytään rajaamaan ja avartamaan hygienia-tilaa kätevästi tarpeen mukaan.

Uudistuotannon lähtökohtaisena oletuksena on, että hygienia-tilat toteutetaan esteettömän mitoituksen mukaan. Sopivasta mitoituksesta on jo lähtökohtaisesti hyötyä monelle, mutta hyöty moninkertaistuu, jos seinärakenteissa on huomioitu lisäksi mahdollisuus kiinnittää tukikaiteita tai esimerkiksi suihkuistuinta (Hätönen 2019b). Kivirakenteiset seinät toimivat hyvänä pohjana ja niihin voidaan kiinnittää apuvälineet halutuille pakoille. Märkätilojen levyseinät puolestaan tarvitsevat usein vahvistuksia. Erityisesti elementtiratkaisuna toteutettavissa hygienia-tiloissa seinien riittävä vahvuus tukikaiteita ja muita apuvälineitä varten on usein puutteellinen (Kilpelä et al. 2014, 14). Jos kuitenkin apuvälineiden kiinnittämisen tarve otetaan huomioon suunnittelussa tarpeeksi ajoissa, myös elementteinä toteutetut kylpyhuoneet pystytään tuottamaan vastaamaan tätä tarvetta.

MATERIAALIT

Materiaalivalinnat liittyvät paljolti visuaalisuuteen, mutta esteettömyyden kannalta ne vaikuttavat ennen kaikkea turvallisuuteen. Eri materiaaleista koostuvilla kulkureiteillä tai tiloilla täytyy säilyä sama kitka eri materiaalien välillä, jotta ne eivät aiheuta kompastumis- tai liukastumisvaaraa (Ruskovaara et al. 2009, 42). Erityisesti hygienia-tiloissa materiaalivalinnoilla on suuri merkitys, eivätkä lattiapinnat saa olla märkänäkään liukkaita (Nordlund 2008b, 47). Parhaiten yleensä toimivat mattapinnat ja kiiltämättömät pinnat. Kiiltävä pinta ei automaattisesti tarkoita, että se on liukas, mutta se antaa helposti kuitenkin sen mielleyhtymän ja muuttaa näin henkilöiden liikkumista. (Kilpelä 2019, 120.) Ihmisen tulee pystyä luottamaan askeleeseensa liikkeessaan rakennuksissa ja niiden ympäristössä, tai materiaalivalinnoilla ei ainakaan tulisi vaikeuttaa tätä.

Tuulikaapeissa ongelmia tuottavat paksut ja pehmeät ovimatot, jotka hankaloittavat pyörällisten apuvälineiden käyttöä. Jos maton sijasta päätetään käyttää ritilää, se ei saa kastuessaankaan olla märkä tai liian epätasainen. (Ruskovaara et al. 2009, 67.) Erilaisilla materiaalivalinnoilla niin asunnon käytävillä kuin asunnon sisällä on vaikutusta myös tilojen akustiikkaan ja ääneneristykseen sekä ilmanlaatuun (Kilpelä 2019, 120). Esimerkiksi tuulikaappimatto saattaa hiljentää askelääniä, mutta aiheuttaa toisaalta paljon pölyä, joka jää pyörimään huoneilmaan.

Liian voimakaskuviolliset tai visuaalisesti harhauttavat materiaalivalinnat ovat sanomattakin huono valinta. Kuviot voivat viedä liikaa huomiota tai toisaalta luoda mielikuvaa epäturvallisesta kulkurei-
tistä. Materiaalien visuaalisuudella on merkitys myös näkövammaisten liikkumiseen. Näkövammai-
sille hankaluuksia aiheuttavat sekä voimakkaat kuviot että toisaalta liian monotoninen ympäristö. Materiaalivalinnoilla on erittäin merkittävä rooli rakennuksen turvallisuuteen ja käyttökelpoisuu-
teen, eikä niitä ikinä tulisi tehdä harkitsematta niiden mahdollisesti aiheuttamia vaaroja.

ASENNUSKORKEUDET

Esteetöntä asuntoa puolustetaan yleensä sanomalla, että se on toimiva sekä turvallinen kaikille
asunnon käyttäjille. Yleisellä tasolla tämä väite pitääkin paikkaansa, mutta on joitakin poikkeu-
siakin, joista yksi esimerkki on asennuskorkeudet. Joidenkin asunnon ominaisuuksien tulee olla
pyörätuolia käyttävän tai lyhytkasvuisen aikuisen ulottuvilla, mutta eivät kuitenkaan lasten käytet-
ävissä (Könkkölä 2003, 11). Pyörätuolin käyttäjien istuma-asento sekä keskivartalon lihaksiston
voimattomuus rajoittavat merkittävästi heidän ulottumisetäisyyksiään. Lisäksi pyörätuolin pyörät ja
jalkalauta rajoittavat eteenpäin suuntautuvaa pääsyä, jolloin esimerkiksi nurkkiin tai keittiötasojen
ääreen on vaikea päästä. (Ruskovaara et al. 2009.)

Asuntojen sisäänkäyntien yhteydessä oleva ovisummeri, ovikello, koodilukot ja ovikamerat tulisi
olla sopivalla korkeudella jokaisen käyttäjän kannalta (Nordlund 2008a, 32). Liian korkealle asen-
netut laitteet estävät lasten, lyhytkasvuisten ja pyörätuolia käyttävien henkilöiden käytön, mutta
liian matalalla olevat laitteet ovat hankalia pidemmille ihmisille. Laitteiden sijoittelu tulisi olla myös
vähintään 400 mm päässä nurkista sekä aina sijoittua oven avautumispuolelle (Ruskovaara et al.
2009, 67). Nurkkaan sijoitettua laitetta ei pääse pyörätuolista käsin käyttämään, sillä eteenpäin
ulottuminen on hankalaa. Avautuva ovi ei myöskään saa aiheuttaa vaaraa törmäämisestä, eli esi-
merkiksi summeri on hyvä sijoittaa oven avautumispuolelle tarpeeksi etäälle. Laitteiden käytön
turvallisuutta lisää myös näköyhteys esimerkiksi lasiprofilioven tai ikkunan avulla.

Pyörätuolin eteenpäin ulottuvuus liittyy erityisesti asunnon keittiötiloihin. Esteettömän ruoanvalmis-
tustilan lähtökohtana on, että siellä pystyy työskentelemään pyörätuolissa istuen tai tuen varassa
seisten (Kilpelä 2019, 102). Keittiökaapistojen sokkeli voi tulla haasteeksi, jos se ei ole sisäänve-
detty. Vielä paremmin keittiötasoille ylettyy, jos tason alla ei ole keittiökaappeja tai ne ovat siirrel-
täviä. (Nordlund 2008b, 39.) Keittiön kalustusta voidaan myös miettiä uudella tavalla. Standardi-
keittiöratkaisussa esimerkiksi mikroaaltouunin kaappi on sijoitettu yläkaappien tasolle, josta se
on käytännössä mahdottomassa paikassa lyhyelle ihmiselle ja pyörätuolia käyttävälle. Myös as-
tianpesukone tai uuni voidaan sijoittaa irti lattianrajasta, jolloin sen ergonominen käyttö lisääntyy.

(Nordlund 2008a, 38.) Laitteiden sijoittelussa on kuitenkin hyvä huomioida se, että yksi ratkaisu ei ole aina sopiva kaikille, vaan vaihtoehtoja on hyvä olla.

Kodin muidenkin laitteiston asennuskorkeuksissa on hyvä huomioida esteetön ulottuvuus. Esimerkiksi pistorasioiden, ikkunoiden avauspainikkeiden ja valokatkaisijoiden on hyvä olla sijoitettu niin, että niihin tarvittaessa ylettyy myös istumakorkeudelta (Hätönen 2019b). Näiden sijoittelussa myös sijainti ympäröiviin seiniin ja muihin tekijöihin on huomioitava, jotta ne ovat todellisuudessa käytettäviä. Liian lähelle nurkkaa sijoitettu valokatkaisin on hankala ja epäkäytännöllinen liikkumiskykyisellekin ihmiselle. Kulkureittien varrelle sijoittuvat, selkeästi havaittavat laitteet ovat helppokäyttöisiä kaikille. Toisaalta pienten lasten pääsy mahdollisesti vaaraa aiheuttaville asunnon toiminnoille on myös huomioitava. Tähän on nykyaikana kehitetty erilaisia apuvälineitä, joilla voidaan varmistaa laitteiden turvallinen käyttö.

NEGATIIVINEN EROTTUVUUS

Esteettömyyden yksi suurimpia haasteista varsinkin sitä tarvitsevien henkilöiden kannalta on esteettömyyden ja sen apuvälineiden negatiivinen erottuvuus. Yksi esteettömyyden suurimmista haasteista onkin saada integroitua perustasoinen esteettömyys mukaan niin, että se miellyttää myös esteettisesti. Tämän lisäksi kaivataan asenteellisia muutoksia, jotta esteettömyys nähtäisiin jokaista helpottavana piirteenä, eikä vain erikoisryhmiä koskevana, ylimääräisenä asiana.

Liikuntarajoitteisten ja vammaisten yleisenä toiveena on, että asumisratkaisuihin löydettäisiin enemmän kaikille sopivia, esteettisiä ratkaisuja, jotka eivät leimaa käyttäjänsä (Juntto 2010a, 7–13). Esteettömiä ratkaisuja, jotka eivät synnytä ensisijaisesti vammaisuuteen viittavia mielikuvia, arvostetaan, sillä ne eivät luo automaattisesti poikkeavuuden leimaa. Sekä asuntosuunnittelussa että apuvälineiden kehityksessä koetaan olevan varaa monipuolisempiin vaihtoehtoihin ja tarvetta monipuolisempaan markkinointiin, jossa korostettaisiin myös erilaisiin elämäntapoihin liittyviä piirteitä (Jacobson & Pirinen 2010, 205–236). Esteettömyyden toivottaisiin siis pyrkivän huomattomampaan ja yleiskäytännöllisempään suuntaan, jossa käyttäjäkuntana olisi vammaisten tai vanhusten lisäksi myös muita ihmisiä. Vammaisilla asukkailla on usein kuitenkin muita käyttäjäryhmiä enemmän vaatimuksia asunnon ja sen apuvälineiden käytettävyydelle, eikä asuntotuotannon vakioratkaisuilla aina pystytä näihin vastaamaan (Jacobson & Pirinen 2010, 205–236). Esteettömyyden suunnittelun sekä apuvälineiden kehittelyn lähtökohtana on kuitenkin pääsääntöisesti ollut käytettävyys ja toimintarajoitteiden vähentäminen.

Esteettömyydellä avustetaan asunnon toiminnallisia puolia ja siihen liittyvät suunnitteluratkaisut ovat melko pitkälti mitattavia suureita ja ominaisuuksia. Ihminen ei kuitenkaan koe ympäristöään pelkästään mitattavina asioina, vaan sitä koetaan myös immateriaalisesti, esteettisesti ja tunneperäisesti (Stenros & Aura 1984, 12). Esteettömyyden leimaava luonne liittyy yleensä sen poikkeuksellisuuteen. Yksi ratkaisu tämän kehittämiseen olisi laajemman käyttökokemuksen huomiointi, jossa esteettömissä asumisratkaisuissa huomioitaisiin enemmän käyttäjien identiteettiä ja elämäntapaa. Tällöin esimerkiksi samantyylinen elämäntapa voisi olla yhdistävä tekijä kahden käyttäjän välillä, eivätkä käyttäjäryhmät erottuisi pelkästään fyysisen toimintakyvyn kautta. (Jacobson & Pirinen 2010, 205–236.)

Edes laadukkaasti toteutetun esteettömyyden liiallinen korostaminen ei ole hyvästä ja se saattaa johtaa jopa negatiivisiin mielle yhtymiin. Asuinrakennusten yhteisten tilojen esteettömyyttä pidetään yleisesti hyvänä piirteinä ja sen toteuttaminen nähdään myönteisenä asiana (Takala et al. 2008, 27). Yhteisten tilojen toimivuus kaikille asukkaille sekä rakennuksessa vieraileville henkilöille luovat mielikuvia laadukkaasta ympäristöstä, josta pääsevät nauttimaan tasa-arvoisesti kaikki. Määräyksillä ja suunnitteluratkaisuilla mennään kuitenkin myös asuntojen sisälle, jotka koetaan enemmän henkilökohtaisina ja yksityisinä tiloina. Esteettömyysratkaisuja on siten perusteltava monista näkökulmista ja elämäntilanteista, sekä tuomalla esiin asenteellista muutosta, jossa esteettömyyttä ei nähdä enää jaotteluna eri asukasryhmien välillä (Takala et al. 2008, 27). Myös liikumiskykyinen hyöty riittävän tilavasta esteettilasta sekä asunnon kynnyksettömyydestä. Lisäksi esimerkiksi kylpyhuoneen tukikahvojen suunnittelu osaksi kylpyhuoneen muuta sisustusta niin, että niitä pystytään hyödyttämään myös muussa käyttötarkoituksessa, voisi auttaa poistamaan niiden leimaavaa luonnetta.

Visuaaliset ja esteettiset puolet ovat tärkeitä kaikessa suunnittelussa, myös esteettömyydessä. Mieluisa asuinympäristö on toiminnallisen toteutumisen lisäksi viihtyisää sekä asukkaansa näköistä. Hyvät esteettömät ratkaisut eivät siis korosta käyttäjiensä puutteita, vaan ennemminkin herättävät mielle yhtymiä johonkin muuhun kuin erikoisratkaisuun tai apuvälineeseen (Jacobson & Pirinen 2010, 205–236). Negatiivinen erottuvuus johtuu yleensä siitä, että jokin on yleisestä poikkeavaa tai joku toimii eri lailla kuin muut. Negatiivisessa erottuvuudessa on siis paljon kyse myös asenteista. Toiveena olisikin, että esteettömyys alettaisiin nähdä yleistä hyvää kehittävästä piirteinä, jonka ominaisuuksilla on enemmän elämäntyyliin liittyviä kuin käyttäjänsä puutteita korostavia tekijöitä.

jaukset pystytään toteuttamaan varsin kustannustehokkaasti, jos ne esimerkiksi suunnitellaan osaksi peruskorjaushanketta (Ruskovaara et al. 2009, 11). Tällöin rakentamisen muutoksissa pystytään ottamaan huomioon esteettömyyden ominaisuudet ja toteuttaa niitä muun rakentamisen yhteydessä. Vähiten esteettömyys aiheuttaa lisäkustannuksia silloin, kun siihen on varauduttu hankkeessa hyvissä ajoin (Hätönen 2019b). Esteettömyyden parannuksien ei aina myöskään tarvitse olla merkittäviä rakennustöitä vaativia muutoksia. Pienilläkin parannuksilla pystytään helpottamaan monien liikkumista ja rakennuksen pitkäaikaisempaa käyttöä.

Esteettömyyden kustannusvaikutukset voidaan lisäksi jakaa pitkälle aikavälille. Kun asunnossa on helppo liikkua ja elää jokapäiväistä arkea, voi siellä jatkaa asumista elämäntilanteiden muuttuessaakin. Esteettömyyden suunnitteluosaamiseen kuuluu merkittävänä ominaisuutena luoda monikäyttöisiä ja muuntojoustavia tiloja. Moneen soveltuvat ja joustavat tilat vähentävät lisäksi merkittävien remonttien tarvetta (Nordlund 2008c, 18). Asunto saadaan siis soveltu- maan äkillisiin muutoksiin, kun esteettömyyden lähtökohdat on huomioitu. Lisäksi esteet- tön mitoitus luo hyvät lähtökohdat jälkikäteen toteutettaville yksilöllisille asunnon muutostöille (Kilpelä et al. 2014, 12). Se, että asunnosta ei tarvitse muuttaa pois tai se ei vaadi suuria rakennustöitä, ovat pitkäaikaisia asumisen laatua parantavia ominaisuuksia, joilla pystytään vaikuttamaan asumisen kustannuksiin koko rakennuksen elinkaaren ajan.

Esteettömyyden kustannuksia miettiessä tulisi muistaa sen synnyttämät välilliset hyödyt. Hyvin suunniteltu esteetön asunto mahdollistaa itsenäistä asumista myös henkilöille, jotka huonosti toimivassa asunnossa ovat toisten avun varassa (Pesola 2009, 9). Merkittävänä yhteiskunnal- lisenä säästönä onkin esteettömyyden mahdollistama hoitopaikkojen käytön vähentäminen, kun vanhukset ja apua tarvitsevat selviytyvät kotonaan pidempään itsenäisesti. Kotihoidon ja avustajien tarpeen vähentyminen esteetömissä asunnoissa voidaan nähdä yhtenä selkeänä kustannuksia vähentävänä tekijänä (Pesola 2009). Huonosti toteutetussa esteellisessä asun- nossa myös tapaturmien riski kasvaa, mikä kasvattaa yhteiskunnan terveydenhuollon kustan- nuksia, eli niiden välttämällä voidaan tehdä selkeitä säästöjä. Tapaturmille altistava asunto voi osaltaan myös vaikuttaa asukkaan turvallisuuden tunteeseen ja sitä kautta asunnon käyt- töasteeseen. Esteettömyyttä ei siten voida mitata ainoastaan rahallisissa ominaisuuksissa,

vaan siinä täytyy huomioida myös sen erilaisia hankaluuksia ja kärsimyksiä vähentäviä piirteitä (Könkkölä 2003). Esteettömyyden tuoma turvallisempi asuin- ja käyttöympäristö tukevat ihmisten hyvinvointia laaja-alaisesti niin fyysisellä tasolla kuin myös henkisesti.

Esteettömyyden aiheuttamia kustannuksia ei voida luetella täysin samaan tapaan kuin esimerkiksi rakennusmateriaalien hintaa. Esteettömyys ei ole yhtä helposti osoitettava yksittäinen ominaisuus, vaan erilaiset esteettömyysratkaisut jakautuvat koskettamaan samalla muitakin rakentamisen osia. Lisäksi sen merkitys yleisenä asumisen tasoa parantavana piirteenä vaikuttaa niin asumisviihtyisyyteen kuin rakennuksen pidempiaikaiseen käyttöön, joille ei myöskään suoraan ole määriteltävissä hintalappuja.

LUKU 2 JOHTOPÄÄTÖKSET

Esteetön ympäristö on erityisen tärkeää ihmisille, joilla on jonkintasoisia liikkumista tai toimintaesteitä, eikä siitä ole haittaa ole muillekaan. Esteettömyyden asuinrakentamiseen tuomat edut näkyvät monessa aina rakennuksen ominaisuuksista sen pitkäikäisyyteen. Esteettömyyttä toteutetaan lähtökohtaisesti määräyksien ja asetusten kautta, mutta aina pelkästään määräykset täyttävä ratkaisu ei riitä, vaan suunnittelussa tulisi suosia ratkaisuja, jotka lähtökohtaisesti sopivat kaikille tai ovat muokattavia tai lisätuettavia käyttäjän tarpeiden mukaan. Lähtökohtana hyvässä asumisessa on asunnon yleinen **toimivuus** ja **turvallisuus**, mutta tärkeiksi asumista parantaviksi piirteiksi nousevat lisäksi **asunnon muunneltavuus, yksilöllisten ratkaisujen mahdollistaminen ja personoitavuus, itsemääräämisoikeus** sekä **esteettömyyden huomioiminen myös esteettisenä asunnon ominaisuutena**.

1. JOHDANTO

2. ESTEETTÖMYYS

3. ASUMISEN LAATUTEKIJÄT

4. ARKKITEHDIN ROOLI ESTEETTÖMYYDEN
SUUNNITTELIJANA

5. ESTEETTÖMYYS KODIN LAATUTEKIJÄNÄ

6. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

3. ASUMISEN LAATUTEKIJÄT

3.1 LAATU KÄSITTEENÄ

3.2 LAATUKÄSITE RAKENTAMISESSA

3.3 LAATUKÄSITE ASUMISKONTEKSTISSA

3.4 ASUMISEN LAATUTEKIJÖITÄ

3.5 ASUMISEN YKSILÖLLISTYMINEN

Luvussa käsitellään laatua käsitteenä sekä sen ilmentymistä rakentamisessa ja asumisen kontekstissa. Asumisen monimuotoista käsitettä tarkastellaan sen laatutekijöiden sekä asumisen yksilöllistymisen teemojen kautta.

Asumisen laatu on hyvin subjektiivista ja ihmiset painottavat laatutekijöissä eri asioita. Yhteisenä tekijänä voidaan kuitenkin pitää niin sanottua kodin tuntua ja toivetta kodin viihtyisyydestä. Vaikka arkkitehti voi suunnitella asuntoja ja pyrkiä ajattelemaan suunnitteluprosessin aikana tulevaa asukasta, vasta asukas itse on se, joka tekee asunnosta kodin. Joillekin asunnon väri- maailma ja esteettisyys ovat erityisesti viihtyisyyttä lisääviä tekijöitä, toiselle se voi olla rakkaat tavarat ja huonekalut, jotka saavat asettua asunnon tiloihin vapaasti. Joku puolestaan saattaa kokea, että fyysiset tilat ja esineet eivät tee kotia, vaan sen tekevät läheiset ihmiset. Kodikkuus ja kodin viihtyisyys ovat siis hyvin yksilöllisiä piirteitä, eikä niitä suoraan pystytä arvottamaan.

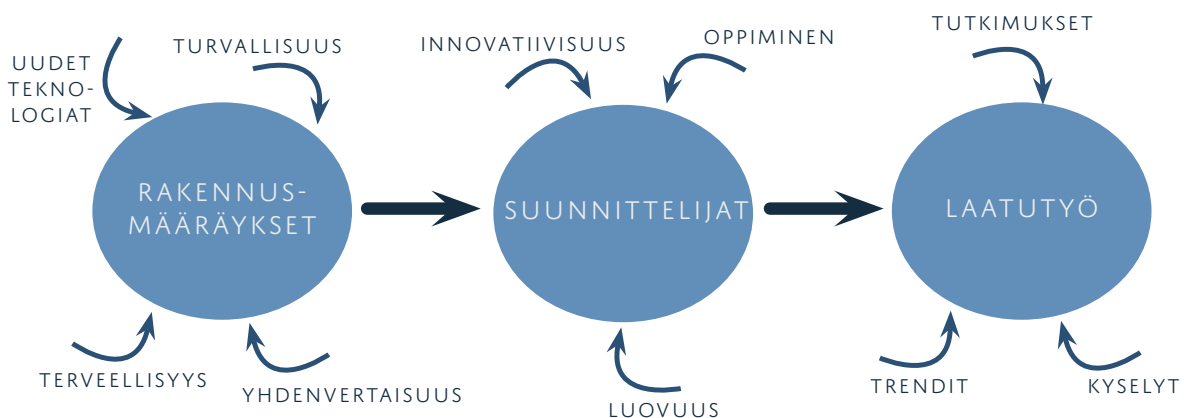
3.1 LAATU KÄSITTEENÄ

Ymmärtääksemme asumisen laatua, täytyy ensin määritellä laatu käsitteenä. Laatu on ilmiönä globaali ja se liittyy käytännössä kaikkeen ihmisten toimintaan. Se on siis käsitteenä varsin laaja, eikä sen kokonaisvaltainen ymmärtäminen ole tämän tutkimuksen tavoite. Tässä tutkimuksessa keskitytään laadun perustasoiseen määrittelemiseen, jotta se toimii pohjana laadun ymmärtämisessä nimenomaan asumisen, ja tarkemmin esteettömyyden, näkökulmasta.

Laatukäsitettä käytetään paljon tutkimuksissa ja kirjallisuudessa, mutta sen yksiselitteinen määrittelemisen on lähes mahdotonta. Laatu on käsitteenä moniulotteinen ja sitä voidaan lähestyä useasta eri näkökulmasta. Se voidaan ymmärtää mitattavana, mutta myös subjektiivisena ja jopa filosofisena käsitteenä. Joskus laatu voi siis perustua täysin vain tunteeseen, että jokin asia toimii ja miellyttää, vaikkei siitä osattaisi määritellä, mikä itseasiassa tämä toimiva tai miellyttävä asia on. Laadun historia voidaan jäljittää aina ihmisen kehittymisen alkuaikoihin asti, sillä ensimmäisiä työkaluja luonut ihminen teki niitä löytääkseen tyydyttävän ratkaisun tarpeeseensa. Käsitettä laatu on määriteltä kautta aikojen ja määritelmien painotukset ovat olleet vaihtelevia. Kuinka siis tarttua tällaiseen globaaliin, mutta samaan aikaan hyvin yksilölliseen ja kulttuurisidonnaiseen käsitteeseen, jonka määrittelemisen riippuu katsottavasta näkökulmasta?

tavan ainoastaan näennäistoimintaan, joka ei johda pitkään ja kestäväan tuotantoon. Rakentamismääräysten ensisijaisena vaikuttimena ei siis ole asiakas ja asiakkaan tarpeet, joten ne eivät varsinaisesti ohjaa hyvän laadun tavoitteita. Rakentamismääräykset toimivat lähinnä lähtökohtana ja perustana, jolle varsinainen laadunrakentaminen voidaan toteuttaa. (Saarenpää 2010.) Käytännössä siis rakentamisen peruslähtökohta, eli sitä ohjaavat määräykset ja valvontaan perustuva rakentamisen ohjausjärjestelmä varmistavat lähinnä vain perustasoisen laadun toteutumisen (Hirvonen et al. 2005, 75), jolloin ne eivät aseta varsinaisia laadullisia vaatimuksia, vaan tämä jakautuu monen eri muun toimijan puoleen. Eri toimijoiden laatuintressit voivat puolestaan erota toisistaan paljonkin, eivätkä ne välttämättä vastaa myöskään kohteen loppukäyttäjän toiveita.

Laatutyön varmistaminen ja kehittäminen menee helposti hajanaiseksi ja epäjohtonmukaiseksi, kun sen vastuu jakautuu monelle tekijälle. Tällöin säädöksillä on tuotannon kannalta tärkeä rooli. Jos alan toimijat eivät itse ole kovin kiinnostuneita laadun parantamisesta, määräyksillä ja valvonnalla voidaan huolehtia edes perustasoisen laadun toteutumisesta (Puustinen 2010, 331). Säädöksillä varmistetaan, että Suomessa rakentaminen vastaa yleisesti asuminen laatonormeja, jotka koetaan jokaisen asukkaan perusoikeuksiksi. Lisäksi määräyksillä ja valvonnalla varmistetaan rakennuksen turvallisuuden ja terveellisyyden lähtökohdat (kaavio 6), joita ei voida jättää huomioimatta, kun tarkastellaan laadun toteutumista.

Kaavio 6. Laatutyötä ohjaavia tekijöitä (Saarenpään 2010 sisältöjä mukaillen).

Asukkaiden osallisuuden tuntua on lisätty järjestämällä erilaisia asumiseen liittyviä tutkimuksia ja kyselyitä (kaavio 6). Valitettavan usein kuitenkin markkinoilla on vallalla rakenteellinen ylikysyntä ja toimimaton kilpailuasetelma, jolloin rakennuttajien tarve tuotekehittelyyn ei ole riittävä ja tämän kaltainen kyselyiden järjestäminen nähdään lähinnä menoeränä (Lapintie 2010a, 48–55). Yleensä rakennuttajat kehittävätkin uusia, parempia ratkaisuja lähinnä viranomaisten aloitteesta tai määräyksestä, suoranaisten asiakkaiden tyydyttämisen tai oman kilpailuaseman parantamisen sijasta (Puustinen 2010, 331). Ylikysyntä lisäksi johtaa harhaan myös asukkaiden tarpeista ja toiveista. Kun kohteet menevät myydyiksi mahdollisesta alemmasta laatutasosta huolimatta, asuntotarjonnan katsotaan vastaavan asukkaiden toiveita, eikä tarvetta johdonmukaiselle tarjonnan monipuolistamiselle ja erilaisten toiveiden vastaamiselle nähdä (Kytä et al. 2010a, 91–120). Tämän takia tarvitaan viranomaisten sääntelyä. Määräyksillä ja säädöksillä yleensä määritetään minimistandardien taso, tosin valitettavan usein näistä minimistandardeista muodostuu se standarditaso, mihin korkeintaan pyritään (Puustinen 2010, 331). Laadun paraneminen jää tällöin varsin pienelle tasolle, jos edes sitäkään.

Asiakkaiden merkitys palvelun laadun määrittäjänä on kuitenkin hyvä muistaa. Ihmisten yleinen tahto yksilöllistyä ja samanaikaisesti tapahtuvan teknologian kehittymisen myötä vaatimus tuotteiden personoitavuudesta ja ainutlaatuisuudesta on korostunut, eikä massatuotanto pysty enää vastaamaan tämän kaltaiseen yksilöllistyvään kysyntään (Jacobson & Pirinen 2010, 205–236). Laadun mitattavien ominaisuuksien lisäksi se sisältää aina kuitenkin myös strategisen ja henkisen tarkastelunäkökulman. Samaistuminen asiakkaan asemaan edellyttää empatiaa, joka on vahvasti henkinen ominaisuus. (Saarenpää 2010.) Åkerblomin (2014) mukaan olisikin tärkeää, että myös asuinrakentamisessa toteutettaisiin rohkeita kokeiluja, joiden pohjalta voitaisiin kerätä tietoa ja kokemuksia. Hänen mukaansa olisi tärkeää, että rakennussiikin pystyttäisiin testaamaan muiden tuotannollisten tuotteiden tavoin, vaikka kaikki kokeilut eivät aina olisikaan onnistuneita.

Myös rakentaminen on toimintaa, jolla pyritään vastaamaan asiakkaiden, eli tässä tapauksessa asukkaiden, vaatimuksiin. Rakennusalan ongelmana on kuitenkin sen toiminnan laajuus ja jakautuminen useiden eri toimijoiden tehtäväksi. Ihmisten moninaisuuden huomioimisen

kasvu ja kiihtyvä yksilöllistyminen asettavat kuitenkin uudenlaisia laatuvaatimuksia rakennus-
alalle, ja uudenlaiset laadun määritelmät painostavat jatkuvasti tuotannon kehittämiseen myös
rakennusalalla.

3.3 LAATUKÄSITE ASUMISKONTEKSTISSA

Asumisen tasolla laatuksitettää lähestytään henkilökohtaisemmasta ja omiin kokemuksiin si-
toutuvammasta näkökulmasta. Asuminen on samanaikaisesti konkreettista ja helposti hahmo-
tettavaa, mutta toisaalta asumiseen liittyy paljon myös yksilön henkilökohtaisia merkityksiä,
kokemuksia ja kuvitelmia. Se muodostaa ihmisen jokapäiväisen miljöön, missä muuta elämää
koetaan ja eletään, mutta toisaalta se on myös oleellinen osa yhteiskunnan toimintaa, hyvin-
vointia ja taloutta. Asuminen kattaa sisäänsä runsaan määrän eri elämänvaiheita, joten hyvän
asumisen listaus kaikkine yksityiskohtineen olisi lähinnä vain pitkä luettelo erinäisiä asioita
(Junto 2008a, 11). Sellaisenaan ne eivät juurikaan avarra käsitystä asumisen laadusta. Jo-
kaisella ihmisellä on omanlaisia kokemuksia asumisesta ja sen laadukkuudesta, ja laadun
määrittäminen tällä tasolla käy yhä vaikeammaksi.

Lähtökohtana asumisen laadukkuudelle on, että asunnon tulee täyttää asumisen perusvaati-
mukset. Asunnon tulee siis tarjota suojaa, leposija sekä tilat jokapäiväisille toiminnoille, kuten
ruoanlaitolle ja peseytymiselle. Nykyään asuminen ei enää kuitenkaan liity pelkästään käy-
tännöllisyyteen, vaan se liittyy yhä tiiviimmin yksilön elämäntapaan, eli siihen miten hän ilmai-
see itseään hankintojen, toimintojen, uskomusten ja identiteetin kautta (Hasu 2010a, 59–90).
Asuminen nähdään siis nykyään eräänlaisena minän jatkeena. Ihminen onkin lähtökohtaisesti
tunteellinen olento ja inhimillisiin tarpeisiin liittyy fysiologisten tarpeiden lisäksi myös psyykki-
siä, sosiaalisia ja henkisiä tarpeita (Lehto 1993, 123). Sillä on merkitystä esimerkiksi siihen,
miten ihmiset näkevät itsensä ikääntyessään, miten he viestivät siitä muille sekä miten he
selviytyvät ja viihtyvät jokapäiväisessä elinympäristössään (Clough et al. 2004, 179). Anneli
Junton (2008b) mukaan ennen korostettu toiminnallisuus on alkanut jäämään pienempään
rooliin ja tärkeämmäksi nousevat esimerkiksi se, miltä asunto näyttää ja tuntuu. Myös Henna

Asuntosuunnittelun sekä asuntokannan nähdään yhä olevan liian tuotanto- ja suunnittelija-lähtöistä (Lapintie & Hasu 2010, 151–176). Suomessa suunnittelua on vallinnut pitkään rationalistisuuden perinne, jossa suunnitellaan keskivertoihmiselle standardiasuntoja (Horelli-Kukkonen 1993, 31). Ongelmana tämänkaltaisessa suunnitteluprosessissa on se, ettei tällaista keskivertoihmistä ole olemassa. Sen myötä nykyaikaisissa asunnoissa saattaa olla tiloja ja varusteita, jotka eivät ole tarpeen tai tarkoituksenmukaisia asukkaan kannalta, ja toisaalta jotain hänelle mahdollisesti välttämätöntä saattaa puuttua (Kukkonen 1993, 53). Vaikka suunnittelijoita, kaupunkien työntekijöitä sekä eri rakennusalan edustajia on yksipuolisen asuntotuotannon tekemisestä kritisoitu, kritiikki ei varsinaisesti ole johtanut asuntotarjonnan monipuolistumiseen, suunnittelun joustavuuteen tai asukaslähtöisyyteen (Rask et al. 2008, 40–41). Suomessa asumisen kehittäminen on jäänyt lähinnä teoreettiselle tasolle, sillä asunnot menevät joka tapauksessa kaupaksi, eikä painetta asuntotuotannon uudistamisesta ole koettu.

Standardoitu rakennustuotanto on tarkoituksella yleispätevää, jotta sillä vastattaisiin keskivertoisesti asukaskunnan laatutavoitteisiin. Liiallinen standardoituminen johtaa helposti kuitenkin siihen, että asuntotuotannossa toteutetaan yhdenlaista tarjontaa, jolloin normaalista poikkeavat ratkaisut alkavat muodostua kalliiksi ja sen myötä kannattamattomaksi (Krokkfors 2010, 233). Uudenlaiset ideat ja tunnettujen ratkaisujen soveltaminen nähdään epäkannattavina ja jopa pelottavina. Tutuilla rakennustavoilla tekeminen ei tunnu yhtä riskialttiilta kuin uudella laisilla sovelluksilla, jotka vaativat testausta ja uuden tiedon hankintaa, eli sen myötä myös resursseja.

Toisaalta myös suunnittelijoiden puolelta puolustetaan laatutyön tekemisen hankaloitumista. Muun muassa 1990-luvun lama sekä rakennusosalalle vakiintunut kilpailuttamiskäytäntö ovat kiristäneet jatkuvasti suunnitteluaiakatauluja ja pienentäneet suunnittelun palkkioita (Hirvonen et al. 2005). Luova suunnittelutyö tarvitsee aikaa ja erilaisten vaihtoehtojen läpikäymistä ja harkitsemista. Suunnittelutyössä tärkeänä osana on prosessi, jossa jatkuvasti siirretään ideoita suunnitelmaan ja toisaalta siitä pois (Pallasmaa 2017, 44). Kiireessä tehty suunnittelutyö johtaa usein rutiininomaiseen suunnitteluun, jossa käytetään aikaisempia ratkaisuja mallina, sillä uusien ratkaisujen tutkimiseen ei ole resursseja. Tämä puolestaan vähentää asuntorakentamisen monipuolisuutta ja uusien ideoiden esille tuleamista.

asumiskyselyissä esiin tulleita toiveita ei kannata väheksyä tai jättää täysin huomiotta, sillä ne vaikuttavat aina esimerkiksi asukastyytyväisyyteen, muuttohalukkuuteen ja sitä kautta yhdyskuntarakenteen hajautumiseen.

Asumisviihtyisyydestä ja asukkaiden toiveista on tehty paljon tutkimuksia (esim. Juntto 2007; Lapintie 2010b), joissa lähes kaikissa korostuvat asukkaiden osallisuuden tärkeys viihtyisyyden ja laadun takaamiseksi. Kyselyiden rinnalle onkin tuotu käsite asukaslähtöisestä suunnittelusta, jossa asukkaiden ääni pääsee enemmän kuuluviin suunnittelun eri osapuolille, ja asukkaat pääset tavallista asuntotuotantoa enemmän vaikuttamaan alueen tai rakennuksen suunnitteluun. Asukkaiden mukaan ottaminen suunnitteluun voisi auttaa siinä, että toimintoja ja asumisratkaisuja voitaisiin suunnitella tiedettyjen, eikä oletettujen tarpeiden mukaisesti (Kaipiainen 1993, 66). Asukkaiden mukaan ottaminen innovaatiotoimintaan voisi myös lisätä rakentamisen vakiintuneiden käsitysten hajauttamista ja auttaa luomaan uudenlaisia asumisen ajatuksia (Repo & Häyrynen 2008, 143–150). Näiden lisäksi asukkaiden tuoma uusi näkökulma voisi osaltaan myös helpottaa suunnittelijoiden resurssi- ja aikataulupaineita. Tämä tosin Hirvosen et al. (2005) mukaan edellyttäisi asukkaiden tietotason nostamista ja suunnittelumenetelmien kehittämistä, jotta niin sanottujen maallikoiden lisääminen suunnitteluprosessiin olisi oikeasti tuottavaa. Asukkaiden osallistamisen ei kuitenkaan aina tarvitsisi olla kokonaisvaltaista, vaan se voisi tapahtua monella eri tasolla ja eri tavoin toteutettuna.

Asukkaiden kannalta mahdollisuus osallistua suunnitteluun ja asuinkehtöiden valikoiman monipuolistumiseen olisikin varmasti tervetullutta. Perimältään ne nähdään olevan osa kansalais- sekä kuluttajien oikeuksia (Kukkonen 1993, 60). Todellisuudessa kuitenkin, vaikka asiakaslähtöisyyttä korostetaan paljon, usein se tarkoittaa käytännössä sitä, että asukkaat pääsevät vaikuttamaan lähinnä kalustus-, varustus- ja pintamateriaalivalintoihin (Hirvonen et al. 2005; Nordlund 2008b). Todellisia toiminnallisia tai innovatiivisia vaikutusmahdollisuuksia yksittäisellä asukkaalla on siis nykyrakentamisessa vähän. Rakennuttajien ja urakoitsijoiden keskuudessa asukastoiveet on lisäksi koettu lähinnä vaivalloisina, ja haasteena on ollut se, miten toteuttaa yksilöllisyyttä hyvin hallittuna prosessina (Anttonen 2011; Kahri & Viita 2011). Rungas valintojen määrä tarvitsee aina lisäresursseja ja virheiden määrän todennäköisyys

3.4 ASUMISEN LAATUTEKIJÖITÄ

Perinteisiin asumiseen liitettäviin laatutekijöihin voidaan luetella esimerkiksi asunnon tilojen koon ja keskinäisen hierarkian, näkymät, kalustettavuuden, siisteyden ja materiaalivalinnat sekä monenlaiset viihtyisyyden ominaisuudet, kuten valoisuuden, rauhallisuuden ja turvallisuuden ominaisuudet. Toisaalta myös esimerkiksi asunnon sijainti merkitsee paljon sen kysyntään ja hintaan, jolloin se voidaan nähdä yhtenä laatua määrittävinä tekijöinä, vaikkei se suoranaisesti itsessään ole asunnon sisäinen asia.

Asumisen laatutekijöitä voidaan kategorisoida niin sanottuihin mitattaviin ja ei-mitattaviin tekijöihin. Mitattavat laatutekijät ovat selkeämmin osoitettavissa ja siten helpommin ymmärrettävissä kaikkien ymmärrettävällä tasolla. Sekä mitattavilla että ei-mitattavilla laatutekijöillä on kuitenkin molemmilla vaikutusta psykologisiin sekä henkisen puolen laadun määrittäjiin, joita ei pystytä suoraan punnitsemaan tai lajittelemaan tiettyihin tasoihin. Joskus niitä ei pystytä edes sanallistamaan, vaan jokin asia vain tuntuu oikealta ja tätäkin voidaan pitää eräänä laadun mittarina.

Asunto on monen eri toiminnon ja kokonaisuuden summa. Sen lähtökohtainen tarkoitus on olla toimiva tilojen kokonaisuus, jossa sen asukas pystyy toimimaan ja elämään. Yksi perustavanlaatuisen laadun mittari on perustoimintojen yleinen toimivuus, eli esimerkiksi asuntoon sisälle pääseminen, tilasta toiseen siirtyminen, hygieniasta huolehtiminen tai ruoanvalmistus (Pesola 2009, 15). Asuntoa ei voida luokitella laadukkaaksi, jos jokin näistä toimintoista toteutuu elämistä hankaloittavalla tavalla. Kaikki Suomen nykyisistäkin asunnoista eivät sovellu toimintoiltaan kaikille Suomen asukkaille, sillä esimerkiksi vanha, hissiton talo ei täytä liikuntarajoitteisen vaatimuksia toimivasta asunnosta. Toisaalta portaita kulkemaan kykenevä asukas voi pitää asuntoaan hyvinkin toimivana ja laadukkaana kyseisessä talossa. Vaikka ihmisten lähtökohdat ovat erilaisia, arjen sujuminen on kuitenkin yksi asumisen tavoitteista, joka koskee kaikkia – niin toimintakyvyltään rajoittuneita kuin muitakin asukkaita (Jacobson & Pirinen 2010, 205–236). Asunnon toiminnallisuus ja käytännöllisyys ovat siis perustavanlaatuisia ominaisuuksia laadun määrittelylle.

Mitattavia laadun määrittäjiä on helpompi lähestyä kaikkien kannalta ymmärrettävällä tavalla, vaikkakin myös niihin liittyy henkilökohtaisia preferenssejä. Mitattavia suureita ovat esimerkiksi portaiden leveys ja lepotason pinta-ala, porrasmousun korkeus, rampin kulma-aste ja pituus, valoaukon leveys, valovoimakkuus ja ilmanvaihto (Koukkari et al. 2001, 66). Henkilökohtaiset preferenssit voivat liittyä esimerkiksi siihen, tykkääkö mieluummin kulkea portaita vai luiskaa pitkin, jolloin niiden laadukkuutta arvioi jo lähtökohtaisesti eri tavoin. Edellä mainitut esimerkit ovat kuitenkin kaikki sellaisia laatutekijöitä, jotka voidaan luokitella tiettyjen laatustandardien täyttymisen kautta. Mitattaville laatuavoitteille on mahdollista kehittää todentamismenettelyjä niin suunnittelu- ja rakennusvaiheeseen kuin myös käyttövaiheeseen (Koukkari et al. 2001, 66). Esimerkiksi liian kapeiksi leveydeltään tai jyrkiksi nousukorkeudeltaan tehdyt portaat hankaloittavat niissä liikkumista ja nämä ominaisuudet ovat mitattavissa ja verrattavissa esimerkiksi rakennusmääräyksiin tai laadukkaiksi koettuihin vertailukohteisiin.

Mitattavissa ja osoitettavissa olevat laatutekijät liitetään usein asuinympäristön fyysisiin ja konkreettisesti havaittaviin asioihin. Rakennusmääräysten ja yleisen hyvän rakentamistavan mukaiset mitat, korkeudet ja etäisyydet ovat yksinkertaisella tavalla luokiteltavissa laadukkuuden eri tasoille. Lisäksi esimerkiksi keittiön varustelutaso tai tietynlaiset pintamateriaalit määrittelevät nykyaikana paljon laadun tasoa. Kaikki asunnon laatu ei liity kuitenkaan toiminnallisiin tai esteettisiin asioihin. Havaittavien laatutekijöiden lisäksi esimerkiksi hyvä ääneneristävyys, asunnon terveellisyys ja korjattavuus ovat laatutekijöitä, jotka eivät aina ole silminnähtävissä, vaan niiden arvoja tulee tarkastella erilaisten mittauksien kautta (Juntto 2008a, 13). Mittausten avulla niiden laadun tasoa pystytään kuitenkin arvioimaan. Esimerkiksi hyvällä ääneneristävyydellä on suuri merkitys kodin koettuun laatuun, ja hyvin toteutettuna se lisää merkittävästi viihtyisyyttä sekä yksityisyyttä, jotka usein koetaan merkittäviksi asunnon laadukkuuden määrittäjiksi (Sosiaali- ja terveysministeriö 2003, 24).

Osoitettavissa olevien laatutekijöiden kautta pystytään arvioimaan asunnon laatua standardoidulla tavalla, jolloin kaikkia kohteita koskevat samanlaiset laadun mittarit. Helposti käykin niin, että laatua arvioidaan ensisijaisesti mitattavien ominaisuuksien kautta, sillä vaikeasti mitattavat tekijät ovat hankala asettaa arvojärjestykseen (Krokkfors 2010). Mitattavien laadullisten

ominaisuuksien lisäksi ihminen kuitenkin kokee asumista myös tilojen kokemisen ja elämisen kautta, jotka ovat ominaisuuksia, joita ei välttämättä voida mitoitaa tai edes suunnitella (Netherlands & Horne 2016). Osittain laatua on siis arvioitava kokemuksellisesti ja näkemyksellisesti, sillä toimivuus ja viihtyisyys ovat monen eri tekijän ja ratkaisujen summa (Koukkari et al. 2001, 66). Viihtyisyyden mittaaminen on hankalaa objektiivisella tasolla, sillä siihen liittyy monia eri puolia, joista useat liittyvät vahvasti ihmisen henkilökohtaisiin lähtökohtiin ja mielihiteisiin. Viihtyisyys liittyy osittain myös toiminnallisiin ominaisuuksiin ja toisin päin, eikä näitä kahta kategoriaa pystytä arvioimaan täysin irrallaan toisistaan. Nykyään asuntojen suunnittelussa korostuukin erityisesti turvallisuus, esteettömyys, yhteistoiminnallisuus ja ekotehokkuus (Ahlqvist et al. 2008, 104–117). Vaikka sinällään nämä asiat ovat mitattavissa, ne liittyvät myös ihmisten henkilökohtaisiin preferensseihin, sillä esimerkiksi ekotehokkaasti rakennettu rakennus voi lisätä toisille merkittävästi sen arvoa ja laatua.

Asumisen laatutekijöitä voidaan kategorisoida tarkastelunäkökulmasta riippuen hieman eri tavoin. Yleisesti asumisen laatutekijät koskettavat sen ominaisuuksia, jotka helpottavat jokapäiväistä elämää ja mahdollistavat viihtyisää arkea. Siten kaikki asumisen laatutekijät eivät ole vain asunnon fyysisiä ominaisuuksia, vaan osa niistä ovat henkisellä tasolla määritettäviä ja koettavia asioita.

3.5 ASUMISEN YKSILÖLLISTYMINEN

Nykyaikainen asumisen kehittäminen liittyy lähtökohtaisesti turvallisuuteen ja terveellisyteen sekä ekologisuuteen ja kannattavuuteen. Näiden teemojen rinnalle on lisäksi noussut asumisen laatuun liittyviä tekijöitä, kuten yksilöllisyyden, yhteisöllisyyden ja monipuolisuuden teemoja sekä asunnon ulkonäöllisiä aiheita.

Kiihtyvä yksilöllistyminen, elämäntapojen erilaistuminen ja omanlaisen elämänpolitiikan rakentaminen ovat vaikuttaneet siihen, että asumisesta on tullut yhä monimuotoisempi käsite (Beck & Beck-Gernsheim 2002). Asumisen erilaistumista tapahtuu muun muassa elämäntapojen ja

tain mukana hedonismia, eli asumisen nautittavuuteen liittyviä tekijöitä (Junto 2010b, 17–36). Kaikkia asumisen päätöksiä ei siten voida arvioida yleistettävillä asteikoilla. Lisäksi asumisen eri ominaisuuksien arvottaminen kehittyä jatkuvasti, jolloin osa tekijöistä saattaa menettää merkitystään, osan taas huomataan toteutuvan vastoin odotuksia ja osa tunnistetaan laatu-tekijöiksi vasta asumisen aikana (Nykänen et al. 2013, 31). Esimerkiksi asunnon varastotilat, käytettävyys ja asunnosta avautuvat näkymät voivat olla valintahetkellä niin sanottuja minimikriteereitä, mutta käytön myötä niille saattaa muodostua laadullista sisältöä, eli minimivaatimuksista kehittyä laatu-tekijöitä (Hasu 2010a). Jokainen painottaa valintoja tehdessään itselleen tärkeiksi kokemia asioita, eivätkä samat asumisen tarpeita tai toiveita koskevat piirteet ole aina yhtä merkittäviä toisille.

Asumisen tarpeet ja toiveet pohjautuvatkin aina henkilön omakohtaiseen elämäntilanteeseen sekä tämän liikkumis- ja toimintakykyyn. Rajoittunut liikkumis- tai toimintakyky ei kuitenkaan tarkoita, että vain asunnon toiminnallisilla ominaisuuksilla olisi painoarvoa asumisen ominaisuuksissa. Personoitavilla ratkaisuilla ja mahdollisuuksilla sopeuttaa asuinympäristöään yksilöllisiin tarpeisiin voitaisiin parantaa liikkumisesteisten henkilöiden osallisuuden ja elämännäköisyyttä (Jacobson & Pirinen 2010, 205–236). Elämännäköisyys liittyy ennen kaikkea itsemääräämisoikeuteen oman asumisen suhteen. Liikuntarajoitteisten asumisessa on loppujen lopuksi kuitenkin kyse asukkaiden turvallisuudesta, yksityisyydestä, elämänlaadusta sekä yhdenvertaisista mahdollisuuksista elää ja toimia osana yhteiskuntaa muiden kansalaisten tavoin (Sosiaali- ja terveysministeriö 2003, 7). Mahdollisuus tehdä asumisen erilaisia valintoja koetaan tärkeäksi oman elämän hallinnan tunteelle, vaikka valinnat loppujen lopuksi olisivatkin hyvin samanlaisia. (Junto 2007.) Lähtökohtaisesti asumistavat ja -ratkaisut ovatkin verrattain hitaasti muuttuvia asioita, sillä niissä on aina mukana historiaa sekä vaikutteita aikaisemmista ratkaisuista (Junto 2010b, 17–36). Ihmiset kokevat kuitenkin tärkeänä tehdä itse asumisvalintojaan ja muodostaa kodistaan oman näköistä itseohjautuvasti.

Asumisen tarpeiden ja toiveiden erilaistuminen kertoo ennen kaikkea siitä, että markkinoille kaivattaisiin nykyistä monipuolisempaa asuntovalikoimaa (Hirvonen et al. 2005). Asuntovalikoiman moninaistaminen ei ole uusi ajatus, ja varallisuuden kasvu sekä yksilöllisyyden koros-

LUKU 3 JOHTOPÄÄTÖKSET

Laatu on käsitteenä toisaalta globaali, mutta myös hyvin kulttuurisidonnainen ja yksilöllinen. Nykyään asuinrakentamisen laatumärittelyssä merkittävässä roolissa ovat asukkaat, joiden **tarpeisiin, toiveisiin ja odotuksiin** tuotannon laatua verrataan. Asunnon tulee vastata asukkaan tarpeita ja toiveita niin **toiminnallisilta** ominaisuuksiltaan kuin tarjota paikkaa myös **henkiselle hyvinvoinnille**. Toimivuus ja viihtyisyys eivät ole toisistaan irrallisia laatutekijöitä, eikä niitä pystytä tarkastelemaan täysin erillisinä asioina. Lisäksi ymmärtämällä asumisen psykologisia ulottuvuuksia, kuten **intuition** ja **kodin merkitystä**, voidaan ymmärtää, että asumispäätökset eivät ole täysin rationaalisia ja toisaalta asumisen käsite on laajentunut moniosaiseksi ja kompleksiseksi termiksi ihmisten yksilöllisten tarpeiden ja toiveiden myötä.

1. JOHDANTO

2. ESTEETTÖMYYS

3. ASUMISEN LAATUTEKIJÄT

4. ARKKITEHDIN ROOLI
ESTEETTÖMYYDEN
SUUNNITTELIJANA

5. ESTEETTÖMYYS KODIN LAATUTEKIJÄNÄ

6. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

4. ARKKITEHDIN ROOLI ESTEETTÖ- MYYDEN SUUNNITTELIJANA

4.1 LAADUKKAAN ESTEETTÖMYYDEN TOTEUTUMINEN

4.2 ESTEETTÖMYSSUUNNITTELUA MONELLA TASOLLA

4.3 ARKKITEHDIN AMMATTITAITO JA ESTEETTÖMYYS-
TIETOISUUS

4.4 ARKKITEHTI KODIN LÄHTÖKOHTIEN LUOJANA

Luvussa käsitellään laadukkaan esteettömyyden toteutumista, esteettömyyssuunnittelun monitasoisuutta sekä arkkitehdin esteettömyystietoisuuden tärkeyttä. Lisäksi käsitellään asunnon ja kodin tematiikkoja sekä arkkitehdin roolia kodin lähtökohtien luojana.

Arkkitehdin työ on lähtökohtaisesti ongelmanratkaisua, jossa hyvää lopputulosta haetaan moninaisen suunnitteluprosessin kautta. Esteettömyydellä pyritään ratkaisemaan liikkumis- ja muutoin toimintaesteisten jokapäiväisiä haasteita, mutta vaikka esteettömyyden peruseräatteen olisivatkin suunnittelijalla hallussa, jokainen suunnittelukohde ja -tilanne on erilainen, joten ratkaisutapoja täytyy pystyä soveltamaan ja sovittamaan erilaisiin kohteisiin. Fyysisen ympäristön ja rakennusten suunnittelussa keskeisessä roolissa on toimivien, turvallisten, esteettömien ja esteettisten ratkaisujen sovittaminen yhteen sopusuhtaisesti (Kilpelä 2019, 7). Arkkitehdin työn haasteena on lisäksi toimia monen eri tekijän välillä ja kuitenkin huolehtia, että lopputuloksesta tulee laadukas ja toiveita vastaava.

4.1 LAADUKKAAN ESTEETTÖMYYDEN TOTEUTUMINEN

”Esteettömyys on yksi tärkeä laadun ulottuvuus.” (Sosiaali- ja terveysministeriö 2003, 18.)

Esteettömyys on olennaisena osana nykyaikaisia määräyksiä, eikä rakentamista käytännössä tänä päivänä edes pystytä tekemään huomioimatta sitä. Saarenpään tutkimuksessa (2010) kuitenkin todetaan, että rakentamismääräyksillä ei ole varsinaisesti laatuohjelmien perustuvia tekijöitä, sillä niiden pääasiallisena tavoitteena on varmistaa turvallinen, terveellinen ja kestävä ympäristö, ja siinä asiakkuus nähdään yleisenä kaikkien etuna yksittäisten asiakkaiden sijasta (ks. luku 3.2, s. 42). Esteettömyysmääräykset vaativat puolestaan samaistumista asiakkaan näkökulmaan ja laajempaa katsomusta asukkaiden erilaisiin tarpeisiin. Esteettömyysosaaminen ja -tietoisuus ovat siis nousseet yksiksi esteettömyyden laatuohjelmien peruslähtökohdiksi.

Rakentamismääräysten tarkoitus on varmistaa perustasoinen laadukas rakentaminen ja toteutus. Täten ne yleensä osoittavat niin sanotun vähimmäisvaatimustason, jotka suunnittelu- ja ratkaisujen tulee täyttää, mutta esim. Kilpelän et al. (2014, 9) mukaan todellisuudessa tämä vähimmäistaso usein jää toteutuneeksi tasoksi ja vain harvoin tehdään määräyksiä parempia ratkaisuja. Minimivaatimukset täyttämällä rakennus saadaan toteutettua, jolloin tämä yleensä

jossa korostuu hyvin tehdyt yleispätevät, joustavat ja muunneltavat ratkaisut, jotka saadaan sopeutettua monenlaisiin esteettömän asumisen tarpeisiin (Junto 2010a). Muuntojoustavuus onkin yksi tärkeimmistä arkkitehdin sekä muiden suunnittelijoiden ammattitaidon näytteistä. Taitava suunnittelija osaa suunnitella ja ryhmitellä tiloja niin, että niitä voidaan myöhemmin jakaa tai yhdistellä ilman, että talotekniikka tai rakenteet estävät tätä. Muuntojoustavuudelle haastetta tuo kuitenkin nykyrakentamista vaivaava tehokkuuden hakuisuus, sillä vähimmäismitoitukseen perustuvissa ratkaisuissa muuntojoustavuudelle jää vähemmän vaihtoehtoja kuin väljemmin mitoitetuissa. (Kilpelä et al. 2014.) Muuntojoustavuus on ennen kaikkea hyvän suunnittelun tulos, eikä se automaattisesti tarkoita paljon tilaa. Sitä voidaan toteuttaa monessa mittakaavassa isommista aiheista pieniinkin yksityiskohtiin.

Toisin kuin siis monesti luullaan, esteettömyys ei aina vaadi pelkästään lisätilaa ollakseen toimivaa (ks. luku 2.4, s. 26). Oman asunnon koon kasvattaminen on kuitenkin monen ihmisen tavoitteena, ja tätä tarvetta on perusteltu esimerkiksi elintason nousulla (Ilonen et al. 2006). Suurempi asunto nähdään parempana ja nykyistä elintapaa kuvastavampana vaihtoehtona, mutta todellisuudessa neliöiden määrä ei ole suoraan verrannollinen laadun kanssa. Pienikin asunto voi kuitenkin olla joustava ja erilaisiin tilanteisiin mukautuva, kunhan on huolehdittu tilojen järkevästä kytkeytymisestä toisiinsa (Krokkfors 2010). Pelkästään asuinpinta-alan lisäämistä ei siten voida nähdä ainoana ratkaisuna esteettömyyden hankaluuksiin. Suuremmat asunnot lisäävät myös asumiskustannuksia, eikä se tämän myötä ole edes kaikille mahdollinen vaihtoehto. Tämän lisäksi jatkuva pyrkiminen suurempiin asuintiloihin on myös ekologisesti epäkestävää (Kahri et al. 2011). Haasteena arkkitehdin työlle onkin löytää ratkaisuja, jotka mahdollistavat joustavaa tilankäyttöä mahdollisimman tehokkaasti.

Nykyajan rakentamisessa esteettömyystietoisuutta ja suunnittelijoiden ammattitaitoa kysytään jatkuvasti enemmän. Kohteita toteutetaan erilaisiin lähtökohtiin ja taito osata soveltaa esteettömyysratkaisuja monenlaisiin suunnittelutilanteisiin ovat avainasemassa esteettömyyden laadukkuuden varmistamisessa. Arkkitehdiltä vaaditaan kuitenkin esteettömyysmääräysten hallitsemisen lisäksi aina ymmärrystä, empatiakykyä sekä halua kehittyä, jotta suunnitteluratkaisut vastaisivat mahdollisimman hyvin erilaisten asukasryhmien kysyntää.

peita, mutta samalla tavalla kuin kaikille muillekin, myös kauneusarvoilla on oma merkityksensä kotia muodostaessa. Suunnittelijan tulisikin osata huomioida tulevan asukkaan mahdolliset erilaiset lähtökohdat myös esteettömyyden suhteen.

Arkkitehdin ammattiin kuuluu aina eräänlainen empatiakyky ja taito asettua tulevan käyttäjän rooliin. Edellä kuitenkin todettiin, että kotiin liittyy aina voimakkaita henkisen puolen emotionaalisia yhteyksiä, eikä arkkitehdillä täten ole lähtökohtia luoda koteja, vaan asuntoja. Pallasmaan (1994) mukaan kodin kuvaileminen sopiikin enemmän runo-, romaani-, elokuva- ja maalaustaiteeseen kuin arkkitehtuuriin. Arkkitehdin rooli kodin lähtökohtien luojana on kuitenkin tärkeä. Kyky samaistua, sekä emotionaaliset ja esteettiset tekijät ovat aina keskeisessä roolissa kaikessa taiteen, myös rakennustaiteen, tekemisessä ja kokemisessa (Pallasmaa 2017, 13). Arkkitehdin tulee asuntoa suunnitellessa osata ajatella tila- ja muita suunnitteluratkaisuja sillä ajatuksella, että jollekin ne tulevat toimimaan kodin perustamisen lähtökohtina.

Vaikka arkkitehti on asuintilojen suunnittelun ammattilainen, asuntoja ei kuitenkaan tule suunnitella liian valmiiksi, vaan asukkaan omille valinnoille ja hallinnalle tulee myös jäädä tilaa (Junto 2008a, 15). Asunnon muuntautuminen asukkaan omiin tarpeisiin ja haluihin auttaa luomaan positiivisia konnotaatioita asunnosta ja sitä kautta auttaa asettumisessa ja kodin muodostumisessa. Liian spesifeiksi tehdyt suunnitteluratkaisut vähentävät asukkaan omaa hallintaa, jolloin asukas voi kokea, että tila ei ole hänen hallittavissa, vaan se on jäänyt suunnittelijan käsiin. Suunnitteluratkaisut voivat siten olla joko suvaitsevia ja yksilöllistymistä rohkaisevia tai vaihtoehtoisesti niitä tukahduttavia (Pallasmaa 1994), ja yksi haaste arkkitehdille onkin luoda tilaa, joka rohkaisee asukasta toimimaan omalla tavallaan ja löytämään itselleen parhaita asumisen vaihtoehtoja. Mukautuva arkkitehtuuri antaa mahdollisuuksia asukkaan omille kokeiluille ja näkemyksille, mikä sallii täten asukkaalle tilan kokemisen omalla tavallaan. Suunnittelijan tulisikin osata suunnitella niin sanotusti huomaamattomasti toimivaa, jolloin huomio kiinnittyy lähinnä tilan estetiikkaan, mutta on samalla kuitenkin kaikille käyttäjille toimiva (Nordlund 2008c, 17). Vaikka esteettömyyttä ei joka tilanteessa pystytä tekemään huomaamattomasti, laadukas, hyvin toteutettu ja esteettinen ratkaisu on miellyttävä ja toimiva myös asukkaalle, joka ei välttämättä niitä tarvitsisi.

kaksi kolmasosaa vietetään kotona ja neljännes ajasta menee töihin (Ellegård & Vilhelmson 2004, 281–296). Nykyään etätöiden yleistymisen myötä kotona ja töissä vietetyn ajan raja on hälvennyt ja töitä ja vapaa-aikaa saatetaan jaotella hyvinkin rikkonaisesti. Eniten kotona viettävät aikaa kuitenkin eläkeläiset, joiden arki muodostuu lähtökohtaisesti kodista ja sen lähipiiristä (Aalto & Varjonen 2008, 91–103). Tällöin kodin merkitys on yhä vain tärkeämpi ja kodin vastaaminen omiin tarpeisiin ja toiveisiin vaikuttaa merkittävästi henkilön hyvinvointiin.

Arkkitehdin rooli niin laadun tekijänä kuin esteettömyyden suunnittelijana kumpuavat ammattitaitoisesta ja empaattisesta suunnitteluosaamisesta. Pallasmaan (2017) mukaan suunnittelu-tehtävä loppujen lopuksi sijaitsee koko suunnittelijan persoonallisuudessa ja ruumiissa, jossa suunnitelmaa lähtökohtaisesti eletään, eikä vain tietoisesti ymmärretä. Pelkällä käsitteellistämällä ja rationaalisella ajattelulla ei hänen mukaansa pystytä saavuttamaan taitavaa ongelmien ratkaisua ja suunnitelmien kokemuksellisuutta. (Pallasmaa 2017.) Laadukasta suunnittelua tulee siten osata etsiä niin opetetusta tiedosta, analyyseista ja teoriasta kuin myös kokemuksesta, aistimuksista ja mielikuvista. Ei ole yhdentekevää, miten näitä ominaisuuksia osaa punnita ja käyttää yhdessä suunnittelutyötä tehdessä. Pallasmaan (2017, 107) mukaan arkkitehtien tulisikin asettaa itselleen tehtäviä, joita kukaan muu ei osaisi edes kuvitella, sillä arkkitehdin tehtävä ylläpitää laadullista jäsentyneisyyttä on varsin erityislaatuinen.

LUKU 4 JOHTOPÄÄTÖKSET

Asuinrakentamisen esteettömyys liittyy aina suurista kokonaisuuksista pieniinkin yksityiskohtiin ja arkkitehdiltä vaaditaan niin tietotaitoa ja kokemusta kuin arviointi- ja empatiakykyä luodakseen laadukkaita esteettömiä asuntoja. Pelkästään asuinpinta-alan lisäämistä ei voida nähdä ratkaisuna esteettömyyden haasteisiin, ja pitkälle vietyjen yksilöllisten ja suuria muutostöitä vaativien ratkaisujen sijasta suunnittelijoiden tulisi omaksua suunnitteluperiaatteita, joissa korostuvat **hyvin tehdyt yleispätevät, joustavat ja muunneltavat ratkaisut**, jotka sopeutuvat monenlaisiin esteettömän asumisen tarpeisiin. Liikuntarajoitteisen asuinratkaisuihin saattaa liittyä tarkempia toiminnallisia asunnon tarpeita, mutta samalla tavalla kuin jokaiselle muullekin, myös **kauneusarvoilla** on oma merkityksensä kotia muodostaessa. Tärkeänä osana kodin muodostamisessa on myös mahdollisuus itse tehdä asumiseen liittyviä valintoja, eli **itsemääräämisoikeutta**, jolloin suunnittelussa on jätetty tilaa asukkaalle omakohtaiselle kokemukselle.

1. JOHDANTO

2. ESTEETTÖMYYS

3. ASUMISEN LAATUTEKIJÄT

4. ARKKITEHDIN ROOLI ESTEETTÖMYYDEN
SUUNNITTELIJANA

5. ESTEETTÖMYYS KODIN
LAATUTEKIJÄNÄ

6. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

5. ESTEETTÖMYYS KODIN LAATUTEKIJÄNÄ

5.1 ESTEETTÖMYYDEN LAADULLISIA OMINAISUUKSIA

5.1.1 TOIMINNALLISUUS JA KÄYTÄNNÖLLISYYS

5.1.2 MUUNNELTAVUUS JA JOUSTAVUUS

5.1.3 ESTEETTISYYS JA KAUNEUSARVOT

5.1.4 ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS

5.2 ESTEETTÖMYYDEN VAIKUTUS KODIN KOKEMUKSEEN

5.2.1 TUKI IDENTITEETILLE

5.2.2 TUKI TURVALLISUUDEN TUNTEELLE

5.2.3 TUKI HYVINVOINNILLE

Luvussa vastataan työn tutkimuskysymyksiin pohtimalla esteettömyyden laatua lisääviä ominaisuuksia sekä erilaisten esteettömyysratkaisujen vaikutusta kodin kokemukseen.

Perustasoinen esteettömyys riittää monelle minimoimaan toimintarajoitteiden vaikutuksia, mutta se ei aina kuitenkaan täytä kaikkia vaatimuksia. Esteetöntä asuntoa ei tulisikaan suunnitella vain käytännöllisyyden lähtökohdista (von Bell & Tala 2012), sillä esteettömyys on paljon muutakin kuin vain toimintaan liittyviä ominaisuuksia. Se tukee monien yksilöllisten mieltymysten toteutumista ja lisää täten myös yleisesti elämänlaatua (Pesola 2009). Esteettömyyden tulisikin toiminnallisten vaatimusten lisäksi tuottaa asukkaalle mielihyvää, tukea hänen persoonaansa ja vastata hänen esteettisiä mieltymyksiään (Jacobson & Pirinen 2010, 205–236). Hyvin toteutettuna esteettömyys tukee toiminnallisuuden lisäksi erilaisia elämäntyytlejä ja mahdollistaa asukkaalle erilaisia asumisen vaihtoehtoja. Jacobson ja Pirisen tutkimuksessa (2010, 205–236) korostuu se, että personoitavilla esteettömyysratkaisuilla toiminnalliset ominaisuudet korostavat ennen kaikkea elämäntapaa ja persoona sen sijaan, että ne korostaisivat henkilön puutteita. Esteettömyysratkaisut eivät myöskään koske vain liikuntarajoitteisia, vaan ne ovat monelle arkea ja asumista helpottavia ominaisuuksia, joita käytetään sekä tiedostaen että tiedostamatta.

Esteettömyyden laatutekijöitä voitaisiin kategorisoida monella tavalla. Tässä tutkimuksessa keskitytään esteettömyyden ominaisuuksiin, jotka nähdään erityisesti sen laatua lisäävinä piirteinä ja siten yleisesti asumista parantavina ominaispiirteinä. Seuraavissa alaluvuissa käsitellään työn teorian pohjalta erityisesti nousseita ominaisuuksia, jotka liittyvät toiminnallisuuteen ja käytännöllisyyteen, muunneltavuuteen ja joustavuuteen, esteettisyyteen ja kauneusarvoihin sekä itsemääräämisoikeuteen.

5.1.1 TOIMINNALLISUUS JA KÄYTÄNNÖLLISYYS

Asunnon toiminnallisuus ja käytännöllisyys ovat esteettömyyden kannalta ominaisuuksia, joihin kaikki muu laatutyö perustuu. Esteettömyyden määräykset ja säädökset koskevatkin lähinnä sen funktionaalisuutta ja niillä on pyritty varmistamaan, että asunnossa on tarpeeksi tilaa ja siellä liikkuminen ja toimiminen ovat mahdollista myös pyörätuolin ja mahdollisen avustajan kanssa (ks. luku 2.2). Yleisellä tasolla jokainen asukas haluaakin asunnoltaan nimenomaan toimivuutta ja käytännöllisyyttä (Raijas 2008, 118–130). Asunnon tulee olla omia toiminnallisia tarpeita vastaava, jotta siihen ylipäätään pystytään asettumaan ja saadaan arki sujumaan asukasta miellyttävällä tavalla.

Asunnon toiminnallisuus perustuu siihen, että asunnossa on arjen toimintoihin soveltuvat tilat. Luvussa 2.2 todettiin, että yhdenvertaisuuden nimissä näiden tilojen tulisi soveltua kaikille asukasryhmille, ja tätä voidaan edistää toteuttamalla esteettömästi laadukkaita asuntoja. Esteettömyyttä ei synny kuitenkaan itsestään, vaan se vaatii tietoa sen toiminnasta ja käyttötavoista, jotta se saadaan toteutettua laadukkaasti. Sosiaalisilla, osallistavilla ja yleispätevillä suunnittelukäytännöillä pyritään löytämään ratkaisuja, joilla voidaan pienentää toiminta- ja liikuntarajoitteisten kohtaamia esteitä ja vaikeuksia (Koukkari et al. 2001, 36). Toimiva asuinympäristö kannustaa liikkumaan ja pitämään huolta toimintakyvystä, jolloin esimerkiksi vanhus pystyy toimimaan arjessaan mahdollisimman pitkään itsenäisesti. Toiminnallisuus on lisäksi lähtökohta muuntojoustavuuden onnistumiselle, mikä on tärkeä osa esteettömyyttä.

Stenrosin ja Auran (1984, 185–187) mukaan arkkitehtonisen muodon yksi tärkeistä päätavoitteista on sen selkeys. Heidän mukaansa arkkitehtuurin ja sen muodon tulee aina perustua funktioon, sillä ilman sisältöä syntyvä muoto ei tee sen tarkoitettua toimintaa rationaalisesti mahdolliseksi. Selkeys on myös yksi esteettömyyden peruslähtökohdista. Selkeillä esteettömyyden ratkaisuilla asukkaalle ei synny epäselvyyttä tai hämmennystä aiheuttavia ratkaisuja, vaan ne nimenomaan tukevat asunnossa toimimista. Toiminnallisesti asumista tukevat ratkaisut lisäävät täten myös asunnon turvallisuutta. Esimerkiksi kylpyhuoneen tukikahvat avustavat liikuntarajoitteista toimimaan tilassa, jossa on muihin tiloihin verrattuna suurempi liukastumisen

ja kaatumisen riski. Tukikahvoilla voidaan parantaa asukkaan turvallisuuden tuntua ja asunnon käytännöllisyyttä ja tätä kautta asukkaan itsenäisempää asumista.

Toimiva asunto on alusta kokonaisvaltaiseen kodin muodostumiseen. Asuntoon on vaikea asettua, jos jotkin sen perusominaisuudet hankaloittavat asunnossa elämistä. Toiminnallisesti laadukas asunto tukee asukkaan arjen sujumista ja asumisviihtyisyyttä, mutta jos asunnossa puolestaan on elämistä hankaloittavia asioita, toimintarajoitteet voivat aiheuttaa entistä negatiivisempia miellelyhtymiä asunnosta ja vaikuttaa täten myös asukkaan omaan identiteettiin. Toiminnallisesti hankalassa ympäristössä on vaikea olla tyytyväinen ja varsinkin pidemmän päälle se vaikuttaa myös henkiseen hyvinvointiin. Koti on siten monen hyvinvointia tukevan toiminnon suorituspaikka (Raijas 2008, 118–130), ja sen toiminnallisuus voi olla joko tätä tukeva tai tätä vähentävä. Hyvinvoinnilla on puolestaan yhteys asunnon muodostamiseen omaksi kodiksi, joka toisaalta taas vaikuttaa osaltaan asukkaan kokemaan hyvinvointiin. Toisin sanoen hyvinvointi, kodin muodostuminen ja asunnon toimivuus ovat jatkuvasti kytköksessä toisiinsa.

Laadukkaasti toteutettunakaan toiminnallisesti hyvä asunto ei kuitenkaan pysty ihmeisiin. Mikään esteetön ratkaisu tai tuote ei pysty poistamaan vammaa tai parantamaan sairautta, eikä se myöskään koskaan tule täysin poistamaan tarvetta joidenkin asukkaiden henkilökohtaisille asunnonmuutostöille (Pesola 2009). Esteettömyys voi kuitenkin tukea ja helpottaa omatoimista suoriutumista, vähentää vamman tai sairauden aiheuttamia rajoitteita sekä lisätä asukkaan hyvinvointia. Toiminnallisesti hyvin tehdyssä asunnossa voidaan mahdollistaa lähtökohtaisesti hyvä pohja myös liikkumisesteisen asumiselle, jolloin myös asumisen muutostöiden määrä voi olla pienempi ja ne ovat helpompia toteuttaa (ks. luku 2.3, s. 20).

Toiminnallisuus on epäilemättä esteettömyyden perusta, eikä toiminnallisesti keinoa esteettömyyttä pelasta sen personoitavuuden tai esteettisyyden ominaisuudet. Toiminnallisuuteen liittyy aina monia tekijöitä, joista yleinen elämisen sujuvuus muodostuu. Vaikka määräyksillä ja säädöksillä on todettu olevan vain yleistason laadun varmistuksen rooli (ks. luku 3.2, s. 42), toiminnallisuuden ja käytännöllisyyden osalta ne ovat ajaneet esteettömyyden kehitystä eteenpäin, sillä nämä ovat lähtökohtaisesti yleistettävämpiä esteettömyyden ominaisuuksia, jotka perustuvat hyväksi todettuihin käytäntöihin ja testauksiin. Toiminnallisuuteen ja käytännöllisyyteen liittyy toki myös jokaisen yksilöllisiä preferenssejä, mutta yleisesti ne eivät ole yhtä vahvasti yksilön mielipiteeseen perustuvia kuin esimerkiksi esteettisyyden ominaisuudet.

5.1.2 MUUNNELTAVUUS JA JOUSTAVUUS

Asunnon joustavuus ja kyky muuntautua erilaisten asukkaiden tarpeisiin ja toiveisiin ovat nousseet esille niin lähtökohtaisena rakentamisen laatutekijänä, esteettömyyden tärkeänä toteutumisen takaajana kuin arkkitehdin ammattitaitoa osoittavana ominaisuutena (ks. esim. luvut 2.3, 4.1 ja 4.3). Mitä siis ovat muuntojoustavuuden lähtökohdat ja miten se parantaa esteettömyyden laadullista toteutumista?

Yksinkertaistettuna muuntojoustavuudella tarkoitetaan asunnon kykyä mukautua erilaisten asukkaiden tarpeisiin ja muuttuviin elämäntilanteisiin. Muunneltavuus ottaa huomioon sekä odotettavissa olevia että yllättäviä muutoksia (Lehto 1993, 127), ja se on moneen erilaiseen toimintaan sopeutuvaa. Se voi tarkoittaa tilan jakamista tai rajaamista erilaisiin käyttötarkoituksiin (Nordlund 2008b, 43), mutta aina muuntojoustavuuden ei tarvitse tarkoittaa isojen fyysisten muutosten tekemistä. Se voi tarkoittaa myös sitä, että asunnon tilat ovat monikäyttöisiä, ja niiden koko ja sijoittuminen suhteessa toisiin tiloihin mahdollistavat tilan käytön erilaisiin toimintoihin. (Krokkfors 2010, 214.) Rakennuksen ja asunnon joustavuus voi tukea hetkittäisissä elämäntilanteiden muutoksissa sekä myös tukea pidempiaikaisempia uudenlaisia elämänvaiheita. Asunnon hyvä muunneltavuus ja joustavuus siis lisäävät erilaisia käyttömahdollisuuksia, mikä puolestaan kasvattaa rakennuksen arvoa sekä sen käyttöikä (Karinen et al. 2016, 28). Joustavilla suunnitteluratkaisuilla ei pelkästään paranneta yhdenvertaisempia asumisen lähtökohtia, vaan myös yleisesti asumisen laatua, sillä asukkaan mahdollisuus muovata asunnostaan itsensä ja oman arkensa näköistä, ovat tärkeitä ominaisuuksia siellä koetulle viihtyisyydelle ja tunteelle omasta kodista.

Muuntojoustavan asunnon yhteydessä puhutaan usein myös elinkaariasunnon käsitteestä. Se tarkoittaa suunnitteluratkaisuja, jotka mahdollistavat samassa asunnossa asumisen muuttuvista elämäntilanteista huolimatta (Kilpelä et al. 2014; Koukkari et al. 2001). Elinkaariasumisesta on puhuttu erityisesti väestön ikääntymiseen liittyvissä konteksteissa, mutta muuttuvat elämäntilanteet koskevat yhtä lailla myös lapsiperheitä ja nuoriakin asukkaita. Esteettömyydellä onkin erityisen tärkeä rooli elinkaariasumisessa (von Bell & Tala 2012). Yllättävät onnettomuudet sekä luonnollinen toimintakyvyn heikkeneminen ikääntyessä muuttavat ihmisen asumisen tarpeita ja asunnon soveltuminen näihin mahdollistaa sen, että samaan asuntoon pystytään kuitenkin

jäämään asumaan. Muuntojoustavuuteen kuuluukin olennaisesti myös se, että asunnossa on varauduttu mahdolliseen avustajaan sekä siihen, että asunnon ratkaisut mahdollistavat apuvälineiden kiinnittämisen ja käytön (von Bell & Tala 2012). Elinkaariasuminen ja sitä tukevat muuntojoustavuuden mallit ovat alkaneet olla markkinoillakin laadukasta rakentamista kuvaavia ominaisuuksia (Kilpelä et al. 2014, 16) ja niiden kysyntä on jatkuvassa kasvussa.

Myös ekologiseen kestävyYTEEN on viime vuosikymmenten aikana alettu kiinnittämään yhä enemmän huomiota rakentamisessa, ja esteettömyyden osuutta kestäväan rakentamiseen on alettu ymmärtämään enenevissä määrin. Muunneltavat asunnot antavat asukkaalleen paremman mahdollisuuden toteuttaa omia asumispreferenssejään ja lisäksi ne ovat myös sopeutuvia monenlaisen asukkaan asumiseen. Kun oma koti pystyy palvelemaan asukastaan vuosikymmenestä toiseen, turhia muuttoliikkeitä voidaan välttää, mikä on myös kestävyYDEN kannalta järkevää (Hasu 2010b, 163–164). Joustava asunto usein lisää asunnon laatua ja sen lisäksi muuntojoustavuuden takia tehdyt ratkaisut ovat avoimempia, jolloin myös tulevaisuuden saneerausten tekeminen on helpompaa (Kahri & Viita 2011, 37). Saneerauksilla rakennuksen käytettävyyttä voidaan ylläpitää ja käyttöikää pidentää, jolloin se palvelee pitkällä aikavälillä monia asukkaita.

Muuntojoustavuus kuulostaakin varsin järkevältä asunnon ominaisuudelta, sillä kuka nyt ei haluaisi, että heidän kotinsa mukailisi asukkaansa elämää ja asumistapoja. Kaipainen (1993, 67) kirjoittaa muuntojoustavuuden tutkimisen tärkeydestä jo 1990-luvulla, eikä aiheen olennaisuus ole tänä päivänäkään vähentynyt, päinvastoin. Kaipaisen mukaan asuntojen muunneltavuudella on tärkeä rooli esimerkiksi asuinpaikkaansa juurtumisessa ja valitsemiensa sosiaalisten verkkojen osana pysymisessä. Tämä hillitsee muuttamisen tarpeita ja vähentää henkisiä ja aineellisia kustannuksia, mitä jatkuvasta asunnon vaihdosta syntyy. (Kaipainen 1993, 67.) Asunnon muuntojoustavuudella on lisäksi asukastyytyväisyyteen vaikuttavia ominaisuuksia. Asunto saadaan paremmin vastaamaan asukkaansa tarpeita ja toiveita, kun tilat on suunniteltu joustaviksi, jolloin myös hankalien räätälöintiEN määrä vähenee (Anttonen 2011, 54). Tämän hetken tuotantolähtöisessä rakentamisessa asukastoiveista lähteviä muutostöitä tehdään jatkuvasti, mikä parantaa asuntojen soveltuvuutta tulevalle asukkaalleen. Yksittäiset muutostyöt tulevat kuitenkin usein kalliiksi ja toisaalta asukkaille tarjottujen vaihtoehtojEN määrä on yleensä varsin rajattua. (Kahri & Viita 2011, 36.) Tästä pois lukien on kuitenkin esimerkiksi vammaisen henkilön asunnon muutostyöt, jotka räätälöidään juuri kyseisen asukkaan tarpeisiin mahdollistaakseen helpompaa, turvallisempaa ja viihtyisämpää asumista.

Muuntojoustavuus saadaan kuulostamaan varsin houkuttelevalta asuinrakentamisen kehitysidealta, mutta sen toteuttaminen vaatii verrattain haastavien suunnitteluongelmien ratkaisemista. Jo kaavoituksella on merkittävä rooli joustavuuden toteuttamisessa, sillä jos kaavassa ei ole otettu joustavuutta huomioon, sen toteuttaminen käy erittäin vaikeaksi (Krokkfors 2010, 227). Kaavoituksella voidaan määrittää hyvin tarkkojakin rakennuksen ominaisuuksia, kuten sijoittuminen tontilla ja sisäänkäyntien sijainnit, joista osa voi olla suorastaan joustavaa rakentamista estäviä päätöksiä. Toisaalta taas joustavuuden mahdollistavat valinnat voivat jopa kannustaa laadukkaampaan rakentamiseen (Karinen et al. 2016, 28), sillä kun muuntojoustavuus nähdään osana pitkäaikaista ja kestävästä rakentamisesta, voi se rohkaista tekemään muitakin laatu lisääviä valintoja.

Eräs muuntojoustavuuden toteutustapa on niin kutsuttujen yleispätevien tilojen suunnittelu. Luonteeltaan neutraaliksi suunniteltu tila mahdollistaa erilaisia toimintoja, eikä tilaa myöskään silloin sidota vain yhteen käyttötarkoitukseen. Neutraali tilan luonne antaa asukkaalleen mahdollisuuden kokea tilaa omalla tavallaan ja soveltaa sitä, miten itse haluaa. Myös niin kutsuttu polyvalentti tila, eli käytännössä monikäyttöinen ja jaettava tila, lisää muuntojoustavuuden mahdollisuuksia (Krokkfors 2010, 216–217). Tällaiset tilat vaativat kuitenkin usein suhteellisen suurta kokoa, jotta ne todella soveltuvat monenlaiseen käyttöön ja ovat jaettavissa pienemmiksi yksiköiksi. Arkkitehdin taito luoda toiminnallisesti järkeviä tiloja, joita voidaan hyödyntää monipuolisesti myös pienemmällä neliömäärillä, haastaa nykyaikaisia rakentamisen tapoja, mutta toisaalta vastaa niin tehokkuuden kuin yksilöllisten ratkaisujen vaatimuksiin.

Vaikka yleispätevyyteen ja tilan moninaiseen käyttömahdollisuuteen pyrkiminen ovat hyviä joustavan rakentamisen lähtökohtia, tärkeä painoarvo on myös teknisten järjestelmien yleispätevyydellä. Talotekniikka määrittelee nimittäin hyvin pitkälle nykyaikaisen rakentamisen tilajakoja ja tilojen käyttömahdollisuuksia. Väliseinien sisässä menevät sähköasennukset hankaloittavat seinien purkua tai siirtämistä ja esimerkiksi välipohjien viemäriverdot määrittävät pitkälti vesipisteiden paikkoja. (Kaipiainen 1993, 67.) Nykyaikainen vallitseva rakentamistapa, jossa tekniset järjestelmät määräävät hyvin pitkälle suunnitteluvaihtoehtoja, hankaloittaa asuntorakentamisen joustavuuden toteuttamista (Kahri 2011, 34). Teknisten järjestelmien ja asunnon muuntojoustavuuden sovittaminen yhteen vaatii suunnittelijoilta perusteellista eläytymistä erilaisiin käyttötilanteisiin (Kaipiainen 1993, 67) ja kykyä ajatella tiloja monipuolisessa käytössä. Ymmärrys rakennuksen talotekniikasta sekä sen arkkitehtonisista piirteistä vaativat laajanäköistä osaamista ja ponnistelua tehdä asioita eri tavoin kuin mihin aiemmin on totuttu.

Laajaa muunneltavuutta ja joustavuutta mahdollistavat rakennukset vaativat erityisiä ratkaisuja ja talotekniikan lisäksi myös rakenteiden osalta. Siten myös rakennussuunnittelulta vaaditaan usein tavallista vaativampaa suunnitteluosaamista muuntojoustavuuden toteuttamiseksi (Kahri & Viita 2011, 36). Muuntojoustavuus vaatii lähtökohtaisesti kantavien rakenteiden harvalukuisuutta ja mahdollisuutta järjestellä uudelleen rakennuksen teknisiä järjestelmiä (Koukkari et al. 2001, 41). Rakennuksen kantavan rungon tulisi tällöin olla vain niin sanottu ulkokuori, jonka sisäiset toiminnot voidaan muodostaa vapaammin. Muuntojoustavuus vaatii, että tilat ja tekniset järjestelmät pystytään toteuttamaan niin, että niitä voidaan siirrellä, erotella ja toisaalla taas sovittaa yhteen (Lehto 1993, 127). Rakennuksen kantavan rungon ja sisäisten osien erottelussa esimerkiksi erilaisten pystyrakenteiden, kuten hormien sijoittelussa, tulee olla erityisen tarkkana (Kahri & Viita 2011, 37). Muuntojoustavuuden toteuttamisen vain sen itsensä aikaansaamiseksi ei kuitenkaan pitäisi mennä kestävyiden ajatusten edelle. Rakenteellisilla ja teknisillä ratkaisuilla on merkitystä siihen, miten rakennus kestää aikaa ja miten se soveltuu myös tulevaisuuden tarpeisiin.

Asuntojen muunneltavuuden ongelmat eivät jää pelkästään rakenteellisiin ja teknisiin asioihin. Urakoitsijan kannalta on helpompaa ja taloudellisempaa toteuttaa pohjaratkaisuja samalla tavalla kerroksesta toiseen (Kilpelä et al. 2014, 16), ja myös rakennusteollisuuden standardien ja toimintatapojen soveltumista joustavien asuntoratkaisujen toteuttamiseen on epäilty muun muassa sen kalleuden takia (Puustinen 2010, 341). Totutuista tavoista poikkeaminen vaatii koko suunnittelu- ja rakennustiimiltä erityistä paneutumista ratkaisujen toteuttamiseksi sekä luultavasti uusien teknologioiden ja toteutustapojen hyödyntämistä, mitkä kaikki vaativat resursseja. Toisaalta myös asunnon vaihtoon kuluu usein vaivaa sekä resursseja, ja muuntojoustavilla asumisen ratkaisuilla voidaan vähentää asunnon vaihdon tarpeesta syntyviä kuluja, muutostarpeita ja vaivaa.

Muuntojoustavuus on erityisen korostunut rakentamisen laatutekijä, sillä se mahdollistaa yksilöllistä tilan haltuunottoa ja kokemista. Se linkittyy siten myös merkittävästi asunnon kauneusarvojen kokemiseen ja omaehtoiseen asumiseen. Asunnon muunneltavuus ja joustavuus ovat yksiä esteettömyyden merkittävimmistä laadun lisääjistä, sillä omakohtaisten valintojen tekeminen omien asumisen tarpeiden ja toiveiden suhteen on tärkeä viihtyisän asumisen ja kodin kokemuksen mahdollistaja.

5.1.3 ESTEETTISYYS JA KAUNEUSARVOT

Esteettömyyttä olisi helppo argumentoida esteettisyyttä ja kauneusarvoja vastaan. Eikö esteettömyyden peruslähtökohta ole parantaa ympäristön käytettävyyttä ja liikkumisen helppoutta? Sen ydinajatus nähdään olevan nimenomaan toiminnallisissa ominaisuuksissa, joten millainen arvo sillä on esteettisyyteen ja viihtyisyyteen?

Esteettömyys ymmärretään usein varsin mitattavana arkkitehtuurina, mutta kuten Stenros ja Aura (1984, 12) nostavat esiin, emme kuitenkaan koe ympäristöä pelkästään mitattavina asioina. Ympäristöä koetaan sen fyysisten piirteiden lisäksi tunneperäisesti tunnistuen myös sen aineettomia ja esteettisiä ominaisuuksia. (Stenros & Aura 1984.) Arkkitehtuurin kokeminen liittyy olennaisesti sen rooliin rakennustaitteena ja osana koko tunneperäistä kokemusmaailmaa (Sauchelli 2012, 26–44). Nykyajan kulttuurissa kulutuksella, medialla ja informaatiotulvilla pyritään vaikuttamaan ihmisten näkemyksiin ja kokemuksiin heidän omien kokemusten ulkopuolelta. Taiteen tehtävä on tällöin mahdollistaa ihmisille omakohtaisia kokemuksia ja itsestä lähtöistä kauneusarvojen tulkintaa (Pallasmaa 2017, 106). Esteettisyyden puuttuminen esteettömyydestä on siten merkittävä kokemuksellisuutta vähentävä arkkitehtuurin ominaisuus (Jacobson & Pirinen 2010, 205–236). Monelle esteettömyys on välttämättömyys ja osa jokapäiväistä elämää. On siis sanomattakin selvää, että myös sen tulee tukea asukkaan asuinympäristön kokemuksellisuutta.

Esteettömyyden apuvälineet ovat perinteisesti olleet hyvin standardoituja ja massatuotannollisia. Monet esteettömyyden apuvälineet tai esimerkiksi yleiset esteettömät wc-tilat muistuttavat lähinnä sairaala- tai hoitolaitosmiljöötä, sillä apuvälineiden pääasiallisena tarkoituksena on ollut niiden käytettävyys. Mikään ei kuitenkaan estä tuotekehittelyä ja apuvälineiden toteuttamista esteettisemmiksi. Toki on tärkeää, että apuvälineet viestivät ilman epäselvyyksiä, mihin ja miten niitä voidaan käyttää, eikä esteettisyys saa mennä toiminnallisuuden tai turvallisuuden edelle. Erityisesti asuinrakentamisessa ja nimenomaan ihmisten kodeissa, apuvälineitä voitaisiin kuitenkin kehittää istumaan muuhun asunnon ilmeeseen paremmin. Esteettömyyden apuvälineiden kehittäminen niin, että ne voisivat olla hyödynnettävissä myös muunlaiseen toimintaan, voisi parantaa niiden mahdollisuutta tulla osaksi kaikkea asuntorakentamista. Tällöin liikuntarajoitteinen voisi hyödyntää apuvälineitä arjessaan helpottaen toimintaesteiden tuomia haas-

teita, kun taas liikuntakykyinen voisi hyödyntää niitä esimerkiksi sisutuksellisin ominaisuuksina. Vaikka selkeys ja käytännöllisyys ovat aina esteettömyysratkaisujen ensisijainen tavoite, miellyttävillä ja viihtyisyyttä lisäävillä ominaisuuksilla ratkaisujen tunnelmaa voitaisiin kehittää positiivisemmaksi.

Asuntosuunnittelun kehityssuunta yksilöllisempään toteutukseen on ollut pinnalla jo jonkin aikaa. Yksilöllisyys, asukkaan oma identiteetti ja itsensä toteuttaminen asumisvalintojen- ja sisustusratkaisujen kautta ovat olleet keskeisiä teemoja, jotka ovat kehittyneet ajansaatossa jatkuvasti enemmän asumisen yksilöllistymisen myötä (ks. luku 3.5). Kodin halutaan olevan kaunis ja sitä pidetään tärkeänä asiana osoittamassa eräänlaista onnistumista elämässä (Juntto 2008c). Yksilöllinen asuntorakentaminen on vielä haastavaa muun muassa tuotannollisista ja taloudellisista syistä, jolloin kodin sisustamisella ja esteettisyyden parantamisella on merkittävä osuus asukkaan identiteetin kehittämiseen. Asukkaan sisustaessa asuntonsa itselleen mielekkääksi lopputuloksena voi syntyä hyvinkin yksilöllisiä asuntoja, vaikka asunnon perusidea ja pohjaratkaisu olisikin yhdenlainen (Anttonen 2011, 55). Sisustamisella ja asunnon tekemisellä oman näköiseksi asukas voi kokea sitä enemmän itseään kuvastavaksi.

Esteettömyys on monelle ihmiselle välttämättömyys, jolloin sen merkitys asunnon laatutekijänä on tärkeä. Se voi merkitä itselle tärkeitä asioita tai vaihtoehtoisesti se voi luoda negatiivisia tunteita, jos vaikutusmahdollisuudet esteettömyyden eri osapiirteisiin ovat vähäiset. Liikuntarajoitteiset, vammaiset ja vanhukset viettävät keskimäärin enemmän aikaa kotona ja siksi kodin tunnelman, visuaalisen ilmeen ja sisustuksen tulee vastata tavallistakin enemmän asukkaansa toiveita (von Bell & Tala 2012). Niin sisustuksessa kuin esteettömyydessä, molemmissa arvostetaan ennen kaikkea toimivuutta, mutta myös tyyliä, yksilöllisyyttä ja omaperäisyyttä (Anttonen 2011, 52).

Yksilöllisten valintojen tekemisellä on suuri arvo kodin kokemuksessa. Esteettisyyden valinnoilla asukas voi muokata asuntoaan kuvaamaan omaa persoonallisuuttaan ja mieltymyksiään. Asunto alkaa tuntua kodilta, kun asukkaalla on päätösvaltaa siihen, miltä se näyttää, millainen tunnelma siellä on ja miten se tukee asukkaan kokemaa hyvinvointia.

5.1.4 ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS

Itsemääräämisoikeus eli autonomia tarkoittaa henkilön vapautta itse päättää omasta elämästään, mukaan lukien asumisestaan. Ihmisen kyvyt, taidot ja tiedot määrittävät sitä, kuinka hyvin henkilö kykenee tekemään omia päätöksiään, ja itsemääräämisoikeuden kysymykset nousevat usein esille varsinkin vammaisten henkilöiden kohdalla. Suomessa vammaisten itsemääräämisoikeutta on turvattu muun muassa perustuslailla (731/1999), Yhdistyneiden Kansakuntien vammaissopimuksella (27/2016) sekä vammaispalvelulalla (1987/380). Esteettömyys edesauttaa asumista koskevaa itsemääräämisoikeutta mahdollistamalla myös liikuntarajoitteisen itsemääräämisoikeutta.

Asunnon muodostumisessa omaksi kodiksi asukkaalle päätäntävällä on paljon merkitystä. Vaikka vuokra-asunnoissa muutostöiden tekeminen on harvinaisempaa, omien mieltymysten mukaisilla toiminnallisuudella ja kauneusarvoilla lisäävillä valinnoilla asukas voi kuitenkin vaikuttaa siihen, millä tila tuntuu. Koti on tärkeä paikka, joka koetaan itselle kuuluvana tilana ja jossa asukas saa elää oman rytminsä ja omien halujensa mukaisesti (Lammi & Timonen 2008, 9). Siinä missä asunto on asukkaalle investointihyödyke, koti on puolestaan turvasatama ja jos tämä suhde koetaan uhatuksi, nähdään se itsemääräämisoikeuden loukkauksena (Nykänen et al. 2013). Itsemääräämisoikeus liittyy erityisesti siihen, että asuntoa pystytään itse määrittelemään sekä fyysisenä että henkisenä tilana ja lisäksi säätelemään sen ja ympäröivien tilojen suhdetta oman tahdon mukaan (Lapintie 2008, 37). Kodin ajatukseen liittyy olennaisesti se, että asunto ja sen tilat koetaan kuuluvan juuri itselle ja päätösvalta sen ominaisuuksista ja siellä tehtävistä asioista on asukkaalla.

Itsemääräämisoikeus liittyy ennen kaikkea elämänhallinnan tunteeseen. Sitä pidetään myös yhtenä tärkeimmistä asumisen arvoista suomalaisten keskuudessa (Lapintie 2008; Puustinen 2010). Asumistutkimuksissa onkin usein noussut esiin, että suomalaiset arvostavat yksityisyyttään ja oman kodin tuomaa rauhaa ympäröivästä maailmasta. Erityisesti vammaisten ja vanhusien asumisessa mahdollisuus vaikuttaa omaan elinympäristöönsä on tärkeää (ks. luku 2.1), mitä voidaan parantaa tarjoamalla laadukkaita esteettömiä asuntoja, jolloin heidän ei tarvitse muuttaa omasta kodistaan esimerkiksi hoitolaitokseen. Asukkaalla säilyy tällöin määräysval-

ta omasta elinympäristöstään (Lapintie 2008, 12). Omaan kotiympäristöön vaikuttaminen lisää osallisuuden tunnetta, mutta toisaalta myös varmistaa yksityisyyden ominaisuuksia (Jacobson & Pirinen 2010, 205–236). Kodin sisustaminen oman näköiseksi ja arjen muodostaminen omien menojen, askareiden ja toimintojen ympärille lisäävät henkistä hyvinvointia, koska asioita voidaan tehdä oman jaksamisen ja halun mukaan.

Yksityisyyden säätely onkin yksi itsemääräämisoikeuden perusasioista. Omassa kodissa asukkaalla on mahdollisuus itse säädellä sosiaalisia vuorovaikutuksia ja omaa rauhaa (Lapintie 2008, 37). Mahdollisuus itse määritellä asumisen sosiaalisia tasoja sekä asunnon tarjoama tila, johon voi halutessaan vetäytyä, ovat merkittäviä asunnon viihtyisyyteen vaikuttavia ominaisuuksia. Lisäksi omassa kodissa voi toimia ja tehdä asioita juuri niin kuin itse haluaa. Autonomian kokemiseen liittyy merkittävästi esimerkiksi se, että kodissa voi itse määritellä tiettyjen toimintojen aikataulut (Raijas 2008, 118–130). Varsinkin suomalaisessa asumisessa onkin totuttu tekemään paljon itse, vaikka myös ulkopuolisten palveluiden määrä on kasvanut muissakin asukasryhmissä kuin vanhusten ja vammaisten asumisessa. Omatoimisuus liittyy merkittävästi itsemääräämisoikeuden tarpeeseen ja lisäksi sillä pidetään yllä omaa kuntoa, virkeyttä ja taitoja (Ahlqvist et al. 2008, 104–117).

Itsemääräämisoikeus ei liity pelkästään siihen, miten omassa kodissa toimitaan, vaan sillä on merkitystä myös muihin esteettömyyden laatua lisääviin ominaisuuksiin. Se liittyy keskeisesti mahdollisuuteen muokata asunnon fyysisiä ja esteettisiä ominaisuuksia omien mieltymysten mukaan (Puustinen 2010, 326), ja sitä voidaan hyödyntää esimerkiksi omien toiveiden, tavaroiden ja harrastusten suhteen (Lapintie 2008, 13). Vaikutusvalta esteettömyys- ja sisustusratkaisuihin merkitsevät usein asukkaalle myös hyvinvointia ja yleistä arjen mielekkyyttä. Hyvinvoinnin merkitys ihmisen kokonaisvaltaisessa elämänlaadussa on suuri ja asunnon erilaisilla esteettömyyden ominaisuuksilla voidaan merkittävästi tukea tätä.

Esteettömyyden laadulliset ominaisuudet vaikuttavat ennen kaikkea siihen, että ihmisen mahdollisista rajoitteista huolimatta, asunnon kokeminen omana kotina on mahdollista. Esteettömyys antaa vapauksia asukkaalle asettua kotiinsa, kokea sitä haluamallaan tavalla sekä muokata sitä vastaamaan juuri omia asumisen tarpeita ja toiveita. Nämä ovat toimintoja, jotka tukevat asunnon kokemista juuri itselle kuuluvana tilana, ja ovat siten huomattavan tärkeitä tukia asukkaan kokemalle elämänlaadulla ja omalle hyvinvoinnille.

5.2.1 TUKI IDENTITEETILLE

Identiteettiin liittyy henkilön persoonallisuus, yksilöllisyys sekä minäkuva nykyhetkessä, menneisyydessä sekä tulevaisuudessa. Kimberly Doveyn (1985) mukaan koti on tärkeä identiteetin rakentamisen paikka (ks. luku 4.4, s. 70), ja ihminen kehittää ja reflektoi omaa identiteettiään jatkuvasti sekä tietoisesti että tiedostamatta. Identiteettiä rakennetaan asettamalla itselle tavoitteita ja kehittämällä käsitystä siitä, kuka on ja millaisena näkee oman tulevaisuutensa. Toisaalta taas epävarmuus omasta tulevaisuudesta tai suuret muutokset voivat luoda epävarmuuden tunteita ja silloin tarvitaan aktiivista valintojen tekemistä ja reflektointia. Lisäksi myös ulkoiset tekijät ja muut ihmiset vaikuttavat aina yksilön minäkuvan muodostumiseen sekä suoraan että välillisesti.

Identiteetin tiedostaminen ja kehittäminen tapahtuu ympäröivän maailman sekä omien sisäisten tuntemusten kautta. Arkkitehtuurilla on siten myös suuri merkitys identiteetin kokemiseen, sillä arkkitehtuuri sisältää aina myös itsessään oman identiteetin suhteessa paikkaan ja muuhun ympäristöön. Korpelan (2003) tutkimuksessa nousee esiin erilaisten paikkojen vaikutuksia ihmisen tunnetilaan ja tämän minäkuvan kokemiseen. Korpelan mukaan ihmiset käyttävät tiettyjä paikkoja omien tunteiden kokemiseen ja säätelyyn, ja tämän myötä itselle miellyttävät paikat voivat kohentaa negatiivisia tunteita ja näkemyksiä omasta identiteetistä. Yksilön henkilökohtaiset lempipaikat voivat täten myös tukea epävarmuuden hetkinä ja siellä ihminen voi tuntea olevansa kontrollissa omasta itsestään ja elämästään. (Korpela 2003.) Ihmiset kokevat ympäristöään aina henkilökohtaisesti, eikä muiden osalta voida määritellä sitä, kuinka ympäristö vaikuttaa heihin. Arkkitehtuurin tehtävä on olla toisaalta yleispätevää ja samaistuttavaa, mutta sisältää myös tarinallisuutta, josta ihmiset voivat heijastaa omaa kokemustaan.

Korpelan (2003) tutkimuksen mukaan usein luonnonvaraisten paikkojen lisäksi koti ilmoitetaan kaikkein mieluisammaksi paikaksi. Kodin merkitys identiteetin rakentamisessa on siis merkittävä. Niin kuin tässä tutkimuksessa on aiemmin todettu (ks. luku 4.4), koti rakentuu aina yksilön omien kokemusten, muistojen ja elämäntilanteen ympärille, eli koti muokataan oman minäkuvan ja identiteetin pohjalta, ja toisaalta taas koti vaikuttaa osaltaan myös iden-

titeetin kehittymiseen ja muuttumiseen. Koti siis aina vaikuttaa asukkaaseensa ja tämän yksilönkehitykseen (Horelli-Kukkonen 1993). Koti ei myöskään siten ole vain rakennus, vaan monimutkaisesti määriteltävä käsite, johon liittyy muistojen ja mielikuvien lisäksi haluja ja pelkoja sekä menneisyyden ja tulevaisuuden olotiloja (Pallasmaa 1994). Kotiin liittyy valtava määrä tunnetta ja aistikokemuksellisuutta. Jos koti koetaan mieluisana paikkana, se voi toimia rauhoittavana ja mielihyvää tuovana paikkana niin hyvinä kuin huonoina hetkinä, mutta toisaalta jos kodin tunteen saavuttaminen on vaikeaa tai asunnon koetaan olevan omaa elämää hankaloittava, tuo se silloin enemmän esille negatiivisia tunteita, jotka eivät tue ihmisen hyvinvointia.

Yksilön identiteetti vaikuttaa siihen, miten hän kokee tiloja ja paikkoja ja miten hän muodostaa asunnosta itselleen kotia. Kodin tunnun syntymiseen ja asumisviihtyisyyteen vaikuttaa aina se, kuinka hyvin asukas kokee mahdollisuuksia vaikuttaa kodin visuaalisiin ja toiminnallisiin piirteisiin ja kuinka hyvin ne vastaavat omia tarpeita ja toiveita (Sirgy et al. 2005). Jos koti koetaan paikkana, joka tukee omaa elämäntyyliä, identiteettiä sekä hyvinvointia, sen eteen ollaan valmiita näkemään vaivaa ja siitä halutaan pitää kiinni (Kyttä et al. 2010b, 121–148). Esteettömyyden merkitys oman identiteetin rakentumisessa korostuu tosin sanoen erityisesti identiteetin ja minäkuvan kokemusten kautta. Esteettömässä ympäristössä jokainen ihminen voi kokea itsensä omaksi itsekseen ja ympäristö voi taten tukea kokemusta osallisuudesta sekä itsensä kokemuksesta osana yhteisöä ja yhteiskuntaa (Turunen 2006).

Esteettömän kodin muodostamat mahdollisuudet yhdenvertaisempiin asumisen lähtökohtiin ovat merkittävässä roolissa yksilön henkilökohtaisessa identiteetin rakentamisessa. Liikuntarajoitteisten asumista on yleensä vaivannut asuntojen laitospäinen tunnelma, jossa asukkaalla on vähän mahdollisuuksia vaikuttaa asumisratkaisuihin ja tehdä niistä omia tarpeita ja toiveita vastaavaa. Jacobsonin ja Pirisen (2010) tutkimuksessa nostetaan esiin kuitenkin se, että epätydyttävässäkin tarjonnassa liikuntarajoitteiset asukkaat olivat kehittäneet innovatiivisia valintoja omaan arkeensa, joilla he pystyivät tukemaan omaa identiteettiään ja kuvaamaan omaa elämäntyyliään. Ihminen kokeekin hyvinvointiaan pitkälti sen kautta, miten hän kokee tiedollista ja taidollista kyvykkyyttä toimia tasavertaisena jäsenenä omassa yhteisössään (Raijas 2008, 118–130). Tuntemus, että voi kokea olevansa oma

itsensä kodissaan ja omassa elinympäristössään, on yksi perustavanlaatuisia lähtökohtia arjen sujumisille ja ylipäänsä koetulle hyvinvoinnille.

Esteettömyyden merkitys oman identiteetin kokemiseen ja rakentamiseen liittyy ennen kaikkea siihen, kuinka se parantaa yhdenvertaisuutta ja luo tasavertaisempia mahdollisuuksia myös liikkumisesteiselle asukkaalle asua ja toimia kodissaan muiden ihmisten tavoin. Kun asunto on suunniteltu toiminnallisesti järkeväksi ja esteettisesti miellyttäväksi, luo se hyvät lähtökohdat asukkaalle muodostaa siitä itselleen kodin. Esteetön asunto mahdollistaa sen, että asukkaana voi olla kuka tahansa, eikä asukasryhmää rajata vain tietynlaisiin ihmisiin. Tällöin liikuntarajoitteet eivät ole esteenä asukkaalle tuntea asuntoa itselle kuuluvaksi omaksi tilaksi, joka vastaa tämän fyysisten tarpeiden lisäksi myös henkisiä tarpeita ja toiveita.

Kodin merkitys identiteetin tukena syntyy sen tarjoamasta fyysisestä ja symbolisesta paikasta yksilölle heijastaa omaa identiteettiään ja rakentaa tätä itse tahtomallaan tavalla. Esteettömyysratkaisuilla voidaan mahdollistaa asukkaalle muokata arjestaan ja kodistaan oman näköistä, omaa elämäntyyliä sekä identiteettiä kuvaavaa, eivätkä toimintarajoitteet sido heitä tietynlaisiin toimintamalleihin tai asumisen tapoihin. Esteettömyysratkaisut eivät siten välttämättä itsessään muodosta identiteettiä muiden arkkitehtonisten valintojen tavoin, mutta ne ovat merkittävässä roolissa siinä, kuinka jokainen asukas voi kokea laadukasta asumista ja omannäköistä elämää kodissaan.

5.2.2 TUKI TURVALLISUUDEN TUNTEELLE

Esteettömyyden tärkeys turvallisuuden tunteelle on korostunut yhdenvertaisuuden osatekijänä sekä tärkeänä asumisen laatutekijänä (ks. luvut 2.3 ja 3.4). Turvallisuuden tunne kotona syntyykin hyvin monista eri tekijöistä. Ensinnäkin koti tarjoaa suojaa fyysisesti erottamalla kodin ja ulkomaailman toisistaan. Lisäksi kodin tarjoama suoja on myös henkistä suojaa ja kotiin ihminen voi hakeutua kaivatessaan omaa rauhaa, turvaa tai läheisten ihmisten läsnäoloa. Kodin vaikutus turvallisuuden tunteeseen muodostuu fyysisellä, psyykkisellä ja sosiaalisella tasolla mahdollistamalla asukkaalleen niin toiminnallisesti kuin henkisesti hyvinvointia tukevia lähtökohtia.

Kodin fyysisesti turvaa tuovat ominaisuudet liittyvät paljon toiminnallisuuden ominaisuuksiin (ks. luku 5.1.1). Turvallisuuden tunne syntyy lähtökohtaisesti siitä, että kotona ihminen pysyy elämään ja tekemään arkisia asioita pelkäämättä ja epäröimättä. Arki yleensä muodostuu monenlaisista toiminnoista kodin sisällä ja sen lähipiirissä, ja niitä yhdistää tuttuus ja turvallisuus (Raijas 2008, 118–130). Toiminnallisilta ominaisuuksilta kodin tulisi helpottaa arkea, eli sen tulisi soveltua asukkaansa tarpeisiin ja toiveisiin. Liikuntarajoitteisen kotiin liittyä yleensä erilaisia toiminnallisia kodin ominaisuuksia, joilla pystytään helpottamaan liikkumista ja tämän myötä luomaan asukkaalle turvallisempaa oloa liikkua kotiympäristössään. Esteettömyysratkaisuilla voidaan siten merkittävästi vaikuttaa asukkaan omatoimiseen asumiseen tarjoamalla tiloja, joissa rajoitteista huolimatta pystytään toimimaan turvallisesti.

Asuinalueen turvallisuus muodostuu pitkälti sen sosiaalisesta verkostosta ja sillä on paljon merkitystä asumisen laadussa. Sosiaalisten verkostojen vaikutus turvallisuuden tunteeseen syntyy tunteesta, jossa asukas tuntee kuuluvansa yhteisöön ja jossa hän tuntee ainakin jollain tasolla naapurinsa. (Åkerblom 2014.) Tähän liittyy myös Junton (2010b, 17–36) tutkimuksen mukaan hyvinvoinnin arvoihin vaikuttavat sosiaaliset erot. Hän toteaa, että liian suuria eroja pidetään epäsuotuisana ja että vähäiset erot puolestaan vaikuttavat myönteisesti asuinympäristön turvallisuuteen ja laatuun. Asuinalueen ja oman kodin lähipiirin turvallisuus syntyy siis siellä olevista ihmisistä, yhteisöllisyyden tunteesta sekä turvallisista reiteistä liikkua, olla ja toimia.

Koti tarjoaa fyysisen suojan lisäksi paikkaa, jossa asukas itse voi määrittää haluamiaan sosiaalisuuden tasoja (ks. luku 5.1.4). Tässä suhteessa hoitokodit luovat hankalan ristiriidan, sillä niissä usein esimerkiksi päivän aikataulut on määritelty asukkaan puolesta ja asukkaan mahdollisuutta vaikuttaa omaan asumiseen on supistettu. Kaikkien asumisratkaisujen tulisi kuitenkin tarjota asukkaalleen mahdollisuuksia yksityiselämään, kotirauhaan sekä yhteisöllisyyteen asukkaan haluamalla tasolla (Sosiaali- ja terveysministeriö 2003, 20). Kodin turvallisuuden tunteeseen vaikuttaa se, missä määrin ihminen kokee sosiaalisten kanssakäymisten autonomiaa. Jos asukas voidaan tahtomattaan asettaa tilanteeseen, jossa hänen tulee käydä sosiaalisia kanssakäymisiä, hyvinvoinnin näkökulmasta tämä laskee asumisen laatua. Tähän liittyy esimerkiksi se, että asukkaalle voi syntyä epävarma olo oman kodin suojaavuudesta, jos sosiaalisuuden tasoa ei pystytä itse hallitsemaan.

Psyykkistä turvallisuuden tunnetta voidaan ymmärtää kodin fenomenologian kautta. Asunnosta muodostuu koti, kun asukas on päässyt asettumaan sen tiloihin ja tekemään niistä haluamansa kaltaisia. Kodin muodostumiseen liittyy tunneyhteyksien luominen kotiin niin tilana kuin sen henkisinä tarjoumina. Kodin merkitys turvallisuuden tunteeseen liittyy paljon siis myös siihen, että kotona asukas saa olla oma itsensä, toimia niin kuin itse tahtoo sekä rentoutua jättämällä muun maailman ulkopuolelleen. Silloin kun ihminen kokee itsemääräämisoikeutta ja autonomiaa, tämä usein kokee hallitsevansa elämänsä ja omia asumisen valintoja (Raijas 2008, 118–130). Psyykkinen turvallisuuden tunne syntyy myös kodin esteettömyyden kautta, koska kun asukas itse kokee kodin olevan hänelle toimiva, syntyy tälle myös varmuutta asua kodissaan pelkäämättä liikaa esimerkiksi kompastuvansa korkeisiin kynnyksiin tai liukastumasta kylpyhuoneessa.

Turvallisuuden tunne ei siis synny pelkästään fyysisistä tiloista tai asioista. Se on lisäksi sosiaalista ja psyykkistä tunnetta oman kodin luomasta turvasta. Kodin fyysisillä turvaa tuovilla ominaisuuksilla voidaan varmistaa asukkaalleen turvallinen kodin käyttö ja arjen sujuvuus. Oma koti tukee puolestaan sosiaalista hyvinvointia antamalla asukkaalle mahdollisuuden itse säädellä sosiaalisia suhteita ulkomaailmaan ja muihin ihmisiin, ja toisaalta henkistä hyvinvointia syntyy kodin autonomian kautta.

5.2.3 TUKI HYVINVOINNILLE

Esteettömyyden merkitys kodin laatutekijänä korostuu erityisesti sen hyvinvointia tukevien ominaisuuksien kautta. Esteettömyyden toiminnallisilla ja muunneltavuuden ominaisuuksilla voidaan tukea fyysistä toimintakykyä, ja puolestaan esteettisyyden ja autonomian tekijöillä voidaan lisätä kodin viihtyisyyttä ja asumisen laatua. Takaako laadukas esteetön koti kuitenkin suoraan asukkaansa hyvinvointia tai millainen rooli sillä on hyvinvoinnin tukemisessa?

Kuten laatukäsite, myös hyvinvointi on vaikea määritellä yksiselitteisesti. Hyvinvointi liittyy paljolti yksilön omaan tuntemukseen itsestään, kehostaan ja ympäristöstään. Toisaalta se on myös yhteiskunnallisia asioita, kuten tulotasoa ja terveydenhuollon mahdollisuuksia. Hyvinvointi koostuu monien tekijöiden yhteisvaikutuksesta, joihin myös edellisissä luvuissa käsitellyt yksilön identiteetti sekä hänen kokema turvallisuuden tunne vaikuttavat. Hyvinvointia onkin esitetty erilaisin määritelmien ja mittaustavoin, mutta osittain se perustuu aina myös mittaamattomiin, yksilön subjektiivisiin tuntemuksiin. Yleisesti hyvinvointia ovat esimerkiksi terveyden, koetun onnellisuuden ja sosiaalisten suhteiden käsitteet. Hyvinvointia voidaan myös jaotella fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin osatekijöihin, mutta sitä on kuitenkin vaikea tulkita vain yhden tällaisen tekijän kautta, sillä se koostuu aina niiden yhteisvaikutuksesta.

Hyvinvoinnin määrittelemisessä korostuu paljon yksilöllisyys. Siihen liittyy aina henkilökohtainen kokemus ja näkemys omasta elämäntilanteestaan. Sen on monesti katsottu koostuvan useista tekijöistä, kuten perhesuhteista, taloudellisesta turvallisuudesta, sosiaalisista suhteista sekä henkisestä ja fyysisestä terveydestä (esim. Raijas 2008). Myös asumisen ja kodin merkitys hyvinvoinnissa ovat keskeisiä (ks. esim. luvut 2.2, 2.4, 3.3 ja 5.1). Koti muodostaa monella tapaa hyvinvoinnin alustan, josta arkea, harrastuksia ja mielekkääksi koettuja asioita hoidetaan. Kodilla voi myös olla tärkeä rooli vaikean elämäntilanteen vaiheessa, jolloin kodin käsitteeseen liitettävä pysyvyys ja tuttuus luovat turvaa ja tasapainoa (Heywood 2005, 531–547). Kodin tarjoama paikka rauhoittumiselle ja läheisten kanssa

oleskelulle sekä levolle ovat myös merkittäviä tekijöitä hyvinvoinnin tukemisessa (Raijas 2008, 118–130). Kodin merkitys hyvinvoinnin tärkeänä lähtökohtana on siis moninainen ja sen rooli kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukena on merkittävä.

Kodin merkitys hyvinvointiin on kuitenkin varsin monimutkaisesti määriteltävissä. Kotona ihmisen tulisi tuntea olonsa hyväksi ja arvokkaaksi (Raijas 2008). Asunnon muodostuminen kodiksi vaatii siten asukkaan mahdollisuutta asettua tilaan ja kokea sitä omalla tavallaan. Lisäksi asukkaalla tulee olla mahdollisuus vaikuttaa asunnon eri ominaisuuksiin, jotta siitä voidaan muodostaa omaa identiteettiä tukeva ja kehittävä paikka (ks. luku 5.2.1). Koti ei siten ehkä suoraan ole hyvinvoinnin tae, mutta esimerkiksi Hirvosen et al. (2005) mukaan sen ominaisuudet ja laatu ovat yhä enemmän tiedostettu ihmisten hyvinvointia tukevin tekijöinä. Lisäksi yksilön kokemuksilla ja tulevaisuuden näkymillä on aina jossain määrin merkitystä tämän kokemaan hyvinvointiin. Tämänlaisia kokemuksia ovat muun muassa vapauden ja oman päätäntävällän mahdollisuudet elää ja asua oman kulttuurin arvojen mukaisesti (Raijas 2008, 118–130). Koti on se paikka, jossa ihminen voi toteuttaa omia mieltymyksiään sekä tehdä asioita, kuten itse haluaa. Koti siis käytännössä on juuri näiden hyvinvointia tukevien kokemusten tapahtumapaikka.

Horelli-Kukkonen (1993, 157) on määritellyt kodin merkityksen hyvinvointia tukevana paikkana muodostuvan sen kautta, miten se tarjoaa 1) kehollisen toiminnan tiloja, joissa asukas voi kokea aistillista mielihyvää, 2) turvaa ja lohtua sekä itseohjautuvaa toimintaa ja sosiaalisen aseman ylläpitämistä mahdollistavia tiloja ja 3) erilaisia luovuuden ja vapauden tunteita ja kokemuksia tarjoavia tiloja. Kodin tilallisuus tarjoaa fyysisiä paikkoja hyvinvoinnin kokemiseen, joka puolestaan osittain tapahtuu tilan kokemisen ja siihen asetettujen henkilökohtaisten tulkintojen kautta. Siinä missä asunto ymmärretään lähinnä fyysisinä tiloina ja materiaana, kodin kohdalla vaikutukset koettuun hyvinvointiin liittyvät paljon juuri sen ei-materiaalisiin ominaisuuksiin (Raijas 2008, 118–130).

Olennaista kodin vaikutuksista ihmisen kokemaan hyvinvointiin on kodin tarkoituksenmukaisuus, eli se, että koti on juuri itselle sopiva ja toimiva (Raijas 2008). Näillä on puolestaan merkitystä kodin rooliin psyykkisen hyvinvoinnin paikkana. Koti psykologisenä ympäristönä

tukee yksilön minän kehittymistä (Horelli-Kukkonen 1993), mutta tämä tarkoittaa myös sitä, että kodin tulee olla sopeutuvainen asukkaansa muuttuviin elämäntilanteisiin ja tarpeisiin. Ihminen kokeekin hyvinvointinsa, elämänlaatunsa ja terveytensä sitä selkeämmin, miten hän kokee omien asuinympäristönsä laatutekijöiden toteutuvan (Kyttä & Kahila 2006). Omaksi koettu paikka, joka vastaa omia tarpeita, on yksi sosiaalisesti kestävä yhteiskunnan perusasioita (Kukkonen 1993, 54). Toimiva ympäristö, jossa asukas kokee voivansa osallistua ja vaikuttaa, on tärkeä syrjäytymistä ehkäisevä asumisen ominaisuus (Sosiaali- ja terveysministeriö 2003, 8). Kodilla ei siis välttämättä ole yksioikoista ja suoraa yhteyttä hyvinvointiin, mutta sitä voidaan käyttää merkittävänä asukkaan psyykkisen hyvinvoinnin työn välineenä ja sitä tukevana paikkana (Horelli-Kukkonen 1993, 139).

Voidaan siis päätellä, että kodin sekä fyysisillä ominaisuuksilla että henkisillä merkityksillä on suuresti vaikutusta asukkaan kokemaan hyvinvointiin itsessään ja omassa elämässään. Jacobsonin ja Pirisen (2010) esteettöntä asumista käsittelevän tutkimuksen mukaan tärkeänä esteettömän asumisen ominaisuutena nouseekin nimenomaan kokonaisvaltaiset mielihyvän kokemukset. Esteettömyys voi siis tukea hyvinvointia niin fyysisellä, psyykkisellä kuin sosiaalisella tasolla, mutta pääpaino on kuitenkin monien eri asioiden ja näiden monimutkaisten yhteyksien muodostamissa kokonaisuuksissa. Kodin tilallisten kokemusten lisäksi kotona toteutuva arki muodostuu monien eri asioiden yhteyksistä. Asumiseen liittyy esimerkiksi taloudellisia kysymyksiä ja päätöksentekoa sekä pitkän ja lyhyen aikavälin valintoja, hankintoja ja tekemisiä (Raijas 2008, 118–130). Nämäkin osaltaan vaikuttavat kokonaisvaltaiseen hyvinvoinnin kokemiseen, sillä jos asumisen kuluista selviämisestä syntyy liikaa huolia, laskee se merkittävästi elämisen laatua, oli koti kuinka suuri ja laadukas tahansa (Juntto 2008a, 12).

Entä, jos asukas ei koe asuntoaan kodikseen, voidaanko tällöin puhua laadukkaasta asumisesta tai hyvinvoinnin kokemisesta? Kuten todettu, koti ei ole välttämätön ja suora yhteys hyvinvointiin, vaikka sillä suuri hyvinvointia tukeva rooli onkin. Jacobsonin ja Pirisen (2010) tutkimuksessa nousee esiin esimerkiksi sellainen asia, että aina kodin selkeästi esteellisiä ratkaisuja ei edes haluttu vaihtaa turvallisempiin esteettömiin ratkaisuihin, sillä ne tuottivat asukkaalleen niin paljon mielihyvää. Tällaisena esimerkkinä oli muun muassa kylpyamme, jota ei haluttu vaihtaa esteettömäksi suihkuksi. Koti on monella tapaa hyvinvoinnin tyysi-

ja, josta muuta hyvinvointia työstetään ja toteutetaan. Se ei kuitenkaan ole yksinomainen hyvinvoinnin takaaja, vaan nimenomaan sitä tukeva tekijä. Erilaisilla esteettömyyden ominaisuuksilla voidaan parantaa kodin soveltuvuutta ja toimivuutta asukkaalleen, ja asukas pystyy tällöin muodostamaan asunnosta kodin tekemällä siitä paikan, joka tukee juuri hänen kokonaisvaltaista hyvinvointiaan.

Kodin kokemus rakentuu yhteisvaikutuksesta yksilön kokemuksesta omasta itsestään ja asumisestaan. Se muodostuu siten kodin merkittävästä roolista ihmisen elämän tukipaikkana, josta muuta elämää koetaan ja eletään. Esteettömyyden vaikutus kodin kokemuksessa perustuu ennen kaikkea eri elämän osa-alueiden tukemisen rooliin. Koti tarjoaa paikan yksilön identiteetin reflektointiin sekä kehittämiseen, ja lisäksi kodin sekä fyysinen että symbolinen merkitys turvallisuuden tunteelle ja kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnin kokemiselle, ovat merkittäviä elämisen ja asumisen laadun kokemukselle. Laadukkailla esteettömyysratkaisuilla tuetaan kaikkea tätä, sillä esteetön asuminen huomioi ihmisten moninaisuuden ja yksilöllisyyden, jolloin kokemus omasta kodista on kaikkien asukasryhmien koettavissa. Laadukas koti ei välttämättä ole hyvinvoinnin tai identiteetin rakentumisen tae, mutta sillä on merkittävä osuus näiden tukemiselle. Voidaan siis todeta, että esteettömyys vaikuttaa kodin kokemukseen erityisesti sen luomien mahdollisuuksien myötä, ihan jokaiselle asukkaalle.

1. JOHDANTO

2. ESTEETTÖMYYS

3. ASUMISEN LAATUTEKIJÄT

4. ARKKITEHDIN ROOLI ESTEETTÖMYYDEN
SUUNNITTELIJANA

5. ESTEETTÖMYYS KODIN LAATUTEKIJÄNÄ

6. YHTEENVETO JA JOHTO-
PÄÄTÖKSET

Väestörakenteen muutos ja sen mukanaan tuoma vanhusten määrän lisääntyminen ovat luonnollisesti lisänneet asuinrakentamisen tavoitteita käytön ja liikkumisen helppoudesta. Tämän lisäksi yhdenvertaisuus ja ihmisten moninaisuuden huomioiminen ovat lisänneet esteettömyystietoisuutta, ja esteettömyyttä on ruvettu arvostamaan entistä tärkeämpänä asumisen ominaisuutena muissakin asukasryhmissä kuin vanhusten, vammaisten ja liikuntarajoitteisten keskuudessa. Asumisen laatutekijöitä on tutkittu jatkuvasti enemmän (esim. Hirvonen et al. 2005; Kuoppa et al. 2020; Lehtinen et al. 2022), ja yksittäisinä teemoina asumisen laatu, esteettömyys sekä kodin tematiikka ovatkin olleet monien tutkimusten ja haastatteluiden kohteena. Esteettömyyden merkitys laatutekijöiden kentässä on kuitenkin monesti keskittynyt lähinnä sen toiminnallisuuden ominaisuuksiin ja kokonaisvaltaiset laadulliset ominaisuudet, mukaan lukien henkisen puolen merkitykset, ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Esteettömyyttä, asumisen laatua ja kodin tematiikkaa yhdistävää tutkimusta ei ole ainakaan tätä diplomityöprosessia ennen tai sen aikana tullut vastaan, ja tämän työn tarkoituksena onkin ollut täyttää tätä vajetta tutkimalla esteettömyyden laatu puolia myös kodin kokemuksen yhteyksissä.

Esteettömyyden osuus asuinrakentamisen laatutekijänä ja sen rooli kodin tunnun syntymisessä ovat aiheina varsin moniulotteisia, ja niitä yhdistävien teemojen ymmärtäminen vaatii aiheiden pilkkomista ja käsittelyä muutamassa osassa. Tämän työn kohdalla korostui erityisesti se, miten aiheita tutkittaessa alkoi löytyä lisää olennaisia aiheita ja työn rakenne alkoi muodostua niiden ympärille. Aiheita lähestyttiin työssä rakentamalla tietoa vähitellen, aloittaen keskeisten käsitteiden määrittelystä ja aiemmin tehtyjen tutkimusten tarkastelusta, vähitellen syventyen tätä kautta tarkempaan aiheiden ja niiden välisten yhteyksien ymmärrykseen. Käsitellyt luvut avasivat näitä laaja-alaisia aiheita ja toimivat olennaisena osana työssä tehtyihin löydöksiin esteettömyyden laadullisista ominaisuuksista.

Lähtökohtana laadukkaiden asuinympäristöjen suunnittelulle on käyttäjälähtöisyyden ymmärtäminen. Tällä tarkoitetaan sitä, että laadukkuus perustuu ensisijaisesti asukkaiden tarpeiden ja toiveiden täyttämiseen sekä ymmärrykseen, että ihmisten lähtökohdat asua ja elää ovat moninaisia. Siten myös esteettömyyden osuus laadukkaassa rakentamisessa on olennainen, sillä esteettömyyden perimmäinen tarkoitus on lisätä yhdenvertaisuutta huomioimalla kaikenlaiset ihmiset niin suunnittelussa ja tuotannossa kuin osallistumisen mahdollistamisessa. Laa-

Työn keskeiseksi aiheeksi kehittyi asunnon ja kodin tematiikkojen eroavaisuudet ja ensiajatukset esteettömyys liittyi lähtökohtaisesti juuri asunnon ominaisuuksiin, joihin myös arkkitehdin suunnitteluvaihtelulla voidaan vaikuttaa. Työn kautta opittu esteettömyyden kokemuksellinen puoli hajautti kuitenkin tätä ajatusta. Tärkeiksi esteettömyyden laadullisiksi ominaisuuksiksi nousivat lähdeaineiston perusteella kodin toiminnallisuuden, turvallisuuden ja muuntojoustavuuden ominaisuudet sekä asumisen itsemääräämisoikeus ja vaikutusmahdollisuudet tehdä kodista omia arvoja, toiveita ja identiteettiä vastaava. Identiteetin kehittyminen sekä yleinen hyvinvoinnin kokeminen nousivat merkittäviksi kodin tunnun syntymistä tukeviksi ominaisuuksiksi.

Esteettömyys kodin laatutekijänä muodostuu siten osittain sen erinäisistä laadullisista ominaisuuksista ja toisaalta sen roolista kodin kokemuksen tukemisessa. Esteettömyyden yhtenä tärkeimpänä päämääränä on mahdollistaa omaehtoista asumista ja kodin kokemusta niin liikkumis- ja toimintaesteisille kuin muillekin asukkaille. Kodin koettu laatu muodostuu aina yksilöllisistä laatutekijöistä, joita asukas pitää merkityksellisinä asioina. Työssä tehdyn tutkimuksen myötä voidaankin todeta, että asunnon ominaisuudet, jotka tuottavat mielihyvää, tukevat itsenäistä asumista ja mahdollistavat asukkaalle elää omannäköistensä elämää, ovat avainasemassa kodin tunnun kokemisessa. Asumisen laatu rakentuu aina monista tekijöistä, eikä se yksinään perustu esteettömyyteen, mutta esteettömyysratkaisujen tuoma asumisen helppous, väljyys ja soveltuvuus elämän muutokseen ovat epäilemättä olennaisia laadukkaan asumisen lähtökohtia.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että esteettömyysratkaisujen rooli kodin laatutekijänä muodostuu ennen kaikkea sen kautta, miten ne vaikuttavat kodin muodostumiseen ja kokemiseen. Esteettömyysratkaisujen avulla mahdollistetaan asumista, jota ei ole sidottu tietynlaisiin toimintamalleihin tai -tapoihin. Tällöin myöskään asukkaan mahdolliset liikunta- ja toimintarajoitteet eivät ole laadukkaan asumisen esteenä. Esteettömyyden kenties tärkein tarkoitus onkin nimenomaan olla mahdollistava ja asukkaan omalle kokemukselle tilaa antava ominaisuus. Työn perusteella voidaan siis päätellä, että esteettömyysratkaisut eivät automaattisesti takaa kodin tunnun syntymistä, mutta ne luovat laajemmin mahdollisuuksia erilaisille ihmisille kokea

LÄHTEET

Aalto, K. & Varjonen, J. 2008. Koti - tekemistä vai olemista varten? Teoksessa: M. Lammi & P. Timonen, toim. 2008. *Koti - tehtävistä uusiin ihanteisiin*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino. s. 91–103.

Ahqvist, K., Heiskanen, E. & Perrels, A. 2008. Ekotehokkaampaa asumisen arkea kehittämässä – kuluttajälhtöisesti. Teoksessa: M. Lammi & P. Timonen, toim. 2008. *Koti - tehtävistä uusiin ihanteisiin*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino. s. 104–117.

Anttila, J. & Jussila, K. 2016. Mitä laatu on? [verkkoartikkeli] Saatavissa: <<https://sfs.fi/mita-laatu-on/>> [Viitattu 13.4.2022].

Anttonen, S. 2011. Asunnosta kodiksi – yksilölliset sisustusvalinnat. Teoksessa: Rakennustieto Oy, toim. 2011. *Asukasnäkökulma kaupunkiasumiseen*. Tampere: Tammerprint Oy. s. 52–68.

Bachelard, G. 2014. *The Poetics of Space*. Ranskankielinen alkuteos: *La poétique de l'espace*. 1957. Käännös Jolas, M. Kustannuspaikka tuntematon: Penguin Books.

Baker, N. & Steemers, K. 2019. *Healthy Homes: Designing with Light and Air for Sustainability and Wellbeing*. London: Riba Publishing.

Beck, U. & Beck-Gernsheim, E. 2002. *Individualization. Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. London: Sage.

Bell, C. von & Tala, M. 2012. Asunto koko elämäksi. [verkkoartikkeli] Saatavissa: <<https://www.suomela.fi/asuminen/Sisustussuunnittelu-1/Asunto-koko-elamaksi-49616>>[Viitattu 27.8.2022].

Clough, R., Leamy, M., Miller, V. & Bright, L. 2004. *Housing Decision in Later Life*. Gordonsville: Palgrave MacMillan.

Directive (EU) 2019/882 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on the accessibility requirements for products and services. 2019. [verkkojulkaisu] Saatavissa: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0882>> [Viitattu 24.1.2022].

Dovey, K. 1985. Home And Homelessness. Teoksessa: I. Altman & C.M. Werner, toim. 1985. *Home Environments*. New York: Plenum Press. s. 33–64.

Ellegård, K. & Vilhelmson, B. 2004. *Home as a Pocket of the Local Order: Everyday Activities and the Friction of Distance*. Swedish Society for Anthropology and Geography. Geografiska Annaler 86 B. s. 281–296.

European Institute for Design and Disability. 2004. The EIDD Stockholm Declaration. Ruotsi, Tukholma, 9.5.2004. Saatavissa: <https://dfaeurope.eu/wordpress/wp-content/uploads/2014/05/stockholm-declaration_english.pdf>

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/2102, annettu 26 päivänä lokakuuta 2016, julkisen sektorin elinten verkkosivustojen ja mobiilisovellusten saavutettavuudesta. 2016. [verkkojulkaisu] Saatavissa: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/LSU/?uri=CELEX%3A32016L2102>> [Viitattu 24.1.2022].

Gibler, K. M. & Tyvimaa, T. 2014. *The Potential for Consumer Segmentation in the Finnish Housing Market*. Journal of Consumer Affairs, 48(2). s. 351-379. Saatavissa: <<https://doi.org/10.1111/joca.12037>>

Hasu, E. 2010a. Asumisen päätöksiä – järjellä vai tunteella? Teoksessa: A. Juntto, toim. 2010. *Asumisen unelmat ja arki*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. s. 59–90.

Hasu, E. 2010b. Kaupunkipientalo – asukasunelmia ja todellisuutta. Teoksessa: M. Norvasuo, toim. 2010. *Asutaan urbaanisti! Laadukkaaseen kaupunkiasumiseen yhteisellä kehittelyllä*. Aalto-yliopisto: Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus. Espoo: Yliopistopaino. s. 151–170.

Helander, H. 2020. Korjausliike kohti hyvinvointia. Arkkitehtiliitto Safan blogi [julkaistu: 23.1.2020]. Saatavissa: <<https://www.safa.fi/blogi/korjausliike-kohti-hyvinvointia/>> [Viitattu 11.2.2022].

Heywood, F. 2005. *Adaptation. Altering the House to Restore the Home*. Housing Studies 20:4. s. 531–547.

Hirvonen, J., Manninen, R., & Hakaste, H. 2005. *Asuntosuunnittelun ja -rakentamisen tila asukas- ja ammattikyselyn valossa*. Suomen ympäristö 791. Ympäristöministeriö. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/40381/SY_791.pdf>

Horelli-Kukkonen, L. 1993. *Asunto psykologisena ympäristönä. Asujan ja asunnon vuorovaikutusta koskeva tutkimus pientalojen itsesuunnittelukokeilun valossa*. Väitöskirja. Espoo: Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston julkaisuja 3/1993.

Hätönen, J. 2019a. Esteetön yhteiskunta on kaikille yhdenvertainen. Invalidiliiton blogi [julkaistu: 20.02.2019]. Saatavissa: <<https://www.invalidiliitto.fi/blogit/esteeton-yhteiskunta-kaikille-yhdenvertainen>> [Viitattu 13.2.2022].

Hätönen, J. 2019b. *Kotona asuminen ja esteettömyys*. Ikäihmisten asumisen seminaarisarja: Kotona asumiseen liittyvä ennakointi. Saatavissa: <https://www.tampere.fi/tiedostot/k/jHoCoi-jaN/Kotona_asuminen_ja_esteettomyys_Invalidiliitto_ESKE_10102019.pdf> [Viitattu 27.4.2022].

Ilmonen, M. & Hirvonen, J. 2008. Avainryhmien asuminen pääkaupunkiseudulla. Teoksessa: M. Norvasuo. toim. 2008. *Asuttaisiinko toisin – Kaupunkiasumisen uusia konsepteja kartoittamassa*. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus. Espoo: Yliopistopaino Oy.

Ilonen, P., Lukander, M. & Niska, A. 2006. *Helsingin kerrostaloatlas 2006*. Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto. Helsinki: Helsingin kaupungin hankintakeskus, digipaino.

Invalidiliitto. 2022a. Esteettömyys. [verkkosivu] Saatavissa: <<https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys>> [Viitattu 22.1.2022].

Invalidiliitto. 2022b. Saavutettavuus. [verkkosivu] Saatavissa: <<https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/saavutettavuus>> [Viitattu 22.1.2022].

Invalidiliitto. 2022c. Asuinrakennus. [verkkosivu] Saatavissa: <<https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/asuinrakennus>> [Viitattu 14.2.2022].

ISO 9000 Laadunhallintajärjestelmät. 2015. Perusteet ja sanasto. Suomen Standardoimisliitto SFS.

Jacobson, S. & Pirinen, A. 2010. Esteettömän asumisen edelläkävijät. Teoksessa: A. Juntto, toim. 2010. *Asumisen unelmat ja arki*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. s. 205–236.

Juntto, A. 2007. *Suomalaisten asumistoiveet ja mahdollisuudet*. Helsinki: Tilastokeskus.

Junnto, A. 2008a. Mitä on muistettava asuntoa valittaessa? Julkaisussa: *Katse kotiin – tietoa toimivasta asumisesta*. Invalidiliiton julkaisuja O.36. s. 10–15. Saatavissa: <<https://www.vanheneminen.fi/wp-content/uploads/sites/3/2019/09/Katse-kotiin-pdf-versio.pdf>>

Junnto, A. 2008b. *Asumisen muutos ja tulevaisuus*. Rakennetarkastelu: erilaistuva asuminen. Osaprojekti 1, Helsinki: Ympäristöministeriö.

Junnto, A. 2008c. Asumisvalinnat, liikkuvuus ja asumisen arkitalous. Teoksessa: M. Lammi & P. Timonen, toim. 2008. *Koti – tehtävistä uusiin ihanteisiin*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino. s. 13–28.

Junnto, A. 2010a. Johdanto: Mitä on erilaistuva asuminen? Teoksessa: A. Junnto, toim. 2010. *Asumisen unelmat ja arki*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. s. 7–13.

Junnto, A. 2010b. Asumisen historiallinen muutos Suomessa ja polkuriippuvuus. Teoksessa: A. Junnto, toim. 2010. *Asumisen unelmat ja arki*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. s. 17–36.

Junnto, A. 2010c. Suhdanteet ja trendit muovaavat asumisen tulevaisuutta. Teoksessa: A. Junnto, toim. 2010. *Asumisen unelmat ja arki*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. s. 259–286.

Junnto, A. 2010d. Lopuksi: Parempaa asumista asukkaan ehdoilla. Teoksessa: A. Junnto, toim. 2010. *Asumisen unelmat ja arki*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. s. 287–299.

Kahri, E. 2011. Avoimen rakentamisen kehitys. Teoksessa: Rakennustieto Oy, toim. 2011. *Asukasnäkökulma kaupunkiasumiseen*. Tampere: Tammerprint Oy. s. 24–35.

Kahri, E., Enkovaara, E., Anttonen, S., Viita, P., Ilonen, P. & Kämäräinen, J. 2011. *Asukasnäkökulma kaupunkiasumiseen*. Rakennustieto Oy. Tampere: Tammerprint Oy.

Kahri, E. & Viita, P. 2011. Avoimuus asuntorakentamisessa. Teoksessa: Rakennustieto Oy, toim. 2011. *Asukasnäkökulma kaupunkiasumiseen*. Tampere: Tammerprint Oy. s. 36–51.

Kaipainen, M. 1993. Asumisen laatu uustuotannossa 1990-luvulla. Teoksessa: K. Andersson & A. Junnto, toim. 1993. *Asumisen tulevaisuus. Asuntopolitiikan ja rakentamisen vaihtoehdot*. Helsinki: Rakentajien kustantajat. s. 61–68.

Karinen, R., Laitinen, L., Noro, K., Ekholm, E. & Tuokkola, K. 2016. *Yksilölliseen ja monimuotoiseen asumiseen - Kehitysvammaisten asumisen ohjelman arviointi asumisratkaisujen osalta*. Ympäristöministeriön raportteja 18/2016. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74911/YMra18_2016.pdf>

Kautto, M. 2004. Ikääntyneet resurssina, ikääntyminen mahdollisuutena. Teoksessa: Valtioneuvoston kanslia, toim. 2004. *Ikääntyminen voimavarana - Tulevaisuusselonteon liiteraportti 5*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 33/2004. Helsinki: Edita Prima Oy. s. 7–22.

Kilpelä, N. 2019. *Esteetön rakennus ja ympäristö: suunnitteluopas*. 3. painos. Helsinki: Rakennustieto Oy. ISBN 978-952-267-254-4.

Kilpelä, N. & Hätönen, J. 2014. *Opas esteettömyystiedon keruuseen asiakaspalveluyksiköissä*. Tampere: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Ohjaus 22/2014. ISBN 978-952-302-361-1.

Kilpelä, N., Hätönen, J., Palo, A. & Holopainen, T. 2014. *Esteetön kerrostalo tehokkaasti ja kestävästi*. Ympäristöministeriön raportteja 27/2014. Helsinki: Ympäristöministeriö. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/144427/YMra_27_2014.pdf>

Korpela, K. 2003. *Negative Mood and Adult Place Preference. Environment and Behavior.* 35(3). s. 331–346.

Korvela, P. 2003. *Yhdessä ja erikseen. Perheenjäsenten kotona olemisen dynamiikka.* STAKES Tutkimuksia 130. ISBN 951-33-1372-7.

Koukkari, H., Petäkoski-Hult, T., Rönkä, K., Regårdh, E., Lappalainen, V., Eerikäinen, M., Norvasuo, M. & Koota, J. 2001. *Esteetön asuinkortteli.* VTT Tiedotteita, 2090. Espoo: Valtion Teknillinen Tutkimuskeskus. s. 3–112.

Krokfors, K. 2010. Kohti joustavia asumisratkaisuja. Standardoidun asuntotuotannon ongelmat asumisen kehittämisessä. Teoksessa: M. Norvasuo, toim. 2010. *Asutaan urbaanisti! Laadukkaaseen kaupunkiasumiseen yhteisellä kehittälyllä.* Aalto-yliopisto: Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus. Espoo: Yliopistopaino. s. 211–242.

Krokfors, Y., Alanne, K., Kurppa, A., Lamminen, V., Metsävainio, K., Mölsä, P., Piipponen, N., Rastivo, T., Ronkainen, O., Tauria, T., Vinberg, M. & Virtanen, S. 2019. *Vammaisfoorumin ja Ihmisoikeuskeskuksen kyselyn tuloksia: Esteettömyys ja saavutettavuus.* Saatavissa: <<https://vammaisfoorumi.fi/wp-content/uploads/2019/09/RAPORTTI-Esteett%C3%B6myys-ja-saavutettavuus.pdf>>

Kukkonen, H. 1993. Asujien osallistuminen asuinalueensa suunnitteluun ja kehittämiseen. Teoksessa: K. Andersson & A. Junto, toim. 1993. *Asumisen tulevaisuus.* Asuntopolitiikan ja rakentamisen vaihtoehdot. Helsinki: Rakennusalan kustantajat. s. 53–60.

Kuoppa, J., Saarimaa, S., Ruoppila, S., Laine, M., Nieminen, N. & Haverinen, R. 2020. *Houkuttelevan asumisen ainekset.* Yhdyskuntasuunnittelu 20:2.

Kurppa, A. 2017. Rakennetun ympäristön esteettömyyden historiaa. [webinaari] Saatavissa: <<https://www.invalidiliitto.fi/i-kanava/series-title/esteettomyden-historiaa>> [Viitattu 13.2.2022].

Kyttä, M. & Kahila M. 2006. *PehmoGIS elinympäristön koetun laadun kartoittajana*. Espoo: Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B 90.

Kyttä, M., Pahkasalo, K. & Vaattovaara, M. 2010a. Asuminen – eletty unelma. Teoksessa: A. Juntto, toim. 2010. *Asumisen unelmat ja arki*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. s. 91–120.

Kyttä, M., Pahkasalo, K. & Vaattovaara, M. 2010b. Asumisunelmat tosielämässä. Teoksessa: A. Juntto, toim. 2010. *Asumisen unelmat ja arki*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. s. 121–148.

Kytösaho, I. 2010. Mikä kehittäisi kerrostalorakentamista? Teoksessa: M. Norvasuo, toim. 2010. *Asutaan urbaanisti! Laadukkaaseen kaupunkiasumiseen yhteisellä kehittälyllä*. Aalto-yliopisto: Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus. Espoo: Yliopistopaino. s. 389–408.

Könkkölä, M. 2003. *Esteetön asuinrakennus*. Helsinki: Invalidiliitto, vammaisten yhdyskuntasuunnittelupalvelu.

Lahti, P. & Heinonen, S. 2010. Mitä asiantuntijat näkevät asumisen tulevaisuudessa? Teoksessa: A. Juntto, toim. 2010. *Asumisen unelmat ja arki*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. s. 239–258.

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987/380. 1987. [verkkajulkaisu] Saatavissa: <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870380>> [Viitattu 14.2.2022].

Lammi, M. & Timonen, P. 2008. *Koti – tehtävistä uusiin ihanteisiin*. Kuluttajatutkimuskeskuksen kirjoja 4. Tampere: Tampereen Yliopistopaino.

Lankinen, M. 1993. Alueelliset asuntomarkkinat 1990-luvulla. Teoksessa: K. Andersson & A. Juntto, toim. 1993. *Asumisen tulevaisuus. Asuntopolitiikan ja rakentamisen vaihtoehdot*. Helsinki: Rakentajien kustantajat. s. 24–33.

Lapintie, K. 2008. *Ilmastonmuutos ja elämänvirta. Kestävä kehitys vastaan asumispreferenssit*. Yhdyskuntasuunnittelu 2008:1.

Lapintie, K. 2010a. Suunnittelun ja markkinoiden taistelupari. Teoksessa: A. Juntto, toim. 2010. *Asumisen unelmat ja arki*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. s. 48–55.

Lapintie, K. 2010b. *Intohimon hämärä kohde - Mitä asukas haluaa?* Yhdyskuntasuunnittelu, 48(2). s. 41–57.

Lapintie, K. & Hasu, E. 2010. Asumisen monet kulttuurit. Teoksessa: A. Juntto, toim. 2010. *Asumisen unelmat ja arki*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. s. 151–176.

Lecklin, O. 2006. *Laatu yrityksen menestystekijänä*. 5., uudistettu painos. Helsinki: Talentum Media Oy.

Lehtinen, T., Maununaho, K., Varis, K., Kaasalainen, T., Luotonen, E., Saarimaa, S., Nisonen, E., Pelsmakers, S., Tarpio, J., Blomgren, W., & Castaño de la Rosa, R. 2022. *Asumisen muutoksessa. Asunnot ja naapuruston jaetut tilat asukkaiden arjessa*. Tampereen yliopisto. Saatavissa: <<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-2388-2>>

Lehto, M. 1993. Asumisen automaatio älytalossa. Teoksessa: K. Andersson & A. Juntto, toim. 1993. *Asumisen tulevaisuus. Asuntopolitiikan ja rakentamisen vaihtoehdot*. Helsinki: Rakentajien kustantajat. s. 119–131.

Luoma-Halkola, H., Häikiö, L., Maununaho, K. & Sointu, L. 2019. *Asumisen tarpeet – peruslähtökohta*. Saatavissa: <<https://housingcookbook.com/aiheet/asumisen-tarpeet-%E2%80%93-peruslahtokohta>> [Viitattu: 1.9.2022].

Maankäyttö- ja rakennuslaki 132/1999. 1999. [verkkajulkaisu] Saatavissa: <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132>> [Viitattu 22.1.2022].

Manninen, R. 2005. Uudet asumismuodot ja kaupunkisuunnittelu. Teoksessa: L. Knuuti, toim. 2005. *Asumisen monet kasvot*. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus. Espoo: Otamedia Oy.

Montin, A. 2013. *Esteettömyys korjausrakentamisessa – Turvallinen koti*. Saatavissa: <<https://docplayer.fi/7691069-Esteettomyys-korjausrakentamisessa-kotona-asumisen-mahdollisuudet-turvallinen-koti-rakennusvalvonta-anumontin-28-9-2013.html>> [Viitattu 6.3.2022].

Nethercote, M. & Horne, R. 2016. *Ordinary Vertical Urbanisms: City Apartments and the Everyday Geographies of High-Rise Families*. Environment and Planning A: Economy and Space, 48(8). s. 1581–1598.

Nordlund, M. 2008a. *Katse kotiin – tietoa toimivasta asumisesta*. Invalidiliiton julkaisu O.36. Saatavissa: <<https://www.vanheneminen.fi/wp-content/uploads/sites/3/2019/09/Katse-kotiin-pdf-versio.pdf>>

Nordlund, M. 2008b. Toimivaa ja helppoa asumista unelmien kodissa. Julkaisussa: *Katse kotiin – tietoa toimivasta asumisesta*. Invalidiliiton julkaisu O.36. s. 10–15. Saatavissa: <<https://www.vanheneminen.fi/wp-content/uploads/sites/3/2019/09/Katse-kotiin-pdf-versio.pdf>>

Nordlund, M. 2008c. Kodin toimivuus edellyttää hyvää suunnittelua. Julkaisussa: *Katse kotiin – tietoa toimivasta asumisesta*. Invalidiliiton julkaisu O.36. s. 10–15. Saatavissa: <<https://www.vanheneminen.fi/wp-content/uploads/sites/3/2019/09/Katse-kotiin-pdf-versio.pdf>>

Nykänen, S. 2007. *Kot' on paras paikka – Kotona asumisen merkitys ikääntyville*. KaupunkiEi-vi -hankkeen osaraportti 2. Rovaniemi: Lapin Yliopistopaino.

Nykänen, V., Lahti, P., Knuuti, A., Hasu, E., Staffans, A., Kurvinen, A., Niemi, O. & Virta, J. 2013. *Asuntoyhtiöiden uudistava korjaustoiminta ja lisärakentaminen*. VTT Technology 97. Kuopio: Kopijyvä Oy.

Oikeusministeriö. 2022. Yhdenvertaisuus. [verkkosivu] Saatavissa: <<https://oikeusministerio.fi/yhdenvertaisuus>> [Viitattu 7.10.2022].

Pallasmaa, J. 1994. *Identiteetti, intimizeetti ja kotipaikka – Huomioita kodin fenomenologiasta*. Arkkitehti 1/1994. Saatavissa: <<http://www.uiah.fi/studies/history2/identi.htm>> [Viitattu 22.7.2022].

Pallasmaa, J. 2017. *Ajatteleva käsi: arkkitehtuurin eksistentiaalinen ja ruumiillinen viisaus*. Kääntänyt englannista K. Heininen-Blomstedt. Helsinki: ntamo.

Pekkanen, J. 2005. *Asiakkuuden menestys- ja uhkatekijät rakennushankkeessa*. Väitöskirja. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.

Pesola, K. 2009. *Esteettömyysopas – mitä, miksi, miten*. Invalidiliiton julkaisuja O.39. ISBN 978-952-5548-24-2.

Pirinen, A. 2014. *Dwelling as a Product. Perspectives on Housing, Users and the Expansion of Design*. Väitöskirja. Aalto University Publication Series, 12/2014. Helsinki: Aalto-yliopisto.

Poutanen, V., Laurinkari, J. & Hynynen, R. 2008. *Ikääntyneiden asumisratkaisut vuoden 2004 Asumis- ja varallisuustutkimuksen valossa*. Suomen ympäristö 20. Helsinki: Ympäristöministeriö. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/38352/SY_20_2008.pdf>

Puustinen, S. 2010. Asumisen arvot ja tavoitteet. Teoksessa: M. Norvasuo, toim. 2010. *Asutaan urbaanisti! Laadukkaaseen kaupunkiasumiseen yhteisellä kehittelyllä*. Aalto-yliopisto: Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus. Espoo: Yliopistopaino. s. 305–348.

Raijas, A. 2008. Arki keskittyy kotiin. Teoksessa: M. Lammi & P. Timonen, toim. 2008. *Koti - tehtävistä uusiin ihanteisiin*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino. s. 118–130.

Rask, M., Timonen, P. & Väliniemi, J. 2008. Kuluttajamyytit asumisen mikroilmastossa. Teoksessa: M. Lammi & P. Timonen, toim. 2008. *Koti – tehtävistä uusiin ihanteisiin*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino. s. 40–54.

Repo, P. & Häyrynen, A. 2008. 555 asumisen ideaa. Teoksessa: M. Lammi & P. Timonen, toim. 2008. *Koti - tehtävistä uusiin ihanteisiin*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino. s. 143–150.

Ruskovaara, A., Rissanen, H., Rasa, J., Seppälä, J. & Laakso, J. 2009. *Rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitus*. Invalidiliiton julkaisuja O.38. s. 150. ISBN 978-952-5548-23-5.

Saarenpää, E. 2010. *Rakentamisen hyvä laatu - Rakentamisen hyvän laadun toteutuminen Suomen rakentamismääräyksissä*. Väitöskirja. Oulu: Oulun yliopisto.

Saarikangas, K. 1998. *Suomalaisen kodin likaiset paikat. Hygienia ja modernin asunnon muotoutuminen*. Tiede ja edistys, 23(3).

Saegert, S. 1985. The Role of Housing in the Experience on Dwelling. Teoksessa: I. Altman & C.M. Werner, toim. 1985. *Home Environments*. New York: Plenum Press. s. 287–309.

Salminen, S. 2014. Mitä laatu on? Osaammeko määritellä sen? [verkkoartikkeli] Saatavissa: <<https://www.aaltoee.fi/aalto-leaders-insight/2014/mita-laatu-on-osaammeko-maaritella-sen>> [Viitattu 15.4.2022].

Sauchelli, A. 2012. *The Structure and Content of Architectural Experience: Scruton on Architecture as Art*. Praha: Estetika, 49(1). s. 26–44.

Siik, K. 2006. *Esteettömyys kaavoituksessa – Lohjan keskusta mahdollisuuksien ympäristönä*. Diplomityö. Tampere: Tampereen teknillinen yliopisto.

Silén, T. 2001. *Laatu, brandi ja kilpailukyky*. Porvoo: WSOY.

Sirgy, J., Grzeskowiak, S. & Su, C. 2005. *Explaining Housing Preference and Choice: The Role of Self-Congruity and Functional Congruity*. Journal of Housing and the Built Environment. 20 (4). s. 329–347.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2003. *Yksilölliset palvelut, toimivat asunnot ja esteetön ympäristö. Vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuositus.* Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2003:4. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö / Suomen kuntaliitto. Saatavissa: <<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70109/asumpalv03.pdf>>

Stenros, H. & Aura, S. 1984. *Arkkitehtuurin muoto ja sisältö: johdatus arkkitehtuurin muoto-opin ja ihmistiedon yleisteoriaan.* Helsinki: Rakennuskirja Oy.

Suomen perustuslaki 731/1999. 1999. [verkkajulkaisu] Saatavissa: <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>> [Viitattu 24.1.2022].

Suomen virallinen tilasto (SVT). 2021a. Asunnot ja asuinolot. Julkaisussa: Yli puoli miljoonaa 30–64-vuotiasta asuu yksin. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavissa: <https://www.stat.fi/til/asas/2020/asas_2020_2021-05-20_tie_001_fi.html> [Viitattu 27.2.2022].

Suomen virallinen tilasto (SVT). 2021b. Väestöennuste. Liitetaulukko 1. Väkiluku ja väestöllinen huoltosuhde vuoden 2030 lopussa eri vuosina laadituissa ennusteissa. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavissa: <http://www.stat.fi/til/vaenn/2021/vaenn_2021_2021-09-30_tau_001_fi.html> [Viitattu 27.2.2022].

Suomen virallinen tilasto (SVT). 2021c. Syntyvyys ei ole Suomessa ikärakenteen kannalta riittävällä tasolla. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavissa: <https://www.stat.fi/til/vaenn/2021/vaenn_2021_2021-09-30_tie_001_fi.html> [Viitattu 27.2.2022].

Takala, A., Savolainen, K., Timonen, K. & Saarelainen, E. 2008. *Selvitys esteettömyysvaatimusten vaikutuksista asuinkerrostalorakentamiseen.* Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuja 2008:12. Helsinki: Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto. ISBN 978-952-223-264-9.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2021a. Esteettömyys ja saavutettavuus. [verkkosivu] Saatavissa: <<https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/esteettomyys-ja-saavutettavuus#ajattelutapa>> [Viitattu 22.1.2022].

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2021b. Yhdenvertaisuus. [verkkosivu] Saatavissa: <<https://thl.fi/fi/web/sote-uudistus/palvelujen-jarjestaminen/yhdenvertaisuus>> [Viitattu 13.2.2022].

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2022. Mitä toimintakyky on? [verkkosivu] Saatavissa: <<https://thl.fi/fi/web/toimintakyky/mita-toimintakyky-on>> [Viitattu 13.2.2022].

Turunen, M. 2006. *Esteettömyysosaajan haasteet - vuoropuhelu, tieto ja vaikuttaminen!* Tekniikka ja kunta: Kuntatekniikan ykkönen, 30(1). s. 22–23. Saatavissa: <<https://docs.google.com/document/edit?id=1TElehh8PfCIRDuVraqsINNXF2lymtkF2Gg6FfwnlHRI&hl=en>> [Viitattu 7.7.2022].

Valtioneuvoston asetus rakennuksen esteettömyydestä 241/2017. 2017. [verkkojulkaisu] Saatavissa: <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2017/20170241>> [Viitattu 24.1.2022].

Vesa, S., Santalahti, V., Nieminen, V., Nikunlaakso, R., Reuna, K., Niemi, M., Ketonen, E., Kouvonen, A., Lintula, L., Salo, P., Luukkainen, K., Salenius, M. & Oksanen, T. 2020. *Sosiaalinen hyvinvointi ja sen tiedolla johtaminen.* Julkaisusarjassa: Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020. Saatavissa: <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-037-0>>

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. 2014. [verkkojulkaisu] Saatavissa: <<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>> [Viitattu 13.2.2022].

Yhdistyneet Kansakunnat (YK) Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016. 2016. [verkkajulkaisu] Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2> [Viitattu 13.2.2022].

Ympäristöministeriön asetus asuin-, majoitus- ja työtiloista 1008/2017. 2017. [verkkajulkaisu] Saatavissa: <<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20171008>> [Viitattu 24.1.2022].

Ympäristöministeriön asetus rakennuksen käyttöturvallisuudesta 1007/2017. 2017. [verkkajulkaisu] Saatavissa: <<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20171007>> [Viitattu 24.1.2022].

Ympäristöministeriö. 2020. *Ikäntyneiden asumisen toimenpideohjelma vuosille 2020–2022.* Saatavissa: <https://ym.fi/documents/1410903/38439968/Ikaantyneiden_asumisen_toimenpideohjelma_FI-52565ACB_21A7_4EB5_B5E1_99651279528D-159518.pdf>

Åkerblom, S. 2014. *Yhteenveto: Asumisen laatu / matkat.* KESTI – Kestävän aluerakentamisen uudet teknologiat ja menetelmät Itämeren alueella -verkostohanke, A32203. Saatavissa: <<https://docplayer.fi/11847642-Yhteenveto-asumisen-laatu-matkat.html>> [Viitattu 21.7.2022].